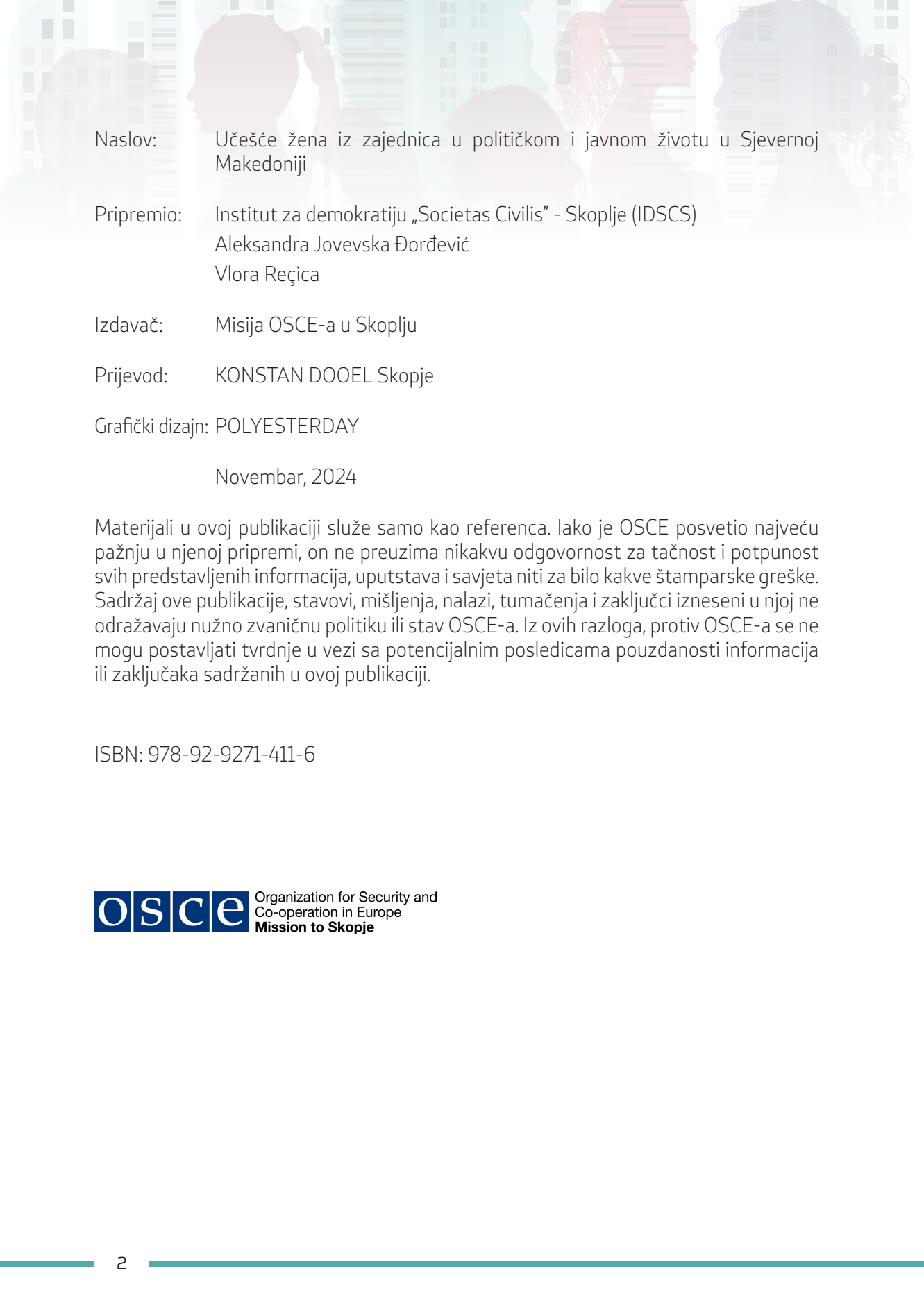

Učešće žena iz zajednica u političkom i javnom životu u Sjevernoj Makedoniji

**Učešće žena iz zajednica u
političkom i javnom životu u
Sjevernoj Makedoniji**

Naslov: Učešće žena iz zajednica u političkom i javnom životu u Sjevernoj Makedoniji

Pripremio: Institut za demokratiju „Societas Civilis” - Skoplje (IDSCS)
Aleksandra Jovevska Đorđević
Vlora Reçica

Izdavač: Misija OSCE-a u Skoplju

Prijevod: KONSTAN DOOEL Skopje

Grafički dizajn: POLYESTERDAY

Novembar, 2024

Materijali u ovoj publikaciji služe samo kao referenca. Iako je OSCE posvetio najveću pažnju u njenoj pripremi, on ne preuzima nikakvu odgovornost za tačnost i potpunost svih predstavljenih informacija, uputstava i savjeta niti za bilo kakve štamparske greške. Sadržaj ove publikacije, stavovi, mišljenja, nalazi, tumačenja i zaključci izneseni u njoj ne odražavaju nužno zvaničnu politiku ili stav OSCE-a. Iz ovih razloga, protiv OSCE-a se ne mogu postavljati tvrdnje u vezi sa potencijalnim posledicama pouzdanosti informacija ili zaključaka sadržanih u ovoj publikaciji.

ISBN: 978-92-9271-411-6

 Organization for Security and
Co-operation in Europe
Mission to Skopje

SADRŽAJ

I. Izvršni sažetak	5
1. Sekundarna istraživanja: sažetak	5
2. Primarno istraživanje: Sažetak	6
2.1. Političko učešće – opšti uslov u pogledu nivoa uključenosti, ambicija i motivacije	6
2.2. Percepcije žena iz zajednice u politici – etničke i kulturne percepcije, perspektive i izazovi	7
3. Preporuke	9
II. Metodologija	11
III. Uvod	15
IV. Sekundarno istraživanje: pregled političke participacije žena iz manjinskih zajednica	16
1. Kontekst	16
2. Normativni i institucionalni mehanizmi vezani za rodnu ravnopravnost u Sjevernoj Makedoniji	19
3. Učešće žena iz zajednica u političkom životu	24
V. Primarno istraživanje	34
1. Političko učešće – opšti uslov u pogledu nivoa uključenosti, ambicija i motivacije	34
2. Percepcije žena iz zajednice u politici – etničke i kulturne percepcije, perspektive i izazovi	62
VI. Zaključci	96
VII. Preporuke	100

Ponosan sam što podržavam ovu publikaciju o učešću žena iz zajednica u političkom i javnom životu u Sjevernoj Makedoniji, izvještaj koji je rasvijetlio prepreke, doprinose i težnje žena koje su, prečesto, nedovoljno zastupljene u prostoru donošenja odluka. Ovo istraživanje je više od pukog pregleda podataka; to je dokaz hrabrosti i otpornosti žena iz zajednica i naglašava potrebu da se pronađu načini da se njihov glas čuje i da njihovo vođstvo napreduje.

Nalazi ovog izvještaja su i otrežnjujući i inspirativni. Usprkos brojnim izazovima sa kojima se suočavaju, ove žene nastavljaju da daju neprocjenjiv doprinos svojim zajednicama i šire. Međutim, one nailaze na prepreke na gotovo svakom koraku, od diskriminacije i predrasuda do ograničenih resursa i struktura podrške. Ova publikacija vrlo jasno opisuje ove realnosti i nudi putokaz za njihovo prevazilaženje. Podsjeća nas da smisleno učešće i predstavljanje nisu samo ideali, već suštinski sastojci svakog demokratskog i pravednog društva.

Žene iz zajednica zaslužuju jednake mogućnosti da utiču na politički i javni život i naša je dužnost da radimo na stvaranju društva u kojem ove prilike postaju pravilo, a ne izuzetak. Ovaj izvještaj je poziv na akciju kreatorima politika, civilnom društvu i samim zajednicama da se ujedine oko vizije inkluzivnog društva koje ohrabruje sve žene da u potpunosti učestvuju.

Ova publikacija bi trebala poslužiti i kao resurs i kao katalizator pRomkinjejena. Nalazi i preporuke izneti na ovim stranicama potaknut će akciju, pomoći u saradnji i približiti nas svijetu u kojem se slavi raznolikost u liderstvu i gdje su sve žene osnažene da oblikuju našu zajedničku budućnost.

Ovim izvještajem, Misija OSCE-a u Skoplju potvrđuje svoju posvećenost odbrani prava žena iz zajednica. Posvećeni smo jačanju njihovog glasa i uklanjanju prepreka koje im stoje na putu. Put do istinske jednakosti zahtijeva stalan trud, a mi smo ovdje dugoročno, da radimo sa našim partnerima i zajednicama kako bismo ostvarili ovu viziju.

Ambasador Kilian Val,
Šef Misije OSCE-a u Skoplju

I. Izvršni sažetak

Žene su u znatno nepovoljnijem političkom položaju od muškaraca po svom političkom angažmanu i uticaju, kako u bogatim zemljama, tako i u regionima u razvoju. Žene iz manjinskih zajednica često se suočavaju sa dvostrukom diskriminacijom na osnovu spola i etničke pripadnosti.¹ Slično tome, takav nedostatak primećuje se i kod žena iz nevećinskih zajednica u Sjevernoj Makedoniji. Stoga ova studija ima za cilj da izvrši sveobuhvatno ispitivanje obima i okolnosti političke participacije žena iz nevećinskih zajednica u Sjevernoj Makedoniji, naglašavajući višestruke nejednakosti sa kojima se suočavaju žene iz zajednica u svojim pokušajima da se uključe u politički i javni život. Studija koristi mješavinu kvantitativnih i kvalitativnih metoda istraživanja, što podrazumijeva primarno prikupljanje podataka kroz terensko istraživanje koje uključuje 1002 ispitanika i šest intervjuva, kao i sekundarnu analizu podataka.

1. Sekundarna istraživanja: sažetak

Ograničeno učešće žena u javnom životu direktan je rezultat ukorijenjenih patrijarhalnih normi i tradicionalnih rodni uloga i stereotipa. Postoji tendencija da muškarci dominiraju javnim životom, dok se od žena prvenstveno očekuje da obavljaju brižne uloge u kući i porodici.² Iako je ovaj obrazac široko rasprostranjen u cijeloj zemlji, on je izraženiji među Romkinjeskom i albanskom zajednicom nego među većinskom makedonskom zajednicom.

Što se tiče zakonodavnog okvira, Sjeverna Makedonija ima relativno stabilan i obiman normativni i institucionalni okvir usmjeren na pRomkinjeoviranje rodne ravnopravnosti.

1 UNICEF, "PRomkinjeoviranje prava djece i žena iz manjina: Pregled politika i praksi UNICEF-a - Grupe za prava manjina", 2010. Pristupljeno 11. decembra 2023. Dostupno na: <https://www.refworld.org/pdfid/4d8ae7782.pdf>.

2 „Percepcije javnosti o rodnoj ravnopravnosti i nasilju nad ženama na Zapadnom Balkanu i Turskoj 2018“, UN Women | Evrope i Centralne Azije. Pristupljeno 11. decembra 2023. Dostupno na: <https://eca.unwomen.org/en/digital-library/publications/2019/05/2018-public-perceptions-of-ge-and-vaw-in-the-western-balkans-and-Turkinjeey> -O<https://eca.unwomen.org//digital-library/publications/2019/05/2018-public-perceptions-of-ge-and-vaw-in-the-western-balkans-and-Turkinjeey>,"plainCitation"."2018 Public Perceptions of Gender Equality and Violence Against Women in the Western Balkans and Turkinjeey", UN Women | Europe and Central Asia, accessed 9 December 2021, <https://eca.unwomen.org//digital-library/publications/2019/05/2018-public-perceptions-of-ge-and-vaw-in-the-western-balkans-and-Turkinjeey>,"noteIndex":56,"citationItems":[{"id":"UH-8qxhRd/f18xxxMj","uris":["http://zotero.org/users/3878557/items/UNF7GUHB"],"uri":["http://zotero.org/users/3878557/items/UNF7GUHB"],"itemData":{"id":"865","type":"webpage","abstract":"The \"2018 Public Perceptions of Gender Equality and Violence against Women\" Infosheets provide insight of current and dominant attitudes and perceptions (and the factors that influence them.

Značajan napredak ostvaren je nakon 2000 godine, podstaknut različitim faktorima, kao što su: uvođenje kvota za nedovoljno zastupljen pol na kandidatskim listama za poslanike (2002) i odbornike u lokalnoj samoupravi (2004); sticanje statusa zemlje kandidata za članstvo u EU (2005); i usvajanje Zakona o jednakim mogućnostima žena i muškaraca (2006). Međutim, i dalje postoje izazovi u implementaciji i pRomkinjeciji ovog normativnog okvira.³

Implementacija obaveznih kvota kako bi se osigurala zastupljenost manje zastupljenog spola na kandidatskim listama političkih stranaka za poslanička mjesta i odbornička mjesta u lokalnoj samoupravi dovela je do povećanja prisustva žena u politici. Međutim, većina ovih mjesta zauzimaju Makedonke, a odmah iza njih dolaze žene iz albanske zajednice. Nasuprot tome, žene iz manjih zajednica su u velikoj mjeri isključene iz takvih mogućnosti, što postaje posebno vidljivo kada se procjenjuje zastupljenost Romkinjekinja na pozicijama odlučivanja. S druge strane, zastupljenost žena u onim političkim ulogama za koje nisu određene kvote, kao što su u vladi ili na gradonačelničkim pozicijama, znatno je manja ili potpuno izostaje.

Međunarodni pokazatelji rodne ravnoteže ukazuju na neravnotežu u zastupljenosti žena i razlike u velikom broju područja u Sjevernoj Makedoniji. Globalni indeks rodnog jaza (GIRJ), koji prati rodne razlike u četiri dimenzije, kao što su: ekonomsko učešće i mogućnosti; obrazovna postignuća; zdravlje i opstanak; i političko osnaživanje, Sjevernu Makedoniju svrstava na 73. mjesto od 146 zemalja, sa rodnim jazom od 71,1%.⁴

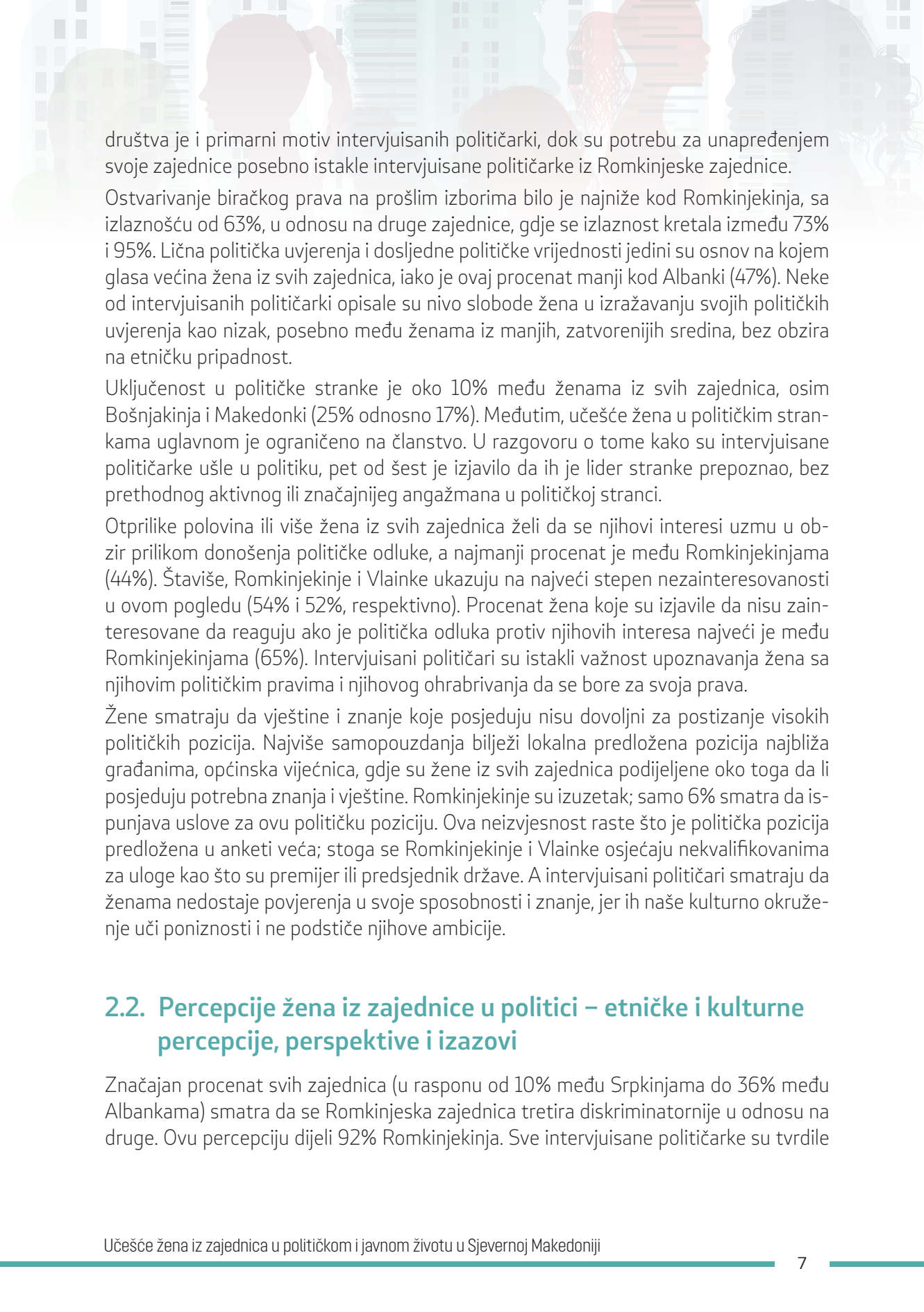
2. Primarno istraživanje: Sažetak

2.1. Političko učešće – opšti uslov u pogledu nivoa uključenosti, ambicija i motivacije

Političko učešće žena iz svih zajednica je u velikoj meri ekvivalentno glasanju na izborima. Kao rezultat toga, 72% ili više žena iz svih zajednica nije direktno uključeno i nema ličnih ambicija da se bavi politikom. Glavni razlog njihove odluke da se ne bave politikom je nezainteresovanost svih ispitanika. Intervjuisane političarke su izrazile razumijevanje u vezi s tim i posebno naglasile da je politika “prljav” posao, posebno za političarke. S druge strane, dvije glavne motivacije za žene iz svih različitih zajednica koje su uključene ili teže da se bave politikom su želja da utiču i poboljšaju stanje u društvu, kao i potreba da utiču i poboljšaju situaciju u svojim zajednicama. Potreba za unapređenjem

³ „Evaluacija stanja ljudskih prava i vladavine prava tokom predsjedavanja OSCE-om“, Helsinški komitet za ljudska prava, april 2023.

⁴ „Global Gender Gap Report 2023“, Svjetski ekonomski forum (weforum.org). Pristupljeno 11. decembra 2023. Dostupno na: <https://www.weforum.org/publications/global-gender-gap-report-2023/>.

društva je i primarni motiv intervjuisanih političarki, dok su potrebu za unapređenjem svoje zajednice posebno istakle intervjuisane političarke iz Romkinjeske zajednice.

Ostvarivanje biračkog prava na prošlim izborima bilo je najniže kod Romkinjekinja, sa izlaznošću od 63%, u odnosu na druge zajednice, gdje se izlaznost kretala između 73% i 95%. Lična politička uvjerenja i dosljedne političke vrijednosti jedini su osnov na kojem glasa većina žena iz svih zajednica, iako je ovaj procenat manji kod Albanski (47%). Neke od intervjuisanih političarki opisale su nivo slobode žena u izražavanju svojih političkih uvjerenja kao nizak, posebno među ženama iz manjih, zatvorenijih sredina, bez obzira na etničku pripadnost.

Uključenost u političke stranke je oko 10% među ženama iz svih zajednica, osim Bošnjakinja i Makedonki (25% odnosno 17%). Međutim, učešće žena u političkim strankama uglavnom je ograničeno na članstvo. U razgovoru o tome kako su intervjuisane političarke ušle u politiku, pet od šest je izjavilo da ih je lider stranke prepoznao, bez prethodnog aktivnog ili značajnijeg angažmana u političkoj stranci.

Otpribliže polovina ili više žena iz svih zajednica želi da se njihovi interesi uzmu u obzir prilikom donošenja političke odluke, a najmanji procenat je među Romkinjekinjama (44%). Štaviše, Romkinjekinje i Vlainke ukazuju na najveći stepen nezainteresovanosti u ovom pogledu (54% i 52%, respektivno). Procenat žena koje su izjavile da nisu zainteresovane da reaguju ako je politička odluka protiv njihovih interesa najveći je među Romkinjekinjama (65%). Intervjuisani političari su istakli važnost upoznavanja žena sa njihovim političkim pravima i njihovog ohrabririvanja da se bore za svoja prava.

Žene smatraju da vještine i znanje koje posjeduju nisu dovoljni za postizanje visokih političkih pozicija. Najviše samopouzdanja bilježi lokalna predložena pozicija najbliža građanima, općinska vijećnica, gdje su žene iz svih zajednica podijeljene oko toga da li posjeduju potrebna znanja i vještine. Romkinjekinje su izuzetak; samo 6% smatra da ispunjava uslove za ovu političku poziciju. Ova neizvjesnost raste što je politička pozicija predložena u anketi veća; stoga se Romkinjekinje i Vlainke osjećaju nekvalifikovanim za uloge kao što su premijer ili predsjednik države. A intervjuisani političari smatraju da ženama nedostaje povjerenja u svoje sposobnosti i znanje, jer ih naše kulturno okruženje uči poniznosti i ne podstiče njihove ambicije.

2.2. Percepcije žena iz zajednice u politici – etničke i kulturne percepcije, perspektive i izazovi

Značajan procenat svih zajednica (u rasponu od 10% među Srpkinjama do 36% među Albankama) smatra da se Romkinjeska zajednica tretira diskriminativnije u odnosu na druge. Ovu percepciju dijeli 92% Romkinjekinja. Sve intervjuisane političarke su tvrdile

da su se suočavale ili se još uvijek suočavaju s diskriminacijom, uglavnom u vezi sa svojim spolom, ali, u nekim slučajevima, i kombinacijom njihovog spola i etničke pripadnosti. Većina žena se slaže da su žene nedovoljno zastupljene u političkom i javnom životu u Sjevernoj Makedoniji. Ova percepcija se na sličan način odražava i na zastupljenost žena iz nevećinskih zajednica u političkom životu, pri čemu većina navodi da su praktično nevidljive. Žene iz svih zajednica gotovo jednoglasno se slažu da bi za državu bilo bolje da ima više žena uključenih u politički život. S druge strane, većina žena iz svih zajednica takođe deli mišljenje da žene treba, pre svega, da budu dobre supruge i majke i da brinu o domu - od 41% Srпкиnja do 84% Romkinjekinja. Intervjuisane političarke se slažu da su žene nedovoljno zastupljene u politici, a kao neke od glavnih razloga ističu nedostatak ambicije i upornosti da se uključe u ovu sferu, kao i loš pristup resursima za žene u politici. Jedan poslanik je takođe zaključio da naša politika i društvo izjednačavaju etničku raznolikost sa zastupljenošću samo makedonske i albanske zajednice, isključujući ostale. Svi oni takođe napominju da društvo očekuje da žene snose teret brige o domu i porodici, a žene su se tradicionalno pridržavale ovih očekivanja, odvratajući ih od aktivnog političkog angažmana.

Žene svih zajednica su podijeljene u mišljenju da li su žene manjinskih zajednica u politici imaju moć da utiču na odluke. Najveći procenat pozitivnih odgovora je kod Srпкиnja (40%), a najmanji kod Vlanki (26%). Intervjuisane političarke su se složile da je moć da utiču na politiku, ne samo žena iz manjinskih zajednica, već i žena uopšte, manja u poređenju sa muškarcima. Oni dalje tvrde da na ovu situaciju snažno utiču različiti stilovi života i tradicionalne rodne uloge koje praktikuju muškarci i žene u našem društvu, a koje su direktno povezane sa praksama donošenja odluka.

Žene iz svih zajednica vjeruju da će političarke učiniti politički život manje korumpiranim, manje nasilnim i da će ojačati socijalnu zaštitu u zemlji. Većina žena ne veruje da političarke ne mogu biti toliko uticajne kao muškarci u sprovođenju svojih politika, sa izuzetkom Albanki, gde 51% njih veruje suprotno. Osim toga, većina Romkinjekinja (47%) i Makedonki (37%) se ne slaže da muškarci u politici donose odluke u ime žena u politici, za razliku od većine žena iz drugih zajednica.

Na pitanje da imenuju političkog lidera čiji stil vođenja doživljavaju pozitivno, velika većina žena iz svih zajednica navela je muškarca. Štaviše, javnost rijetko, ako uopće, sluša političarke iz manjinskih zajednica. Naime, u pet od sedam zajednica, preko 83% žena izjavilo je da tokom protekle sedmice nije čulo ili pročitao govor žene od manjinske zajednice u politici. Jedna poslanica je priznala da su političarke manje vidljive u javnosti i povezala ovaj problem sa ograničenim resursima dostupnim za njihove pRomkinjeotivne svrhe.

Žene su takođe skeptične u pogledu vjerovatnoće da će žene iz manjinskih zajednica u bliskoj budućnosti doseći visoke političke pozicije. Više od polovine žena (54%) smatra

da je malo vjerovatno da će žene iz nevećinskih zajednica postati predsjednice države, a 40% njih je čvrsto uvjereno da se to uopće neće dogoditi.

Više od dvije trećine žena navelo je da se nikada ne bi izjasnile da pripadaju drugoj zajednici, ako je ispunjavanje kvote za određenu zajednicu jedini uslov potreban za dobijanje posla u državnoj instituciji. Istovremeno, žene iz svih različitih zajednica vjeruju da se ova praksa često praktikuje u njihovoj zajednici.

3. Preporuke

Prepoznajući trenutnu nedovoljnu zastupljenost žena iz različitih zajednica u političkim sferama, potrebna je hitna i sveobuhvatna akcija da se ispravi ovaj disparitet. Predlažemo sljedeće višestrane strategije za poticanje inkluzivnijeg političkog pejzaža i osnaživanje žena iz različitih sredina:

Političke stranke i zastupljenost: Političke stranke moraju hitno dati prioritet povećanju zastupljenosti žena iz različitih zajednica u svojim redovima. I muškarcima i ženama u politici treba pružiti jednaku podršku i jednake resurse kako bi se osigurali jednaki uslovi za sve i pRomkinjeovirala rodna ravnopravnost.

Obrazovanje i svijest: pRomkinjeoviranje obrazovanja i svijesti o pravima žena i njihovom političkom učešću je ključno. Ovo uključuje napore da se informišu i osnaže žene, te da se podstakne kultura političkog angažmana i aktivizma.

Omogućavanje okruženja: Stvaranje i njegovanje povoljnog okruženja za aktivno političko učešće žena je od suštinskog značaja. To podrazumijeva uklanjanje prepreka i predrasuda koje podrivaju njihovo učešće.

Sprovođenje politike i zaštita: Postoji potreba za jačanjem politika za sprečavanje rodno zasnovanog nasilja, uznemiravanja, diskriminacije i govora mržnje i etničke pripadnosti, sa posebnim fokusom na slučajeve koji se odnose na žene u politici. Pored toga, neophodni su rigorozni mehanizmi za sprovođenje i praćenje kako bi se osigurala efikasnost ovih politika zaštite.

Paritet u donošenju odluka: Neophodno je uspostaviti politike koje će ženama u politici garantovati jednak udio zastupljenosti u svim tijelima odlučivanja. Kroz ove mjere treba aktivno pRomkinjeovirati raznolikost i inkluziju.

Prevazilaženje kulturnih i društvenih barijera: Prepoznavanje i rješavanje kulturnih i društvenih barijera koje potkopavaju aktivno učešće žena u politici je ključno. Neophodno je pokrenuti inicijative za rušenje stereotipa i normi koje perpetuiraju rodnu neravnopravnost.

Mentorstvo i razvoj liderstva: Uvođenje programa mentorstva i razvoja liderstva za žene u politici, ili one koje to žele, je od suštinskog značaja. Ovi programi mogu pružiti smjernice, podršku i prilike za razvoj vještina.

Poboljšanje rodni kvota: Rodne kvote treba poboljšati kako bi se osigurala minimalna zastupljenost žena u političkim institucijama. Ovo je ključni korak ka postizanju rodne ravnoteže u tijelima koja donose odluke.

Prikupljanje podataka i transparentnost: Državne institucije i nadležna ministarstva moraju hitno prikupiti i objaviti mjerodavne podatke o političkoj i društvenoj participaciji žena manjinskih zajednica. Opšte podatke o rodnoj ravnopravnosti takođe treba sistematski dokumentovati.

Post-zakonodavni nadzor: Neophodno je uspostaviti mehanizme post-zakonodavnog nadzora za praćenje implementacije zakonodavstva o rodnoj ravnopravnosti i pravima zajednica, kako bi se osigurala odgovornost i djelotvornost.

Sredstva za ulaganje: Potrebno je značajnije ulaganje sredstava u pravcu implementacije normativnog i institucionalnog okvira za rodnu ravnopravnost u zemlji.

Ex-ante rodno osjetljivi nadzor zakona: Zakonodavstvo i politike treba da budu osmišljeni tako da uzmu u obzir različito porijeklo žena, čime se omogućava donosiocima odluka da donose informisane odluke.

Usvajanje novog Zakona o ravnopravnosti polova: Ovaj zakon pruža sistematski pristup rodnim pitanjima i zalaže se za novu nacionalnu rodnu mašineriju.

Objekti za brigu o djeci i o starim i nemoćnim licima i stručno osoblje: Povećano ulaganje u infrastrukturu za njegu i zapošljavanje dodatnog stručnog osoblja je od suštinskog značaja za podršku ženama u politici i olakšavanje njihovih obaveza staranja.

II. Metodologija

Ovo istraživanje se bavi učešćem žena iz različitih zajednica u političkom i javnom životu, te nudi preporuke za efikasne mjere i mehanizme za poboljšanje njihovog uključivanja u politički i javni život države. Koristeći kombinaciju kvantitativnih i kvalitativnih istraživačkih metoda, studija analizira i primarne i sekundarne podatke. Proces prikupljanja podataka sastojao se od:

- sveobuhvatan pregled literature,
- ispitivanje važećeg zakonodavstva,
- ankete licem u lice koje se provode na reprezentativnom ili nacionalnom uzorku, i
- vođenje polustrukturiranih intervjua.

Sekundarna istraživanja

Ova metodologija istraživanja uključuje prikupljanje informacija iz različitih izvora, uključujući autoritativne studije, političke i istraživačke radove, izvještaje organizacija civilnog društva i međunarodnih subjekata, kao i naučne članke i publikacije. Za potrebe ove studije uzeti su u obzir postojeći autoritativni podaci. Postojeći podaci su sažeti i organizovani kako bi se poboljšala ukupna efikasnost studije. Pored toga, ispitan je pravni i institucionalni okvir koji se odnosi na rodnu ravnopravnost.

Pregledom su obuhvaćeni podaci iz državnih organa, ministarstava, Državnog zavoda za statistiku i drugih mjerodavnih izvora. Sekundarna istraživanja su se bavila savremenim trendovima i izazovima sa kojima se suočavaju žene iz manjinskih zajednica. Primijenjena je longitudinalna perspektiva koja prati nivo društveno-ekonomskog učešća žena iz manjinskih zajednica tokom godina za koje su podaci bili dostupni.

Primarno istraživanje

- **Anketa**

Anketom licem u lice sprovedenom na nacionalnom nivou dobijeni su autoritativni podaci, koji su potom analizirani i pretočeni u sveobuhvatne informacije. Anketni upitnik se sastojao od zatvorenih pitanja dizajniranih da procijene različite aspekte političkog učešća žena. Prikupljeni kvantitativni podaci obrađeni su pomoću softverskih alata, kao što su: SPSS Statistice i Microsoft Excel; korištenjem osnovnih deskriptivnih statističkih metoda, kao što su: frekvencije i unakrsne tabele. Prije obrade, baza podataka je podvrgnuta temeljitim provjerama kako bi se ispravile greške u unosu i propusti uobičajeni za ovu vrstu istraživanja.

Kroz istraživanje primarnih podataka, podaci iz prve ruke su analizirani i prevedeni u sveobuhvatne informacije za mjerenje različitih aspekata političkog i javnog učešća žena na nacionalnom nivou. Anketom su ispitani nivoi i uslovi za političko i javno učešće žena iz različitih zajednica, njihova percepcija angažmana žena u politici, a napravljeno je i poređenje dobijenih informacija.

Za prikupljanje podataka korišćen je slučajni višestepeni stratifikovani uzorak žena koje predstavljaju sedam zajednica na nacionalnom nivou. Korišćena metodologija se sastojala od ličnog intervjuisanja licem u lice (Computer-assisted Personal Interviewing, CAPI). Veličina uzorka obuhvaćena istraživanjem bila je $N = 1002$, sa marginom greške od 3% i nivoom pouzdanosti od 95%. Popunjeni i validni upitnici prikupljeni su u periodu od 16.06.2023 do 10.07.2023. Da bi se osigurala autentičnost odgovora, korištena je dvojezična verzija upitnika, dostupna na makedonskom i albanskom jeziku.

Tabela 1. Demografska struktura ispitanika

		Totalni uzorak	Postotak
		Broj	Kolona N %
Ukupno	Ukupno	1002	100
Starost	18-29	206	20
	30-39	162	17
	40-49	257	27
	50-59	213	20
	60-69	164	16
Zajednica	Makedonke	564	64
	Albanke	258	26
	Romkinjkinje	39	3
	Turkinjeinje	42	4
	Srпкиnje	30	1
	Bošnjakinje	35	1
	Vlainke	34	1
Mjesto stanovanja	Urbano okruženje	783	59
	Ruralno okruženje	219	41
Region	Vardarski	66	8
	Istočni	84	8
	Jugozapadni	91	10
	Jugoistočni	82	8
	Pelagoniski	101	12
	Pološki	129	14
	Sjeveroistočni	91	8
	Skopje	358	33

• Intervjui

Kao dodatna metoda prikupljanja podataka, vođeni su polustrukturirani intervjui kako bi se dotakli apstraktnijih aspekata istraživanja. Ovi intervjui su pružili opsežniji uvid, dublje zadirući u političko učešće žena iz manjinskih zajednica. Otvorene rasprave tokom intervjua otkrile su dodatne informacije o različitim fenomenima vezanim za ovu temu. Pored toga, polustrukturirani upitnik za intervju je olakšao prikupljanje podataka tako što je prevazišao prvobitno predviđena pitanja terenske ankete.

Uzorak za ove intervjue činilo je 6 žena koje su odabrane na osnovu njihovog političkog angažmana i etničke pripadnosti. Obavljeni u avgustu 2023 godine, intervjui su se fokusirali na one domene političkog i javnog učešća koji su odabrani zbog njihove visoke relevantnosti za temu istraživanja. Ovi intervjui su obavljeni nakon završetka terenskog

The background of the page features a stylized illustration of a diverse group of people's silhouettes in various colors (green, red, blue, purple) against a light blue city skyline with grid patterns.

istraživanja i početnog pregleda njegovih rezultata, što je pružilo priliku da se razgovara o dodatnim informacijama.

Kvalitativni podaci dobijeni iz intervjua obrađeni su metodama analize sadržaja i analize diskursa. Pouzdanost je podržana upotrebom kodova osmišljenih da predstavljaju identifikovane teme, koji su sistematski primenjivani na podatke. Analiza intervjua podrazumijevala je ispitivanje obrazaca koji se ponavljaju, što je dalo priliku za njihovu detaljnu interpretaciju. Nalazi ovih analiza su neprimjetno integrirani u tekst kako bi se rasvijetlili različiti aspekti političkog učešća žena manjinskih zajednica.

Ovo istraživanje ima za cilj da doprinese *širem* diskursu o rodnoj ravnopravnosti u Severnoj Makedoniji, posebno fokusirajući se na politički angažman *žena* iz manjinskih zajednica. Njegov primarni cilj je procijeniti učešće *žena* u javnosti manjinske zajednice ispitivanjem njihovog učešća i percepcije o političkom *životu* u zemlji. *ŠiRomkinje svijeta, žene* zauzimaju samo 24% poslaničkih mjesta, što je znatno manji procenat u odnosu na muškarce.⁵ Nasuprot tome, u Sjevernoj Makedoniji se stalno povećava broj poslanica. Nakon konstituisanja posle parlamentarnih izbora u julu 2020 godine, Skupština je imala 41 poslanicu, ili 39,1%, što je manje od prethodnog parlamentarnog sastava (2016–2020), kada su *žene* činile 40% poslanika.⁶ Međutim, zastupljenost *žena* u izvršnim funkcijama i dalje je neadekvatna, s tim da nijedna *žena* ne zauzima ni jednu visoku poziciju, kao što je premijerka, predsjednica države ili predsjednica Skupštine. U sastavu Vlade u periodu od 2020 do 2024 godine *žene* su bile na samo 5 od 20 vladinih funkcija, a samo dvije od 81 gradonačelnika bile su *žene*. U oblastima bez fiksni kvota, učešće *žena* često se kreće oko minimalnih zakonskih uslova, a situacija je još teža ako se uzme u obzir političko učešće *žena* iz zajednice.

Uzimajući u obzir višestruke izazove sa kojima se suočavaju *žene* u javnom *životu* u Sjevernoj Makedoniji, ova studija ima za cilj da naglasi nivo i uslove za političko učešće *žena* iz manjinskih zajednica u Sjevernoj Makedoniji. Istraživanje je strukturirano tako da prvo istraži kontekst političke participacije *žena* iz manjinskih zajednica, nakon čega slijedi pregled domaćeg pravnog okvira. Studija zatim opisuje primarno prikupljanje podataka putem anketa i intervjuja. Konačno, studija nudi zaključke i preporuke za politike, mehanizme i akcije za poboljšanje političkog učešća *žena* iz manjinskih zajednica u Sjevernoj Makedoniji.

5 „SDG 5: postići rodnu ravnopravnost i osnažiti sve žene i djevojčice“, UN Women. Pristupljeno 9. decembra 2023. Dostupno na: <https://www.unwomen.org/en/news/in-focus/women-and-the-sdgs/sdg-5-gender-equality>.”, plainCitation: “SDG 5: Achieve Gender Equality and Empower All Women and Girls”, UN Women, accessed 9 December 2021, <https://www.unwomen.org/en/news/in-focus/women-and-the-sdgs/sdg-5-gender-equality>.”, noteIndex: 1, citationItems: [{"id": "UH8qxhRd/xwTdlKDI", "uris": ["http://zotero.org/users/3878557/items/662ERCNM"], "uri": ["http://zotero.org/users/3878557/items/662ERCNM"], "itemData": {"id": "884", "type": "webpage", "abstract": "How can women help achieve gender equality and empower all women and girls?", "container-title": "UN Women", "language": "en", "title": "SDG 5: Achieve gender equality and empower all women and girls", "title-short": "SDG 5", "URL": "https://www.unwomen.org/en/news/in-focus/women-and-the-sdgs/sdg-5-gender-equality", "accessed": {"date-parts": [{"2021", 12, 9}]}, "schema": "https://github.com/citation-style-language/schema/raw/master/csl-citation.json"}], "https://unstats.un.org/sdgs/gender-snapshot/2023/GenderSnapshot.pdf.

6 Međunarodna baza podataka nacionalnih parlamenata, Parline: IPU Open Data Platform. Pristupljeno 9. decembra 2023. Dostupno na: https://data.ipu.org/node/171/basic-information?chamber_id=13391.

IV. Sekundarno istraživanje: pregled političke participacije žena iz manjinskih zajednica

1. Kontekst

Sjeverna Makedonija je stekla nezavisnost na nacionalnom referendumu održanom 8. septembra 1991 godine, obilježenom etničkim podjelama i bojkotom od strane etničkih Albanaca koji su tražili jednako prava.⁷ Usprkos nepostojanju konsenzusa, u novembru iste godine usvojen je Ustav kojim su etnički Makedonci deklarativno stavljeni u povoljniji položaj od ostalih etničkih grupa.⁸ Preambula je izmijenjena u januaru 2019 u sklopu Prespanskog sporazuma i Ohridskog okvirnog sporazuma, čime je ukinuto favorizovanje jezika jedne etničke grupe.⁹ Etničke tenzije, posebno između Makedonaca i Albanaca, eskalirale su deceniju nakon nezavisnosti, što je dovelo do nasilnog sukoba 2001.¹⁰ Ohridskim okvirnim sporazumom (OOS), potpisanim u avgustu 2001 godine, uvedene su mnoge institucionalne promkinje u međuetničkim odnosima, koje su i danas na snazi.¹¹ I dok se OOS uglavnom fokusira na prava albanskog stanovništva, druge zajednice su uglavnom ostale

7 Cvete Koneska, "Nakon etničkog sukoba: kreiranje politike u postkonfliktnoj Bosni i Hercegovini", Studije jugoistočne Evrope, 2014;

Gzim Krasniqi, "Zabranjeno voće: Islam i politika identiteta na Kosovu i u Makedoniji," Studije za jugoistočnu Evropu i region Crnog mora 11, br. 2 (1. jun 2011.): 191–207, 2011.

8 Gzim Krasniqi, "Zabranjeno voće: Islam i politika identiteta na Kosovu i u Makedoniji," Studije za jugoistočnu Evropu i region Crnog mora 11, br. 2 (1. jun 2011.): 191–207, 2011.

9 EVB, „Makedonska vlada usvojila nacрте četiri ustavna amandmana“, European Western Balkans (blog), 2. novembar 2018. <https://europeanwesternbalkans.com/2018/11/02/government-macedonia-adopts-drafts-four-constitutional-amendments/>.

10 EVB, „Makedonska vlada usvojila nacрте četiri ustavna amandmana“, European Western Balkans (blog), 2. novembar 2018. Pristupljeno 11. decembra 2023. Dostupno na: <https://europeanwesternbalkans.com/2018/11/02/government-macedonia-adopts-drafts-four-constitutional-amendments/>.

11 „Ohridski okvirni sporazum | OSCE“, 2001. Pristupljeno 11. decembra 2023. Dostupno na: <https://www.osce.org/skopje/100622>.

isključene iz ovih aranžmana i politika.¹² Žene, kao posebna kategorija građana, takođe su bile isključene iz ovakvih dokumenata i politika koje regulišu međunacionalne odnose.

Poslednji zvanični popis stanovništva 2021. godine pokazao je da se od stalnog stanovništva 58% ispitanika izjasnilo kao Makedonci, 24% kao Albanci, 4% kao Turci, 3% kao Romkinje, 1% kao Srbi, 1% kao Vlasi, 1% kao Bošnjaci i 8% kao ostali. Popisni podaci pokazuju da od ukupnog stalnog stanovništva Republike Sjeverne Makedonije 50,4% čine žene, a 49,6% muškarci.¹³

Državni ustavi i nacionalni zakoni eksplicitno garantuju punu jednakost između muškaraca i žena i takođe regulišu prava zajednica, ali ne kroz interseksionalno sočivo koje poštuje različitu prirodu izazova sa kojima se žene manjinskih zajednica suočavaju. Odsustvo bilo kakvih zakonskih razlika u sposobnostima između spolova implicira da se žene ne suočavaju sa zakonskim ograničenjima u političkom učešću, vlasništvu nad imovinom, pokretanju sudskih postupaka i još mnogo toga. Međutim, usprkos zakonskim odredbama koje garantuju ravnopravnost, žene su često marginalizovane u političkim aktivnostima i bore se da ostvare svoja prava. Izazovi sa kojima se suočavaju žene u ruralnim područjima prevazilaze one sa kojima se suočavaju žene u urbanim sredinama.¹⁴ Njihovo ograničeno učešće u procesima donošenja odluka, ograničen pristup zdravstvenim uslugama i manje ekonomskih mogućnosti koje imaju doprinose povećanju ranjivosti na nasilje.¹⁵ Nadalje, kulturološke i društvene barijere, koje posebno pogađaju Romkinjkinje, dodaju još jedan sloj složenosti situaciji, posebno imajući u vidu da je obrazovna postignuća Romkinjea znatno niža, pri čemu su Romkinjkinje suočene s najvećim disparitetima, što kasnije utiče na njihove mogućnosti uključenja u u politički i ekonomski život.¹⁶ CEDAW komitet takođe napominje da su Romkinjkinje posebno ranjive na interseksionalnu diskriminaciju u svom pristupu zdravstvu, pravdi i drugim pravima.¹⁷

12 Bogdan Lucian Aurescu i Claire Basie-Mallory, "Usvojila Venecijanska komisija na svojoj 114. plenarnoj sjednici (Venecija, 16-17. mart 2018.)", 2018, 18.

13 Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u Republici Sjevernoj Makedoniji, 2021. Pristupljeno 11. decembra 2023. Dostupno na: <https://www.stat.gov.mk/pdf/2022/2.1.22.10Popis-mk-en.pdf>.

14 Lindita Nezir i Abdulah Azizi, "Između zakona i tradicije: praksa (ne)učešća devojaka iz albanske zajednice u Makedoniji u nasleđivanju porodične imovine", 2018. Pristupljeno 11. decembra 2023. Dostupno na: https://revistia.org/files/articles/ejjs_v4_i1_18/Lindita.pdf.

15 Marina Tošeska, 2021, "Položaj seoskih žena u makedonskom društvu", Udruženje za ruralni razvoj, Lokalna akcija grupa „Agro lider”. Pristupljeno 11. decembra 2023. Dostupno na: https://lagagrolider.mk/sites/default/files/polozhbata_na_ruralnite_zheni_vo_makedonskoto_opshtestvo.pdf.

16 "Nijedno dijete ne smije biti izostavljeno." Izgradnja pravičnosti za djecu. | UNICEF Sjeverna Makedonija", 2012. Pristupljeno 11. decembra 2023. Dostupno na: https://www.unicef.org/northmacedonia/media/3081/file/MK_2013_SitAn-ChildrenFindings_Report_ENG.pdf, accessed 8 December 2021, <https://www.unicef.org/northmacedonia/reports/leave-no-child-behind-building-equity-children>,"plainCitation": "Leave No Child Behind Building Equity for Children | UNICEF North Macedonia", accessed 8 December 2021, <https://www.unicef.org/northmacedonia/reports/leave-no-child-behind-building-equity-children>,"noteIndex":64,"citationItems":[{"id":"UH8qxhRd/N5Cctkcm","uris":["http://zotero.org/users/3878557/items/F63HLANL"],"uri":["http://zotero.org/users/3878557/items/F63HLANL"],"itemData":{"id":"823","type":"webpage","title":"Leave no Child Behind Building Equity for Children | UNICEF North Macedonia","URL":"https://www.unicef.org/northmacedonia/reports/leave-no-child-behind-building-equity-children","accessed":{"date-parts":["2021",12,8]}}},"schema":"https://github.com/citation-style-language/schema/raw/master/csl-citation.json"}]

17 Odbor za eliminaciju diskriminacije žena, CEDAW (2020), „Stavovi koje je Komisija usvojila u skladu sa članom 7 (3)

Zemlja se jasno obavezala na postizanje rodne ravnopravnosti i osnaživanja žena tako što je postala potpisnica Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW), Pekinške platforme UN-a za akciju, Istanbulske konvencije i implementacijom EU - reforme u skladu sa Nacionalnim programom za usvajanje prava EU (NPAA).

Međutim, iako je u ratifikaciji međunarodnih ugovora i Ustava u članu 9 precizirano da su „svi građani jednaki u slobodama i pravima bez obzira na spol, rasu, boju kože, nacionalno i socijalno porijeklo, političko i vjersko uvjerenje, imovinski i društveni položaj“, nedostaju posebne odredbe za zaštitu žena od zajednica. Ovaj propust čini žene nevećinskih zajednica podložne različitim nivoima i oblicima diskriminacije, iako član 110. Ustava izričito zabranjuje diskriminaciju građana „na osnovu pola, rase, vjere, nacionalne, društvene i političke pripadnosti“.¹⁸ Da bi se temeljno sagledao uticaj ustavne zaštite, neophodno je preispitati pravni okvir kako bi se podržale obaveze preuzete Ustavom.

Većina studija sprovedenih na terenu takođe potvrđuje diskriminatorni položaj žena iz zajednica u Severnoj Makedoniji, i to u nekoliko aspekata. BaRomkinjeetar jednakih mogućnosti iz 2023 ističe diskriminaciju na osnovu etničke pripadnosti kao drugi najčešći oblik diskriminacije, koju navodi više od polovine ispitanika (53%), dok je rodnu diskriminaciju navelo 40% ljudi.¹⁹ S obzirom na ove brojke, položaj žena iz zajednica u državi koje su izložene dvostrukoj diskriminaciji, na osnovu etničke pripadnosti i pola, daleko je od optimalnog.

Dalji uvid u osnove diskriminacije otkriva da su žene sa invaliditetom ranjivije od muškaraca sa invaliditetom u ostvarivanju svojih političkih prava. Analiza političke participacije osoba sa invaliditetom pokazuje da bi 69% građana bez invaliditeta glasalo da muškarac sa tjelesnim invaliditetom postane poslanik, ali se taj procenat smanjuje za 11% kada su u pitanju žene sa invaliditetom. Takva percepcija javnosti pokazuje da postoje stereotipi ne samo u odnosu na invaliditet, već i na osnovu spola u kombinaciji sa invaliditetom. Osim toga, istraživanje takođe navodi da, slično široj javnosti, političke stranke češće podržavaju muškarce sa invaliditetom nego žene sa invaliditetom.²⁰

Posmatrajući opštu situaciju sa različitih aspekata, Indeks rodne ravnopravnosti za 2022 godinu ističe da, iako u Severnoj Makedoniji postoji trend rasta u pogledu rodne ravnopravnosti, uz povećanje ocene od 2,5 poena u periodu od tri godine, napredak je

Opcionog protokola u vezi sa saopštenjem br. 143/2019". Pristupljeno 25. juna 2024. Dostupno na: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n20/344/18/pdf/n2034418.pdf?token=8Qcmtxc6gHuyfCebXr&fe=true>.

18 Ustav Republike Sjeverne Makedonije. Pristupljeno 11. decembra 2023. Dostupno na: <https://www.sobranie.mk/ustav-na-rm.nsp.x>.

19 Komisija za prevenciju i zaštitu od diskriminacije (KSZD), Makedonski centar za međunarodnu saradnju (MCIS), 2023, "Izveštaj: \ baRomkinjeetar jednakih mogućnosti". Pristupljeno 25. juna 2024. Dostupno na: <https://www.osce.org/files/f/documents/2/0/560037.pdf>.

20 Elena Kochoska, 2018, „Analiza političkog učešća osoba sa invaliditetom“, Misija OSCE-a u Skoplju. Pristupljeno 25. juna 2024. Dostupno na: https://www.osce.org/files/Analysis%20of%20the%20Political%20Participation%20of%20PwDs_ENG.pdf.

sporim tempom (2022 – 64,5 bodova; i 2019 – 62 boda; od maksimalnih 100). Što se tiče indeksnog skora za domen ‘moći’, uočeno je poboljšanje i zbog poboljšanja gotovo svih indikatora u poddomenima političke, ekonomske i društvene moći. Međutim, ovaj domen je drugi domen u kojoj Sjeverna Makedonija ima najniže ocjene, što ukazuje na najveću rodnu neravnopravnost.²¹

2. Normativni i institucionalni mehanizmi vezani za rodnu ravnopravnost u Sjevernoj Makedoniji

Tokom 1920-ih i 1930-ih, žene su počele da se udružuju i saraduju na globalnom nivou kako bi unaprijedile prava žena i zalagale se za rodnu ravnopravnost u različitim domenima. Uspostavljene su nadnacionalne inicijative, uključujući međunarodne institucije i alatke usmjerene na postizanje rodne ravnopravnosti i poboljšanje položaja manjinskih zajednica. Ovi globalni naponi značajno su uticali na pisanje nacionalnih zakona i putanju normi i institucionalnih mehanizama za rodnu ravnopravnost. U skladu sa međunarodnim trendovima, Sjeverna Makedonija je tokom godina postepeno razvijala svoj pravni i institucionalni okvir u pogledu rodne ravnopravnosti.

Naslijeđena iz prethodnog političkog sistema SFR Jugoslavije, rodno osjetljiva zakonska rješenja za ženska prava i rodnu ravnopravnost u Sjevernoj Makedoniji su u početku bila ograničena. Kreatori politike u novoformiranoj suverenoj državi morali su razviti i unaprijediti ova rješenja. 1991 godine, tokom referenduma o otcepljenju od Jugoslavije, prvi predsjednik Kiro Gligorov je u svom obraćanju koristio rodno osjetljiv jezik, označivši prve korake ka izgradnji demokratske države koja ustavom podržava ravnopravnost svih građana, bez obzira na spol, vjeru ili nacionalnost.

Analizirajući istorijski pravni okvir, značajan period primjetnog napretka nastupio je već u prvoj deceniji nezavisnosti Sjeverne Makedonije (1991–2000), kada je usvojeno sedam ključnih pravnih dokumenata koji se odnose na rodnu ravnopravnost. Od 2000 do 2010 godine usvojeno je još 14 zakonskih rješenja, što predstavlja značajno povećanje rodno osjetljivog zakonskog okvira. Faktori koji su doprinijeli ovom razvoju uključuju: povećanje broja žena u političkim ulogama; kandidatura zemlje za članstvo u EU 2005 godine; i usvajanje Zakona o jednakim mogućnostima žena i muškaraca 2006 godine.

Ustavno uređenje rodne ravnopravnosti u Sjevernoj Makedoniji pridržava se međunarodnih pravnih standarda, osiguravajući jednaka prava bez obzira na spol i nacionalnost.

21 Marija Baševska, 2022, “Indeks rodne ravnopravnosti za Severnu Makedoniju, 2022”. Pristupljeno 25. juna 2024. Dostupno na: <https://eige.europa.eu/sites/default/files/documents/Gender%20Equality%20Index%20for%20North%20Macedonia%20%282022%29.pdf>.

Član 9 eksplicitno garantuje jednakost između žena i muškaraca u građanskim i političkim slobodama. Međutim, Ustav koristi rodno neutralan jezik, nazivajući oba spola „građanin/građana“, a ne spominje izričito trudnoću, rodni identitet, seksualnu orijentaciju ili reproduktivna prava, niti ukrštanje roda i etničke pripadnosti.

Prevodeći ustavne obaveze u delo, **Zakon o jednakim mogućnostima za žene i muškarce, usvojen 2006 godine** i kasnije izmenjen, služi kao osnovni pravni akt za pRomkinjeovisanje jednakih mogućnosti u različitim aspektima društvenog života. Izmjene i dopune iz 2012 i 2015 proširile su djelokrug zakona, rješavajući slabosti utvrđene analizom i povratnim informacijama od nevladinog sektora, EU i OSCE/ODIHR. Zakonom su uspostavljena tijela kao što su: **Komisija za jednake mogućnosti za žene i muškarce, međuresorske grupe i rodne koordinatorice**.

Izveštaj je 2019 godine istakao izazove na lokalnom nivou, gdje odbori često nisu bili svjesni svojih dužnosti i rijetko su se sastajali, **posebno u opštinama naseljenim manjinskim zajednicama**. Zakon nalaže posebne privremene mjere za prevazilaženje rodne neravnopravnosti i zahtijeva od institucija da podnose godišnje izvještaje o sprovedenim mjerama.

Zakon o prevenciji i zaštiti od diskriminacije, usvojen 2020 godine, ima za cilj sprječavanje i zaštitu od diskriminacije, usklađivanje nacionalnog zakonodavstva sa standardima EU. Prvobitno kritikovan zbog svojih nedostataka, revidirani zakon sada uključuje rodni identitet i seksualnu orijentaciju kao osnove za diskriminaciju. Zakon govori o različitim oblicima diskriminacije i osniva se Komisija za zaštitu od diskriminacije koja djeluje od februara 2021 godine. **Zakon ima suštinsku ulogu u borbi protiv višestrukih oblika diskriminacije sa kojima se žene suočavaju zbog preplitanja identiteta**. Sveobuhvatno ispitivanje kandidata otkriva zanimljive stvari. **Izveštaj Komisije za 2021, koji uzima u obzir i spol i etničku pripadnost, pokazao je da je među makedonskim podnositeljima pritužbi 61% muškaraca, dok je 39% žena**. S druge strane, žalbe Albanaca stizale su isključivo od muškaraca. Nasuprot tome, u Romkinjeskoj zajednici, dominantne žalbe su dolazile od Romkinjekiinja. Analiza pritužbi je također pokazala da žene najčešće prijavljuju diskriminaciju na osnovu obrazovanja, dok muškarci prijavljuju diskriminaciju na osnovu političkog uvjerenja i etničke pripadnosti.²² Izveštaj za 2022 pokazuje da su 42% pritužbi podnijele žene, a najčešći razlozi za diskriminaciju su nacionalno ili etničko porijeklo, lične karakteristike i društveni status, politička uvjerenja i spol.²³

22 „Godišnji izvještaj za 2021. godinu“, Komisija za prevenciju i zaštitu od diskriminacije. Pristupljeno 11. decembra 2023. Dostupno na: <https://kszd.mk/wp-content/uploads/2022/03/CPD-Annual-Report-2021.pdf>.

23 „Godišnji izvještaj 2022“, Komisija za prevenciju i zaštitu od diskriminacije. Pristupljeno 25. juna 2024. Dostupno na: <https://kszd.mk/wp-content/uploads/2023/05/%D0%93%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D1%88%D0%B5%D0%BD-%D0%98%D0%B7%D0%B2%D0%B5%D1%88%D1%82%D0%B0%D1%98-2022.pdf>.

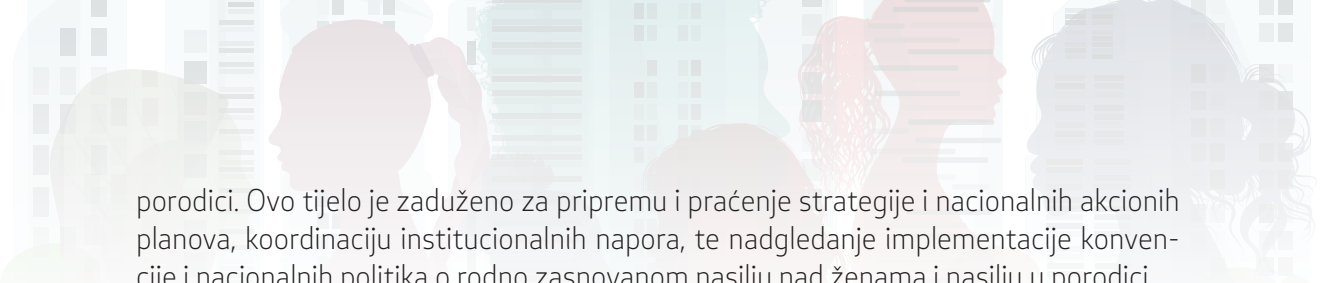
Kako bi se odgovorilo na manju zastupljenost žena u politici, **Zakonom o izboru narodnih poslanika** iz 2002. godine prvobitno je uvedena kvota od 30% za nedovoljno zastupljen spol na kandidatskim listama političkih stranaka. Međutim, zbog nedovoljne tačnosti, žene su često zauzimale niže pozicije na listama, što je otežavalo njihov izborni uspjeh. Odredbom **Izbornog zakona** iz 2006. godine bilo je predviđeno da svako treće mjesto na kandidatskim listama za narodne poslanike ili opštinske odbornike treba da bude rezervisano za manje zastupljeni spol, odnosno žene, čime bi se obezbijedila pravednija raspodjela. Stupanjem na snagu Izbornog zakona 2006. godine prestao je da važi Zakon o izboru narodnih poslanika. Daljnjim izmjenama i dopunama Izbornog zakona 2014. godine date su garancije zadržavanja i povećanja broja poslanica i vijećnica, čime se daje mogućnost da sljedeća kandidatkinja zamijeni ženu koja odlazi. Izmjenama i dopunama iz 2015. godine propisano je da najmanje 40% kandidata na listama pripada nedovoljno zastupljenom spolu, uz dodatne uslove za određene pozicije.

U 2014. godini, usvajanjem Zakona o prevenciji, sprječavanju i zaštiti od nasilja u porodici, napravljen je značajan korak u borbi protiv nasilja u porodici. Međutim, zakon je kritikovan zbog nedostatka rodne osjetljivosti, neuspješnog definiranja nasilja u porodici kao rodno zasnovanog i neadekvatnih odredbi za rješavanje ovog problema. **Uvažavajući ove nedostatke, 2021. godine usvojen je novi Zakon o prevenciji i zaštiti od nasilja nad ženama i nasilja u porodici.** Primarni cilj ovog zakona je prevencija i suzbijanje rodno zasnovanog nasilja nad ženama i nasilja u porodici, pružanjem efikasne zaštite žrtvama. Pridržavajući se principa ravnopravnosti i uklanjanja stereotipa o rodnom ulogama, zakon je usklađen sa međunarodnim sporazumima i konvencijama.

Skupština je 2017. godine ratifikovala **Konvenciju Vijeća Evrope o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici – Istanbulsku konvenciju**, koja je stupila na snagu 2018. godine. Konvencija zahtijeva od država da razviju zakone, politike i usluge podrške za okončanje nasilja nad ženama i nasilja u porodici. S tim u vezi, Zakon o prevenciji i zaštiti od nasilja nad ženama i nasilja u porodici donesen 2021. godine u potpunosti je usklađen sa Istanbulskom konvencijom.

Ovim zakonom se uređuje postupanje institucija u pravcu prevencije rodno zasnovanog nasilja i nasilja u porodici, kao i mjere zaštite žena. Naglašena je koordinacija između institucija, organizacija, službi za zaštitu žrtava i prikupljanja podataka vezanih za rodno zasnovano nasilje nad ženama i nasilje u porodici. Rječnik zakona je rodno osjetljiv, pružajući jasnoću pojmova kao što su: „nasilje nad ženama“, „rodno zasnovano nasilje nad ženama“, „rod“, „spol“ i „transrodna osoba“. Zakon nalaže preventivne i zaštitne mjere za institucije i organizacije za efikasnu zaštitu žrtava. Osim toga, zakon uključuje odredbe za reintegraciju žrtava, što uključuje privremeni smještaj, psihološko savjetovanje, finansijsku pomoć, mogućnosti obrazovanja i mjere zapošljavanja.

Zakonom je uspostavljeno i Nacionalno koordinaciono tijelo za implementaciju Konvencije Vijeća Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u

porodici. Ovo tijelo je zaduženo za pripremu i praćenje strategije i nacionalnih akcionih planova, koordinaciju institucionalnih napora, te nadgledanje implementacije konvencije i nacionalnih politika o rodno zasnovanom nasilju nad ženama i nasilju u porodici.

Poslanici su 2023 godine na plenarnoj sednici Skupštine povodom obeležavanja 8. marta, Dana žena, raspravljali o **potrebi donošenja Zakona o ravnopravnosti spolova** i zaključili da ovaj zakon treba da bude usvojen do kraja godine. Svrha nacrta zakona je pRomkinjeovisanje rodne ravnopravnosti u društvu i jačanje institucionalnih mehanizama koji se bave rodnim pitanjima na centralnom i lokalnom nivou. Zakon predviđa intersekcionalne i rodno transformativne pristupe koji su neophodni za suočavanje sa stereotipima i predrasudama. Međutim, ovaj nacrt zakona naišao je na otpor koji su pRomkinjeovirale i organizirale vjerske zajednice, pa još čeka na usvajanje.²⁴

Pored toga, nekoliko drugih zakona, podzakonskih akata i drugih pravnih instrumenata reguliše aspekte rodne ravnopravnosti i etničkih zajednica kroz posebne odredbe. Između ostalog, Vlada i njeni organi pripremaju strategiju za rodnu ravnopravnost i prateće akcione planove.

U skladu sa Zakonom o jednakim mogućnostima žena i muškaraca, Vlada je pripremila **Strategiju za ravnopravnost polova**, koju je potom usvojila Skupština. Primarni cilj strategije je pRomkinjeoviranje jednakih mogućnosti za žene i muškarce u svim aspektima društvenog života. Strategija je sastavljena iz više delova, obuhvata normativni i institucionalni okvir za rodna pitanja, analizira postojeće stanje u ovoj oblasti i postavlja nacionalne prioritete, kao i smjernice i mjere za postizanje ciljeva i prioriteta.

Strategija rodne ravnopravnosti za period 2022-2027 usvojena je u julu 2022. godine.²⁵ Ova strategija je četvrti strateški dokument u ovoj oblasti i nadovezuje se na Nacionalnu strategiju za rodnu ravnopravnost 2013-2020, Nacionalni plan akcije za rodnu ravnopravnost 2007-2012 i Nacionalni akcioni plan za rodnu ravnopravnost iz 1999 godine. Nova strategija (2022-2027) predviđa tri opšta cilja, kao što je uspostavljanje efikasnog i efektivnog sistema za pRomkinjeovisanje rodne ravnopravnosti na centralnom i lokalnom nivou; unapređenje položaja žena u svim oblastima javnog i privatnog života; i suzbijanje rodnih stereotipa i izgradnja kulture nenasilja i nediskriminacije zasnovane na spolu, rodu i rodnom identitetu. Nacionalni akcioni plan za rodnu ravnopravnost koji pokriva period 2022-2024.

U skladu sa Zakonom o jednakim mogućnostima žena i muškaraca, Ministarstvo rada i socijalne politike dužno je da prati sprovođenje Strategije i objavljuje godišnje izvještaje o aktivnostima i rezultatima u njenom sprovođenju. Posljednji izvještaj koji je ministarstvo dostavilo Skupštini je **Izveštaj o implementaciji Strategije rodne**

²⁴ Deutsche Welle, 2023, „Rodna ravnopravnost – uhvaćena između tabua i stvarnosti“. Pristupljeno 25. juna 2024. Dostupno na: <https://www.dw.com/mk/rodova-ednakvost-vo-mengeme-megu-tabuata-i-realnosta/a-67362052>.

²⁵ „Usvojena je Strategija rodne ravnopravnosti 2022-2027“, Ministarstvo rada i socijalne politike. Pristupljeno 11. decembra 2023. Dostupno na: https://www.mtsp.gov.mk/pocetna-ns_article-mtsp-izglasana-strategijata-za-rodova-ednakvost-2022-2027-godina.nsp.x.

ravnopravnosti za 2019. godinu.²⁶ Međutim, izvještaj u sjeni pokazao je da izvještaj ministarstva o implementaciji Nacionalnog akcionog plana 2018–2020 ne prati indikatore predviđene Akcionim planom, a stil izvještavanja ne daje jasan i sveobuhvatan pregled napretka u oblasti rodne ravnopravnosti u Sjevernoj Makedoniji ili stepen implementacije Nacionalnog akcionog plana 2018–2020.²⁷

Aktuelna²⁸ vladu Republike Sjeverne Makedonije je posvećena rodnoj ravnopravnosti, borbi protiv rodnih stereotipa i eliminaciji rodno zasnovanog nasilja, kako je navedeno u Programu rada za 2020-2024. Program naglašava aktivnu politiku za povećanje zastupljenosti žena na izvršnim i izabranim pozicijama u vladi. Specifične politike uključuju: podršku ženama poljoprivrednicima, pRomkinjeoviranje rodne ravnopravnosti u sportu, provođenje mjera zapošljavanja za smanjenje neaktivnosti žena na tržištu rada i pokretanje programa za reintegraciju žena žrtava nasilja.

Pored toga, Nacionalna strategija za ravnopravnost i nediskriminaciju (2022–2026), koju je usvojila Vlada, definiše ciljeve, mjere i indikatore za unapređenje prava i jednakih mogućnosti. Predviđeno je ostvarivanje ljudskih prava, jednakih mogućnosti i nediskriminacije za sve, sa misijom obezbjeđenja zaštite od diskriminacije na osnovu ličnih karakteristika, posebno usmjerenih na ranjive društvene grupe, kao što su etničke zajednice i žene. Strategija pokriva različite oblasti, uključujući: rad, zapošljavanje, obrazovanje, nauku, sport, kulturu, socijalnu zaštitu, pravosuđe, administraciju i pristup dobrima i uslugama.

Vladina Nacionalna strategija za smanjenje siRomkinjeaštva i socijalne isključenosti (2010–2020) bavi se siRomkinjeaštvom i socijalnom isključenošću, sa snažnim fokusom na ekonomsko osnaživanje žena. **Uvodi afirmativne mjere za smanjenje socijalne isključenosti i stope siRomkinjeaštva među ženama, posebno onima iz ruralnih područja, etničkih zajednica i žrtava nasilja u porodici.** Strategija prepoznaje potrebu za poboljšanjem institucionalnih kapaciteta za poboljšanje zdravlja, posebno za ranjive grupe, uključujući žene. Kao rezultat toga, ističe se povećana rodna ravnopravnost, sa mjerama koje imaju za cilj povećanje učešća žena na tržištu rada i smanjenje razlika u zaposlenosti i platama.

Akcionni plan za implementaciju Konvencije o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici ima za cilj osmišljavanje, implementaciju i koordinaciju sveobuhvatne nacionalne politike za prevenciju i eliminaciju nasilja nad ženama. Pokriva period 2018–2023 i fokusira se na usklađivanje nacionalnih zakona sa Konvencijom,

26 "Godišnji izvještaj o implementaciji Strategije rodne ravnopravnosti za 2019. godinu", Ministarstvo rada i socijalne politike. Pristupljeno 11. decembra 2023. Dostupno na: https://www.sobranie.mk/2020-2024-aktivnosti-ns_article-prezentacija-na-evaluacijata-na-strategijata-za-rodova-ednakvost-2013-2020.nsp.

27 „Izvještaj u sjeni o implementaciji Strategije rodne ravnopravnosti za period 2018. i 2019.“, Reaktor, 2020. Pristupljeno 11. decembra 2023. Dostupno na: <https://shorturl.at/iIF79>.

28 Ovaj izvještaj je napisan tokom 2023.

uspostavljanje službi za zaštitu žrtava i sprečavanje rodno zasnovanog nasilja i nasilja u porodici kroz niz aktivnosti.

Konačno, Nacionalna strategija razvoja koncepta jednog društva i interkulturalizma (2020–2022) ima za cilj izgradnju društva sa razvijenim interkulturalizmom, uvažavajući sve razlike i osiguravajući jednakost, socijalnu pravdu i jednake mogućnosti za žene i muškarce. U svojim prioritetnim ciljevima, Strategija sadrži rodnu perspektivu i princip nediskriminacije na osnovu spola i etničke pripadnosti, sa namjenskim ciljem isključivo usmjerenim na pRomkinjeociju društvene kohezije i integraciju zajamčene rodne ravnopravnosti, nediskriminacije i jednakih mogućnosti za sve.

U sljedećem dijelu ćemo razmotriti kako se sveobuhvatni zakoni i strategije koje su usvojili Parlament i Vlada pretvaraju u stvarno učešće žena u političkom životu države i da li ovaj široki normativni okvir proaktivno osigurava učešće žena iz zajednica.

3. Učešće žena iz zajednica u političkom životu ■

Žene u zemlji su uglavnom isključene iz javne i političke sfere, ostajući anonimne u važnim političkim događajima. Usprkos tome što su 1946 godine dobili pravo glasa i izborna prava, njihova politička uključenost bila je minimalna. Od sticanja nezavisnosti 1991 godine, ključne rukovodeće pozicije kao što su premijer, predsjednik i spiker parlamenta zauzimali su isključivo muškarci. Dvije prelazne vlade Sjeverne Makedonije imale su žene kao premijerke, obje na kratak period 2004 godine, od kojih je jedna bila na funkciji 21 dan, a druga 24 dana.²⁹ Između 1991 i 2002 godine zastupljenost žena u parlamentu kretala se između 3% i 8%. U 2002 godini, donošenjem odredbe o 30% žena na poslaničkim listama, zastupljenost žena u Skupštini porasla je na 20% u parlamentarnom sastavu 2002–2006.³⁰ Podaci od 1996 do 2021 pokazuju da je od 660 izabranih gradonačelnika samo 18 žena.³¹ Takva nedovoljna zastupljenost ukazuje da zakonodavstvo o ženskim pitanjima i rodnoj ravnopravnosti nije prioritet.

Međutim, žene su se uspješno zalagale za rodne kvote, što je dovelo do značajnog povećanja broja poslanica. Trenutno u Parlamentu ima 51 poslanicu, što predstavlja 42,5%, i

29 UN Women, “Žene i muškarci u Sjevernoj Makedoniji: statistički pregled trendova rodne ravnopravnosti”, 2022. Pristupljeno 22. decembra 2023. Dostupno na: [EN_WandM-NMK-Report_WEB_O.pdf \(unwomen.org\)](#).

30 Aleksandra Jovevska Đorđević i Sara Janeska, „Suštinsko ili sterilno: Zastupljenost žena u parlamentarnim sustavima Republike Severne Makedonije (1990 – 2020)“, IDSCS (blog), 2020. Pristupljeno 11. decembra 2023. Dostupno na: <https://idscs.org.mk/en/portfolio/substantive-or-sterile-parliamentary-representation-of-women-in-the-republic-of-north-macedonia-1990-2020/>.

31 Neda Petkovska, “Lokalni izbori 2021. Pregled kandidatskih lista za gradonačelnike i izabrane predstavnike iz rodne perspektive”, Reaktor - Istraživanje na djelu, (blog), 2021. Pristupljeno 11. decembra 2023. Dostupno na: <https://reactor.org.mk/en/publication-all/local-elections-2021-review-of-candidate-lists-for-mayors-and-selected-representatives-fRomkinje-gender-aspect/>.

to je najviše do sada.³² Povećanje broja mandata počelo je nakon parlamentarnih izbora 2020 godine, kada su poslanici prešli na izvršne funkcije zbog restrukturiranja sastava Vlade ili postali gradonačelnici 2021 godine, što je omogućilo ženama da popune upražnjena poslanička mjesta putem “sendvič – sistema”.

Što se tiče komisija, koji služe kao početni forumi za parlamentarne debate i zakonodavne procese, studija koju je sproveo Parlamentarni institut (PI) u Parlament Republike Sjeverne Makedonije otkrila je da, od ukupno 21 komisija, osam ima nižu zastupljenost žena, koja je ispod 27%. Nasuprot tome, samo jedna komisija – Komisija za finansije i budžet – može se pohvaliti jednakom zastupljenošću spolova. Devet komisija ima veću zastupljenost žena, preko 50%, pri čemu se Komisija za jednake mogućnosti za žene i muškarce ističe po tome što ima isključivo žene, osim dva poslanika koji su zamjenici.

Poslanice su uglavnom zastupljene u komisijama koji se odnose na „meke“ oblasti, koje uključuju: obrazovanje, kulturu i socijalnu politiku. Kao rezultat toga, žene su značajno odsutne iz komisija koje se bave temama koje se stereotipno smatraju “muškim”.³³ Upravljačka struktura komisija igra značajnu ulogu, jer daje više ovlasti za definisanje dnevnog reda i, posljedično, više slobode za uključivanje rodni pitanja. Prema podacima Parlamentarnog instituta, samo šest komisija od 21 ima predsjednice, a šest ima poslanice koje obavljaju funkciju zamjenika predsjednika.³⁴ Žene uglavnom nemaju rukovodeće pozicije u parlamentarnoj administraciji, iako čine najveći broj zaposlenih.³⁵

Pored komisija, neophodno je prisustvo poslanica u drugim strukturama Parlamenta kao donosioca odluka. Stoga je od posebnog značaja povećana zastupljenost žena u ulozi koordinatorki poslaničkih grupa i njihovo učešće na koordinacionim sastancima na kojima se formuliše dnevni red Parlamenta. U sadašnjem poslaničkom sastavu (2020–2024), koji je do decembra 2023 imao pet poslaničkih grupa, samo je jedna poslanička grupa imala ženu za koordinatora. Poslanička grupa Alijanse za Albance (AA) imenovala je Ilire Dauti za svog koordinatora u decembru 2021. Međutim, za manje od godinu dana, u septembru 2022 godine, poslanica Dauti je dala ostavku, a naslijedio ju je poslanik iz njene stranke. Žene se češće vide kao zamjenice koordinatora, pri čemu Koalicija „Možemo“ i Demokratska unija za integraciju (DUI) imaju po jednog zamjenika koordinatora, dok Unutrašnja makedonska revolucionarna organizacija – Demokratska partija makedonskog nacionalnog jedinstva (VMRO-DPMNE) i „Obnova Makedonije“ imaju po dva zamjenika koordinatora.

32 Međunarodna baza podataka nacionalnih parlamenata, Parline: IPU Open Data Platform, 2023. Pristupljeno 9. decembra 2023. Dostupno na: https://data.ipu.org/node/171/basic-information?chamber_id=13391.

33 Jovevska Đorđević, Aleksandra. Janeska, Sara. Institut za demokratiju “Societas Civilis” - Skoplje (IDSCS). „Neophodno ili sterilno: zastupljenost žena u parlamentarnim sastavima Republike Severne Makedonije (1990 – 2020), 2020. Pristupljeno 11. decembra 2023. Dostupno na: https://idscs.org.mk/wp-content/uploads/2020/08/Kratok_dokument_za_javna_politika_Br.31_2020_SustinskoiliSterilno.pdf.

34 Jovanovska, Eva. Koroveshovska, Fanny. Parlamentarni institut. Skupština Republike Severne Makedonije. „Broj i međustranačka saradnja poslanica kao faktor jačanja njihovog uticaja“, 2023. Pristupljeno 11. decembra 2023. Dostupno na: <https://cutt.ly/QwtUTen9>.

35 Vlora Recica, “Rutledgeov priručnik o parlamentarnoj administraciji.”: parlamentarna administracija Sjeverne Makedonije”, 2023. Rutledge Handbooks.

Usprkos kvotama i “sendvič sistemu”, žene iz svih zajednica i dalje su manje zastupljene od muškaraca. Od šest nevećinskih zajednica izričito navedenih u preambuli Ustava Republike Sjeverne Makedonije, samo tri imaju poslanice u Skupštini: devet poslanica iz albanske zajednice, jedna poslanica iz bošnjačke zajednice i jedna poslanica iz Romkinjeske zajednice. Pored toga, parlament ima jednu poslanicu koji predstavlja jevrejsku zajednicu, kao i jednu poslanicu iz makedonsko-muslimanske zajednice. Ove brojke pokazuju da žene iz nevećinskih zajednica imaju oko 10% poslaničkih mjesta u Parlamentu. Niti jedna skupštinska komisija nema na čelu ženu iz nevećinskih zajednica. Poređenja radi, Parlament ima 38 poslanika iz većinske zajednice, od kojih šest predsedava komisijama. Uvođenje obaveznih kvota, 2002 godine olakšalo je izbor prve albanske poslanice, čime je počelo odgovarati na potrebu veće zastupljenosti nedovoljno zastupljenog spola na kandidatskim listama političkih partija. Trenutno nema (zvanično deklariranih) žena ili muškaraca sa invaliditetom u poslaničkim klupama, što žene iz ove zajednice čini nezastupljenim i stavlja ih u nepovoljnijem položaju u odnosu na druge društvene grupe.

Tabela 2. Broj poslanika predstavljen brojevima (1990–2023)

2023–03	51
2021–11	50
2021–07	48
2020–10	47
2020–08	46
2020–07	43
2019–12	48
2019–08	47
2018–08	46
2017–10	45
2017–05	41
2016–12	38
2014–07	41
2014–04	40
2014–01	42
2013–01	34
2012–01	42
2011–06	38
2009–12	39
2009–01	38
2008–06	36
2007–01	35

2006–07	34
2002–09	21
1998–01	9
1994–01	4
1990–01	5

U pogledu zastupljenosti žena u Parlamentu, Klub poslanika, neformalno konsultativno tijelo, odigrao je značajnu ulogu u unapređenju prava žena, kako u zakonodavstvu tako i u međustranačkoj koheziji. Ovo tijelo je osnovano 2003 godine u okviru regionalnog projekta Pakta stabilnosti za Jugoistočnu Evropu, uz podršku lokalnih partnera: Makedonskog ženskog lobija, Nacionalnog savjeta za rodnu ravnopravnost Makedonije i Odjeljenja za romkinjeociju rodne ravnopravnosti u Ministarstvu rada i socijalne politike.³⁶ Uključivanje žena nevećinskih zajednica u ovom tijelu varirale su tokom godina, u zavisnosti od broja poslanika u Parlamentu.

Tabela 3. Poslanici iz nevećinskih zajednica u Klubu poslanika

2020–2023	13 ³⁷	38
2016–2020	5	41
2014–2016	8	34
2011–2014	8	34
2008–2011	6	36
2006–2008	7	29

Ako pogledamo izbore 2020 godine, najviši nivo zastupljenosti žena u političkim strankama, kako na nacionalnom nivou tako i u pojedinačnim izbornim jedinicama, zabilježen je na kandidatskim listama koje je dostavila DUI, sa ukupnom zastupljenošću od 48% i 60% u IE4. U IE1, IE2 i IE5 bila je podjednaka zastupljenost spolova, sa po 50%, dok je u IE3 (40%) i IE6 (45%) zastupljenost pala ispod 50%.³⁸ Rezultati izbora pokazuju da je većina poslaničkih mjesta osigurana u IE6, gdje je zastupljenost žena na kandidatskim listama bila manja od 50%, dok u IE4, gdje je najveća zastupljenost žena, DUI

³⁶ Klub poslanika, sajt Parlamenta. Pristupljeno 2. decembra 2023. Dostupno na: <https://www.sobranie.mk/detali-na-klub.nsp?groupId=c547f202-efee-4bd8-a01b-46e04c3849e0>.

³⁷ 11 gra deputete përfaqësuese të tre nga gjashtë komunitetet e përmendura shprehimisht në Preambulën e Kushtetutës (9 Albanke, 1 Bošnjakinje dhe 1 Romkinje) dhe 2 gra deputete përfaqësorë dy komunitete më të vogla (1 hebre dhe 1 Makedonke-muslimane)

³⁸ „Podrška izbornim reformama. Parlamentarni izbori 2020. – Analiza kandidatskih lista kroz prizmu društvenog i političkog angažmana”, 2020. Pristupljeno 11. decembra 2023. Dostupno na: <https://electoralreforms.mk/wp-content/uploads/2020/06/Candidate-List-Analysis-MK.pdf>.

nije osvojio niti jedno poslaničko mjesto.³⁹ To ne znači nužno da veći broj kandidatkinja znači i manje glasova za stranku. U ovim izbornim jedinicama i u prethodnim izbornim ciklusima DUI nije osigurala poslaničke mandate. To nam prije govori da se žene često kandiduju na neuspjelim listama samo da bi ispunile zakonske obaveze, a da pritom ne mijenjaju stvarnu situaciju. Vrijedi napomenuti da je samo 24% dostavljenih lista imalo žene na listi.⁴⁰ Sve u svemu, stranke se pridržavaju zakonom propisanih kvota, ali ostaje prostora za poboljšanje u pogledu pozicioniranja žena na kandidatskim listama.

Analiza koju je Institut za demokratiju sproveo na nekoliko političkih partija u Sjevernoj Makedoniji otkrila je različite stepene posvećenosti rodnoj ravnopravnosti i učešća žena u politici u okviru statuta tih partija. VMRO-DPMNE je u član 16 uneo opštu odredbu koja naglašava rodnu ravnopravnost, a u 8. poglavlju svoje doktrine rodna ravnopravnost se razmatra u kontekstu porodice. SDSM svoje opredjeljenje za ravnopravnost muškaraca i žena artikulira u članu 2 svog statuta i predstavlja Forum žena kao poseban entitet, ali ne postoje mehanizmi za povećanje učešća žena. Alijansa Albanaca u članu 24 svog statuta zabranjuje diskriminaciju po osnovu spola, a kao deo partijskih struktura osnovao je Skupštinu žena, a predsjednica ove skupštine je uključena u različite organe upravljanja partije. Alternativa se obavezuje na najmanje 30% učešća žena u organima stranke, što pokazuje konkretnu statutarnu opredijeljenost. DUI je osnovala Forum žena u članu 80, koji svoje odluke predlaže Generalnom vijeću, a brine se da predsjednica Foruma žena bude uključena i na centralnom i na lokalnom nivou. Ljevica izražava ciljeve vezane za rodnu ravnopravnost u članu 5. svog statuta, a trenutno premašuje zakonske kvote za zastupljenost žena na parlamentarnim izborima 2020.⁴¹; osim toga, statut stranke u članu 53 predviđa osnivanje Antifašističkog fronta žena (AFŽ) kao stalnog radnog tijela koje propagira ljevičarski feminizam.s

LDP kao svoj glavni cilj postavlja zaštitu i promicanje sloboda i prava i uključuje rodno osjetljiv pristup u članu 88a, uključujući Forum žena sa zastupljenošću u organima upravljanja. DOM garantuje pravo na ravnopravnost svih građana, bez obzira na spol, u članu 1. i obavezuje se na najmanje 40% rodne zastupljenosti u organima stranke. Pokret BESA u svom statutu se fokusira na unapređenje položaja žena kao univerzalnog prava, a osnovao je Forum žena u stranačkim strukturama na različitim nivoima.⁴²

Postoji potreba da stranke redovno ažuriraju svoje web stranice radi transparentnosti i boljeg uvida u svoje rodno inkluzivne aktivnosti. Nadalje, pregled zastupljenosti žena u rukovodećim strukturama ovih partija pokazao je da postoji prostor za poboljšanje,

39 Isto.

40 Isto.

41 Nikola Donev, „Rodno osjetljiva skupština i rodna ravnopravnost na političkoj sceni: pregled trenutne situacije u Sjevernoj Makedoniji“, 2023, IDSCS. Pristupljeno 11. decembra 2023. Dostupno na: https://idscs.org.mk/wp-content/uploads/2023/07/1_WEB_A4_ENG-4.pdf.

42 Isto.

uz uočene različite nivoe rodne raznolikosti. U SDSM-u funkciju zamjenika predsjednika drži žena. Od četiri potpredsjednika, tri su muškarca i jedna žena; u Centralnom odboru, od 123 člana, žene predstavljaju do 49%; a osam žena je dio 17-članog Izvršnog odbora. U VMRO-DPMNE Izvršni odbor ima 27 članova, od kojih su 9 žena i 18 muškaraca. Centralni komitet uključuje članice Unije žena, ali konkretni detalji nisu dostupni. U ljevici, žene su zastupljene sa 24% u Centralnom komitetu od 46 članova sa pravom glasa. Sedmočlano Predsjedništvo uključuje samo jednu ženu. U Alternativi su od sedam potpredsjednika samo jedna žena, dok je u Predsjedništvu od 40 članova 30% žena. Ograničene informacije dostupne su za DUI, a na web stranici su dostupni samo detalji o uredu predsjednika. Izveštaji medija ukazuju na izbor žene za potpredsjednicu, Arbana Pasholi, u oktobru 2022. Za Alijansu za Albance, nepotpune informacije na sajtu otežavaju sveobuhvatnu analizu. Online izvori ukazuju na izbor Bujare Abazi za potpredsjednika u januaru 2023. Analize dalje naglašavaju nedostatak različitosti u rukovodstvu i strukturama političkih partija. Od 23 stranke koje su trenutno u Parlamentu, samo dvije vode žene – LDP i DOM.⁴³

I dok je zastupljenost žena u Parlamentu na najvišem nivou do sada, onamo gdje nema kvota, zastupljenost žena je manja ili je uopšte nema. Nedostaje adekvatna zastupljenost žena na izvršnim pozicijama u ministarstvima. U prvoj vladi od 1991 godine nijedna žena nije izabrana na ministarsko mjesto. Uključivanje žena na ministarske pozicije povećalo se sa formiranjem druge vlade 2004. godine, kada su dvije žene imenovane za ministricе, što predstavlja 15,4% ministarskih pozicija. U najnovijem sastavu Vlade, broj žena je 5 od 20 državnih funkcija, odnosno četiri ministricе i jedna potpredsjednica Vlade.⁴⁴

Ovo je posebno slučaj na rukovodećim pozicijama, gdje je učešće žena generalno nisko, dok je učešće žena iz manjinskih zajednica gotovo nepostojeće. U sastavu vlada u periodu od 1991. do 2021. godine izvršnu vlast činile su 24 žene (15%) naspram 139 muškaraca (85%). Kada je u pitanju nacionalni sastav žena na ministarskim pozicijama, 20 su Makedonke, dvije Albanke i jedna žena je predstavnicа jevrejske zajednice. U Vladi nije bilo Romkinjekinja ili predstavnicа manjih zajednica.⁴⁵ Nakon parlamentarnih izbora u julu 2020. godine, socijaldemokrati su koalirali sa DUI-om, čime su dobili većinu u Saboru i mandat za formiranje vlade. Međutim, usprkos tome što je rodna ravnopravnost visoko na dnevnom redu SDSM-a i dio njegovih strateških ciljeva,⁴⁶ sastav vlade

43 Isto.

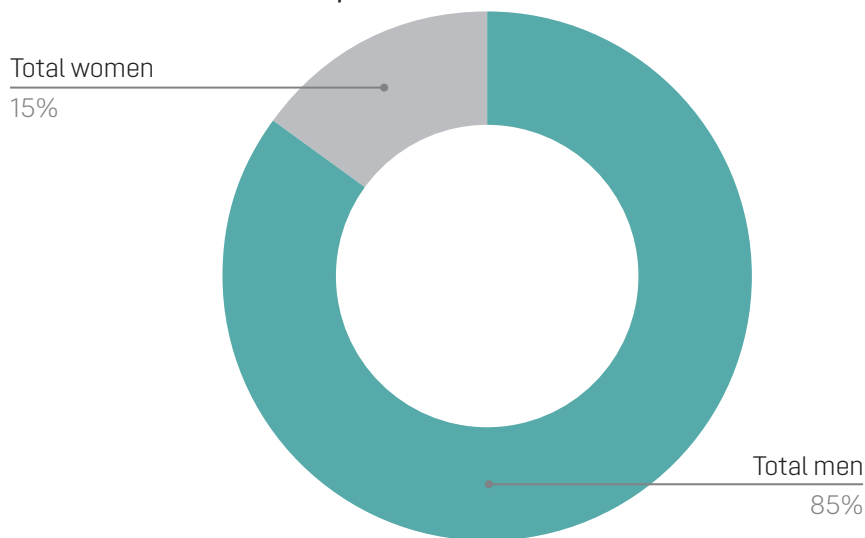
44 „Žene i muškarci u Sjevernoj Makedoniji: statistički pregled trendova rodne ravnopravnosti“, UN Women, Skoplje, 2022. Pristupljeno 11. decembra 2023. Dostupno na: https://eca.unwomen.org/sites/default/files/2022-10/EN_WandM-NMK-Report_WEB_0.pdf.

45 „Da li je novi sastav Vlade R. S. Da li Makedonija slijedi princip pravične zastupljenosti žena i muškaraca na vodećim pozicijama i odražava li rodnu raznolikost društva koje predstavlja?“, Reactor, 2020. Pristupljeno 11. decembra 2023. Dostupno na: <https://shorturl.at/doCPZ>.

46 Petkovska, „Lokalni izbori 2021. Pregled kandidatskih lista za gradonačelnike i izabrane predstavnike iz rodne perspektive“.

nije odražavao ovu posvećenost. Žene su imale samo četiri ministarske funkcije u ovoj vladi i jednu potpredsjednicu, od kojih nijedna nije bila iz manjinskih zajednica. Tri od ovih pozicija odnosila su se na ministarstva koja se obično smatraju “mekim”, kao što su Ministarstvo prosvjete i nauke, Ministarstvo rada i socijalne politike i Ministarstvo kulture. Od 16 ministarstava, samo dvije žene su bile na funkciji zamjenika ministra, a samo jedna je bila iz albanske zajednice.⁴⁷

Grafikon A. Rodni sastav vlada u periodu 1991–2021

Ispitivanje rodnog sastava rukovodećih pozicija u institucijama, posebno onih koje je imenovala vlada, otkrilo nam je da samo 29% ovih upravljačkih struktura čine žene. Naime, značajna razlika je evidentna na direktorskim pozicijama u institucijama, gdje samo 5% imenovanih lica čine žene. Žene iz manjinskih zajednica su posebno nedovoljno zastupljene na ovim rukovodećim pozicijama.⁴⁸

Žene aktivno učestvuju u političkim partijama tokom izbornih kampanja, međutim, često se suočavaju sa isključenjem prilikom imenovanja i podjele vlasti. Pravi uticaj koncentrisan je u rukama stranačkih lidera i njihovih uglavnom muških užih krugova. Izbor gradonačelnika je suštinski vezan za političke stranke, a njihove strategije nominovanja značajno utiču na ograničen uspeh u postizanju veće zastupljenosti žena. U opštinama u kojima su se šanse za pobjedu u prošlosti pokazale kao niske ili politički teže, stranke

⁴⁷ Vlada Republike Sjeverne Makedonije, web stranica. Pristupljeno 11. decembra 2023. Dostupno na: <https://vlada.mk/vlada-ministerstva>.

⁴⁸ Miša Popović i Marko Pankovski, “Ko je tamo glavni?”, IDSCS (blog), 2019. Pristupljeno 11. decembra 2023. Dostupno na: <https://idscs.org.mk/en/portfolio/whos-governing-there/>.

obično nominuju žene. Dakle, opredijeljenost Vlade za rodnu zastupljenost 50/50 ostaje samo deklarativna.⁴⁹

Nedovoljna zaštita žena u politici je još jedan značajan faktor koji doprinosi niskom učešću žena. Političke stranke nemaju osnovne garancije za svoje članove, aktiviste i predstavnike, jer se njihovi statuti ili kodeksi ponašanja ne bave rodno zasnovanim nasiljem. U Sjevernoj Makedoniji, 65% političarki se suočilo s nasiljem dok su obavljale svoje stranačke dužnosti.⁵⁰

Zastupljenost žena na lokalnim izvršnim pozicijama je konstantno niska u posljednjih nekoliko decenija. Na sedam lokalnih izbora održanih od sticanja nezavisnosti, samo 18 žena je izabrano za gradonačelnice, u poređenju sa 642 muškarca gradonačelnika tokom perioda od 25 godina. U određenim godinama, kao što su 1996 i 2009, nijedna žena nije osigurala gradonačelničko mjesto. Najveći procenat izabranih gradonačelnica od 7,4% (6 žena) zabilježen je 2017. godine. Usprkos ograničenom prisustvu kao gradonačelnici, žene aktivno učestvuju i izražavaju svoja mišljenja tokom izbornih kampanja. Najznačajniji broj kandidatkinja za gradonačelnice zabilježen je 2013. godine, a u 2017. godini 37,5% kandidatkinja za gradonačelnice bile su žene. U 2021 godini za gradonačelnice su izabrane samo dvije žene, od kojih je jedna gradonačelnica Grada Skoplja.⁵¹

Jedan od razloga ograničenog pristupa žena pozicijama za donošenje odluka je nedovoljna podrška koju dobijaju kao kandidati za rukovodeće uloge. Nedostatak žena na pozicijama odlučivanja kako na lokalnom tako i na centralnom nivou usko je povezan sa neadekvatnom internom podrškom unutar političkih stranaka, široko rasprostranjenim govoroRomkinje mržnje usmjerenim prema ženama u politici, te prevladavajućim rodnim ulogama, stereotipima i predrasudama u društvu.⁵²

Izbori 2021 godine istakli su nedostatak rodne ravnopravnosti u zemlji, što nije bilo iznenađenje. Iako su političke stranke ključne za političko organizovanje i učešće, one nemaju objavljene podatke o članstvu i uključenosti žena. Sumorna stvarnost političkog angažmana žena naglašena je malim brojem kandidatkinja na lokalnim izborima 2021. Od 299 kandidata za gradonačelnike, samo 25 su bile žene, što predstavlja samo 8%. Iako su žene činile 45% svih vijećničkih kandidata, one su bile na čelu samo 19% kandidatskih lista.⁵³ Naime, političke stranke manjinskih zajednica sa ženama na listama kandidata za gradonačelnike bile su ograničene na samo po jednu Albanku iz DUI i Demokratske partije Albanaca (DPA).

49 „Evaluacija stanja ljudskih prava i vladavine prava tokom predsjedavanja OSCE-om“, Helsinški komitet za ljudska prava, april 2023.

50 „Ne nasilju.“ Pristupljeno 11. decembra 2023. Dostupno na: <https://nezanasilstvo.mk/>.

51 „Žene i muškarci u Sjevernoj Makedoniji: statistički pregled trendova rodne ravnopravnosti“, UN Women, Skoplje, 2022. Pristupljeno 11. decembra 2023. Dostupno na: https://eca.unwomen.org/sites/default/files/2022-10/EN_WandM-NMK-Report_WEB_0.pdf.

52 Isto.

53 Petkovska, „Lokalni izbori 2021. Pregled kandidatskih lista za gradonačelnike i izabrane predstavnike iz rodne perspektive“.

Rezultati su bili posebno obeshrabrujući, jer od 80 opština plus grad Skoplje, samo dve imaju gradonačelnice. Grad Skoplje je dobio svoju prvu gradonačelnicu nakon sticanja nezavisnosti zemlje; a druga je gradonačelnica Starog Nagoričana, ruralne opštine na istoku; što odgovara samo 2,5% od ukupnog broja gradonačelničkih mjesta. Obje gradonačelnice su iz većinske zajednice. Na lokalnim izborima 2017 godine žene su pobedile u šest opština, od kojih su dve bile iz albanske zajednice, koje su vladale u Tetovu i Aračinovu.

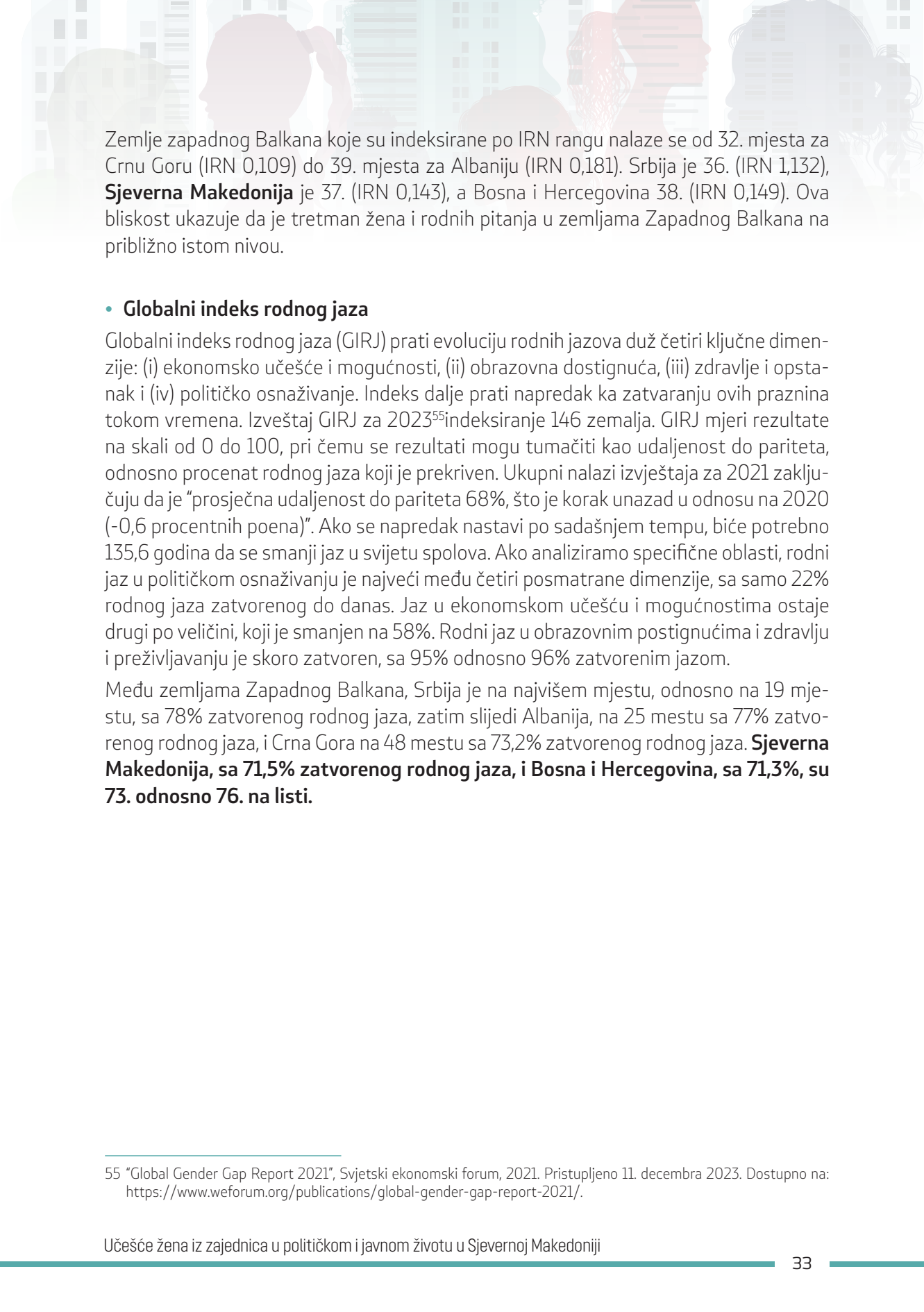
Unatoč nedostatku sveobuhvatnih podataka o spolnom i nacionalnom sastavu općinskih vijeća, dostupne informacije sa lokalnih izbora 2017 godine otkrivaju da je od 1.388 izabраниh odbornika samo 415 žena, što je ispod zakonski predviđenog cenzusa od 30% za takva tijela. Ovo naglašava kontinuirano oslanjanje na kvote za političku zastupljenost žena.

Iako se pravni okvir koji podržava jednake mogućnosti za političko učešće smatra zadovoljavajućim, njegova praktična implementacija je često neuspješna. Angažman žena u politici, posebno onih etničkih Makedonki i, donekle, etničkih Albanci, značajno je ograničen. U Parlamentu je zastupljenost žena iz manjih sredina prilično niska, samo jedna Romkinjkinja i jedna Bošnjakinja. Štaviše, značajno je odsustvo Turkinjkinja, Vlanki i Srpkinja, jer parlamentarnu reprezentaciju manjih zajednica predstavljaju isključivo muškarci koji prave koalicije sa većim političkim strankama. Ova niska zastupljenost žena proteže se i na izvršni i na lokalni nivo, gdje su žene generalno neadekvatno zastupljene, a one iz manjih sredina praktično ne postoje.

• Indeks rodne neravnopravnosti

Indeks rodne nejednakosti UNDP-a (IRN) mjeri rodnu nejednakost kroz tri važna aspekta ljudskog razvoja: a) reproduktivno zdravlje, mjereno smrtnošću majki i natalitetom adolescenata; b) osnaživanje, koje se mjeri procentom poslaničkih mjesta koje zauzimaju žene i procentom odraslih žena i muškaraca starijih od 25 godina sa najmanje srednjim obrazovanjem; i c) ekonomski status, izražen kao učešće na tržištu rada, koji se mjeri stopom učešća u radnoj snazi ženske i muške populacije starije od 15 godina.⁵⁴ Što je veća vrijednost IRN, to su više nesrazmjerne razlike između žena i muškaraca i veći su gubici za ljudski razvoj. IRN prati položaj žena u 162 zemlje i ističe uvid u rodne razlike u glavnim oblastima ljudskog razvoja. Naime, deset najviše rangiranih zemalja po rodnoj ravnopravnosti su sa evropskog kontinenta.

⁵⁴ UNDP, "Indeksrodne nejednakosti (GINE). Izveštaji o ljudskom razvoju, 2020. Pristupljeno 11. decembra 2023. Dostupno na: http://hdr.undp.org/en/content/gender-inequality-index-IRN?utm_source=EN&utm_medium=GSR&utm_content=US_UNDP_PaidSearch_Brand_English&utm_campaign=CENTRAL&c_src=CENTRAL=CENTRAL&c_src=wCENTRAL&c_src=CENTRAL&c_src=CENTRAL&c_src=CENTRAL&c_pjOrc&c_src=CENTRAL&c_pjOrciwA8q0HYRcdfW6RB0uwjzpFpnl_7KeHqc1AzUBUpCWc-sB4wysD2oD8_g4R65BoCNjgQAvD_BwE.12,8]], "issued":{"date-parts":["2020"]}}], "schema":"https://github.com/citation-style-language/schema/raw/master/csl-citation.json"}

Zemlje zapadnog Balkana koje su indeksirane po IRN rangu nalaze se od 32. mjesta za Crnu Goru (IRN 0,109) do 39. mjesta za Albaniju (IRN 0,181). Srbija je 36. (IRN 1,132), **Sjeverna Makedonija** je 37. (IRN 0,143), a Bosna i Hercegovina 38. (IRN 0,149). Ova bliskost ukazuje da je tretman žena i rodni pitanja u zemljama Zapadnog Balkana na približno istom nivou.

- **Globalni indeks rodno jaza**

Globalni indeks rodno jaza (GIRJ) prati evoluciju rodni jazova duž četiri ključne dimenzije: (i) ekonomsko učešće i mogućnosti, (ii) obrazovna dostignuća, (iii) zdravlje i opstanak i (iv) političko osnaživanje. Indeks dalje prati napredak ka zatvaranju ovih praznina tokom vremena. Izveštaj GIRJ za 2023⁵⁵ indeksiranje 146 zemalja. GIRJ mjeri rezultate na skali od 0 do 100, pri čemu se rezultati mogu tumačiti kao udaljenost do pariteta, odnosno procenat rodno jaza koji je prekriven. Ukupni nalazi izvještaja za 2021 zaključuju da je "prosječna udaljenost do pariteta 68%, što je korak unazad u odnosu na 2020 (-0,6 procentnih poena)". Ako se napredak nastavi po sadašnjem tempu, biće potrebno 135,6 godina da se smanji jaz u svijetu spolova. Ako analiziramo specifične oblasti, rodni jaz u političkom osnaživanju je najveći među četiri posmatrane dimenzije, sa samo 22% rodno jaza zatvorenog do danas. Jaz u ekonomskom učešću i mogućnostima ostaje drugi po veličini, koji je smanjen na 58%. Rodni jaz u obrazovnim postignućima i zdravlju i preživljavanju je skoro zatvoren, sa 95% odnosno 96% zatvorenim jazom.

Među zemljama Zapadnog Balkana, Srbija je na najvišem mjestu, odnosno na 19 mjestu, sa 78% zatvorenog rodno jaza, zatim slijedi Albanija, na 25 mjestu sa 77% zatvorenog rodno jaza, i Crna Gora na 48 mjestu sa 73,2% zatvorenog rodno jaza. **Sjeverna Makedonija, sa 71,5% zatvorenog rodno jaza, i Bosna i Hercegovina, sa 71,3%, su 73. odnosno 76. na listi.**

⁵⁵ "Global Gender Gap Report 2021", Svjetski ekonomski forum, 2021. Pristupljeno 11. decembra 2023. Dostupno na: <https://www.weforum.org/publications/global-gender-gap-report-2021/>.

V. Primarno istraživanje

Svrha istraživanja primarnih podataka je da se izvrši dalja analiza dobijenih podataka iz prve ruke i da se oni pretoče u sveobuhvatne informacije za mjerenje različitih aspekata političkog i javnog učešća žena na nacionalnom nivou. Istraživanje je ispitalo nivoe i uslove za političku i javnu participaciju žena iz različitih etničkih zajednica, njihovu percepciju o angažmanu žena u politici, a pored toga je urađeno i poređenje dobijenih informacija, kao dodatna metoda prikupljanja podataka, vođeni su i polustrukturirani intervjui kako bi se dotakli apstraktnijih aspekata istraživanja. Kroz ove intervjue dobijeni su dublji podaci, dok su otvorene rasprave rasvijetlile neke od pojava koje se odnose na političko i javno učešće žena iz manjinskih zajednica.

Iako je pravni okvir za jednake mogućnosti za političko učešće zadovoljavajući, on se ne prevodi uvijek direktno u njegovu praktičnu primjenu. **Primarni analizirani podaci potvrdili su nizak nivo političkog i javnog učešća žena općenito, uz još uvijek fluktuirajući nivo učešća među različitim etničkim zajednicama. S tim u vezi, žene iz manjih sredina su znatno manje prisutne u političkom životu države, a uslovi za njihovo moguće buduće uključivanje daju malu nadu.**

Uz pomoć sljedećeg niza pitanja, istraženi su uslovi i perspektive žena iz različitih etničkih zajednica u odnosu na njihov politički položaj u društvu i njihove ambicije i spremnost za inkluziju. Podaci iz primarnih istraživanja pokazuju da, iako su žene općenito na marginama političkog života, stavovi i pozicije također se razlikuju od jedne zajednice do druge.

1. Političko učešće – opšti uslov u pogledu nivoa uključenosti, ambicija i motivacije

Žene u institucijama lokalne uprave i centralnog nivoa uglavnom učestvuju putem glasanja, kako navodi 60% naših ispitanika. 33% njih je izjavilo da nisu učestvovala ni na koji način. Generalno, žene iz svih manjinskih zajednica više učestvuju putem glasanja, a manje kroz druge oblike učešća. Međutim, ovaj procenat varira između različitih zajednica. Polovina ili više od polovine žena iz makedonske (66%), albanske (49%), turske (69%), srpske (52%) i bošnjačke (77%) zajednice izjavilo je da koristi svoje političko pravo glasa, dok je ovaj procenat znatno niži kod Romkinjkinja (21%) i Vlajinki (22%). Kao posljedica toga, veći je procenat Romkinjkinja (79%) i Vlajinki (66%) koje tvrde da ne

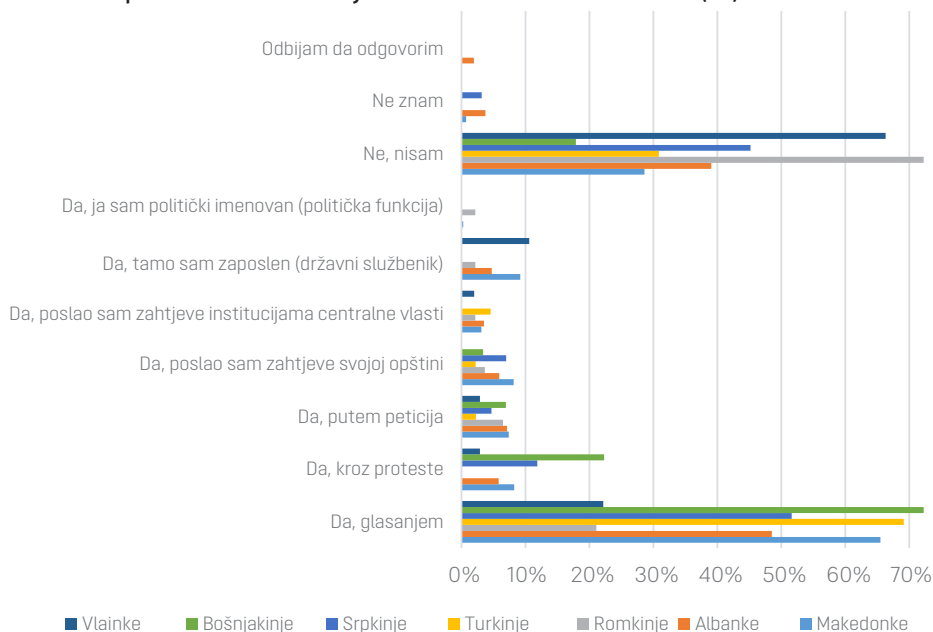
učestvuju u politici u odnosu na druge zajednice, zatim slijede Srпкиnje (45%) i Albanke (39%). Ostali oblici političke participacije rijetko su ili uopšte nisu popularni među ženama općenito, s izuzetkom protesta koje je praktikovalo 22% Bošnjakinja i 12% Srпкиnja (Grafikon 1).

Nespremnost žena kada je u pitanju direktno učešće u politici dodatno je potvrdilo i sljedeće pitanje iz ankete. Na pitanje da li se bave politikom ili su barem donekle zainteresovane da se uključe u budućnost, preko 72% žena iz svih zajednica odgovorilo je negativno. Ovaj procenat je najveći među Vlalinkama (87%). Značajno pozitivan odgovor na ovo pitanje uočen je među ispitanicama Bošnjakinja (27%), zatim Makedonkama (15%), Romkinjekinjama (13%) i Vlalinkama (13%, Grafikon 2).

Tokom intervjua sa ispitanicima je razgovarano i o stepenu uključenosti u politiku. Svi su se jednoglasno složili da je učešće žena u politici, posebno onih od manjinskih zajednica, značajno nizak. Jedna od poslanica, pripadnica manjinske zajednice u zemlji, svojom izjavom je postavila odgovarajuću dilemu: „U uslovima kada 50 posto svjetske populacije čine žene, kako je moguće da žene nisu na rukovodećim pozicijama, pa čak i da se ne raspravlja o tome da li je uopšte potrebno miješati se u politiku“.

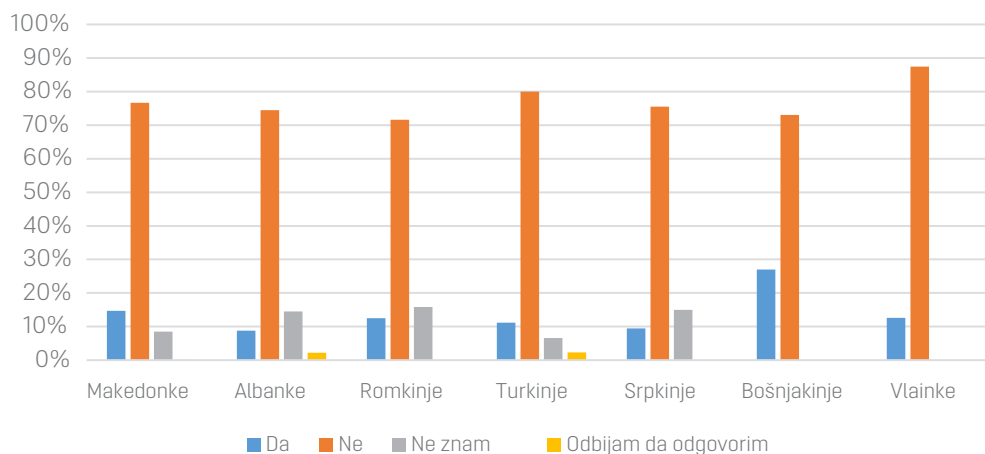
Općenito, političko učešće žena različitog etničkog porijekla je ekvivalentno glasanju na izborima.

Grafikon 1. Da li ste ikada na bilo koji način učestvovali u institucijama vaše lokalne uprave ili u institucijama na centralnom nivou? (%)

Žene iz svih zajednica nemaju direktnu uključenost i lične ambicije da se bave politikom.

Grafikon 2. Da li ste uključeni u politiku ili ste zainteresovani da se bavite u budućnosti? (%)

Daljnijm ispitivanjem je otkriveno da žene koje su izjavile da nisu uključene i da nisu zainteresovane da se bave politikom, bez obzira na etničku pripadnost, nisu navele ni svoj pol ni etničku pripadnost/vjeru kao glavni razlog za svoju odluku. U svim zajednicama preovladava odgovor da je glavni razlog to što ih politika jednostavno ne zanima. Procenat žena koje navode ovaj razlog kreće se od 27% među Bošnjakinjama do 66% među Turkinjeinjama (Grafikon 3).

Osim toga, pitanja vezana za samopouzdanje u njihovo obrazovanje/ kvalifikacije, njihovom dob i percepciju da je „politika prljav posao“ također su navedeni kao glavni razlozi među svim etničkim grupama, uz određene razlike u procentima među zajednicama. Na primjer, 22% Turkinjeinja i 13% Romkinjekinja sebe smatra nedovoljno kvalifikovanim za vođenje politike, dok je ovaj procenat manji kod Albanski (8%), Makedonki (5%) i Srпкиnja (3%). Bošnjakinje i Vlainke ne dijele ovu percepciju o sebi (Grafikon 3).

Osim u turskoj zajednici, u svakoj drugoj zajednici ima žena koje smatraju da nisu u optimalnim godinama za bavljenje politikom, a kreću se od 5% među Makedonkama do 13% među Srпкиnjama. „Politika je prljav posao“ prvi je izgovor za 5% i 6% Turkinjeinja i Bošnjakinja, za 7% Makedonki i Albanski, za 9% Srпкиnja i za 12% Vlainki. Domaće obaveze se kao značajna prepreka navodi samo među Bošnjakinjama (19%). Razočaranje što su političku scenu već okupirali određeni ljudi koji samo nastavljaju svoju političku poziciju kao glavni faktor navodi 19% Bošnjakinja, 7% Vlainki, 6% Makedonki, Romkinjekinja i Srпкиnja i 3% Albanski (Grafikon 3).

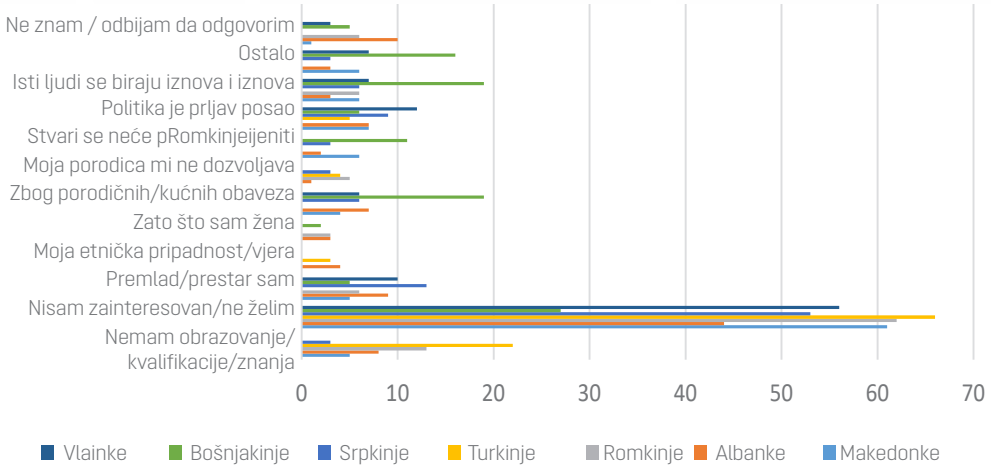
Odgovori su se više razlikovali između različitih zajednica kada su ih pitali da navedu drugi razlog za svoju odluku da se ne bave politikom. Općenito, percepcija da je „politika prljav posao“, nedostatak obrazovanja/kvalifikacija i starosne barijere često se navode u skoro svakoj zajednici. Naime, mišljenje da je “politika prljav posao” najzastupljenije je među Vlajnkama (31%), Bošnjakinjama (30%), Makedonkama (26%) i Turkinjeinjama (22%). Pored toga, 26% Romkinjekinja i 13% Srpkinja odnosno 12% Vlajinki smatra da nemaju obrazovanje/kvalifikacije za bavljenje politikom, dok je ovaj procenat ispod 8% među ostalim zajednicama. Godine se takođe smatraju preprekom među svim ženama, ali sa procentualnim fluktuacijama. Faktor starosti, kao druga prepreka bavljenju politikom, najveći je među Romkinjekinjama (21%) i Vlajnkama (26%). Bošnjakinje (18%), Albanke (12%) i Makedonke (11%) smatraju porodične i kućne obaveze većim teretom za političko angažovanje, u poređenju sa ženama iz drugih nacionalnosti, gde je procenat ispod 10 (Turkinjeinje - 8%, Vlajinki – 6%, vidi Grafikon 4).

Sve ispitanice koje su intervjuisale na ovu temu izrazile su svoje razumijevanje razloga za ovakve odgovore žena, a ono što su posebno naglasile je da je politika u našem društvu „prljav posao“, posebno za žene političarke i govor mržnje koji su iskusili tokom svoje profesionalne karijere kao političarke, jednostavno zato što su žene. Jedna od poslanica, pripadnica manjinske zajednice, rekla je: *„Osim onoga što govorite, oni (politički protivnici) se fokusiraju na to kako se oblačite, šminkate, jeste li debela ili mršava, nosite li štikle ili ne, jesi li ti poderane hulahopke ili ne, jesi li pila botoks... nema rješenja za ovaj problem... Ako u političkom okruženju postoje političke stranke sa botovima povezanim na društvene mreže, samo moraš prihvatiti da će tako sve proći za dva-tri dana“*. Poslanica Albanka je dalje navela: *„Politika je veoma okrutna prema ženama, jer ćete mnogo puta biti suđeni po tome kako izgledate, a ne po onome što govorite“*. Kao žena, morate da uložite u svoj izgled i u ono što govorite, kako ne bi rekli da je tu samo zbog izgleda.”

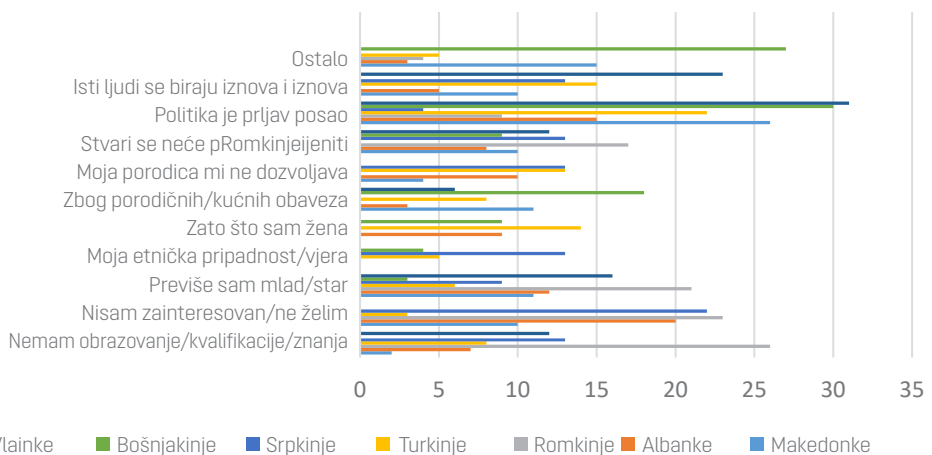
Međutim, predstavnica vlade koja je etnička Albanka istakla je koliko je važno da žene prevaziđu razloge koje koriste kao izgovor da se ne bave politikom, da prevaziđu te prepreke i da proces donošenja odluka preuzmu u svojim vlastitim rukama: *„Žene su u svojim glavama stvorile ovo čudovište da ne treba da se upuštaju u politiku, koju hrani porodica, partneri, muževi, svekrve i tako dalje... moramo prevladati taj strah... Politika je postala prljav posao, nešto prljavo, ali politika je instrument koji možemo koristiti da efikasno poboljšamo svoju poziciju... moramo da prevaziđemo ovaj strah.“*

Žene ne navode svoj spol i svoju vjersku/etničku pripadnost kao prvi razlog za odlazak iz politike.

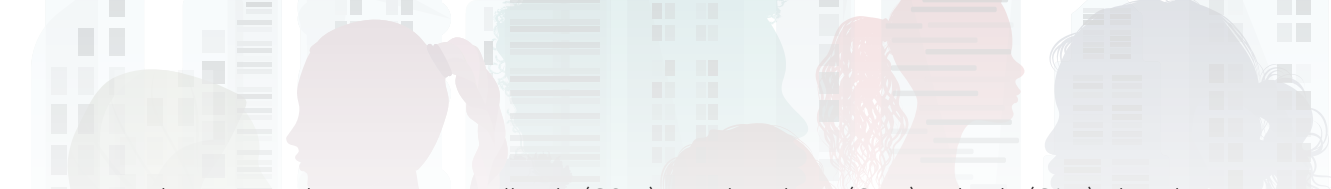
Grafikon 3. Ako je vaš odgovor ne, koji su razlozi vaše odluke da se ne bavite politikom? (prvi razlog)

Grafikon 4. Ako je vaš odgovor ne, koji je drugi razlog vaše odluke da se ne bavite politikom? (%)

S druge strane, kada se istražuju ambicije žena koje su izjavile da se bave ili su spremne da se bave politikom, kod svih ispitanica u različitim zajednicama preovladavaju dvije motivacije, i to: a) potreba da utiču i poboljšaju situaciju u društva, i b) potreba da se utiče i poboljša stanje u zajednici. Gledajući bliže rezultate u vezi s dvije alternative, vidimo

da je ogromkinjena većina Albanski (69%), Romkinjekinja (67%) i Vlainski (61%) ukazala na potrebu poboljšanja situacije u svojoj zajednici, sledi potreba da se utiče i poboljša stanje u društvu u celini (Albanke - 59%, Romkinjekinje - 52%, Vlainske - 39%). Situacija je obrnuta među ostalim zajednicama, gdje većina uvažava potrebu da se utiče i unaprijedi društvo u cjelini kao primarni motiv za bavljenje politikom (Turkinjeinje - 79%, Srпкиnje - 76%, Bošnjakinje - 70% i Makedonke - 66%), zatim potreba za intervencijom unutar svoje zajednice (Makedonke - 50%, Srпкиnje - 50%, Bošnjakinje - 26% i Turkinjeinje - 21%, Grafikon 5).

Značajan broj žena iz gotovo svih zajednica je također motivisan da se uključi u politiku radi unapređenja ljudskih prava, uključujući i prava žena u zemlji. Više od polovine Vlainski (61%) i Romkinjekinja (52%) podržava ovu stvar, kao i 42% Makedonki, 32% Albanski, 24% Srпкиnja i 21% Turkinjeinja. S druge strane, samo 4% Bošnjakinja je vođeno motivacijom za unapređenje ljudskih prava, uključujući i prava žena u zemlji. Potreba za poboljšanjem položaja nevećinskih zajednica je podsticaj za 52% Romkinjekinja, 26% Makedonki, 23% Vlainski, 17% Albanski i 13% Bošnjakinja. Biti aktivan na političkoj sceni u zemlji lična je ambicija samo 23% žena Vlainski, 6% Makedonki i 5% anketiranih Albanski (Grafikon 5).

Procenat žena koje su odgovorile da bi u politiku ušle radi neke lične koristi je također značajan u skoro svim zajednicama. Naime, 50% Srпкиnja, 48% Romkinjekinja i 31% Makedonki bi se uključilo u politiku radi ličnog zaposlenja ili zaposlenja člana uže porodice. Pored toga, 32% Romkinjekinja, 23% Vlainski, 21% Makedonki i 12% Albanski bi ušle u politiku radi neke druge lične koristi (Grafikon 5).

Naše sagovornice su govorile i o svojim razlozima za bavljenje politikom, a njihovi odgovori se u određenoj mjeri preklapaju sa odgovorima ispitanika: potreba da se pomogne napredak društva; poboljšati položaj žena u zemlji; i poboljšanje stanja svojih zajednica, prevladavaju među datim odgovorima. Direktorica jedne državne institucije, koji pripada manjinskoj zajednici, izjavila je: „*Osjećala sam potrebu za pRomkinjejenama i mislila sam da kroz aktivno učešće u politici pRomkinjejene mogu biti suštinske, vidljive i trajne, posebno za manje sredine poput moje, koji žive u našoj zemlji.*” Slično tome, poslanica, koja pripada manjinskoj zajednici, izjavila je: „*Sada [kao političarka] mogu da raspravljam i komentarišem o onim ženama koje su vrlo malo vidljive, koje žive u ruralnim područjima, u izolovanim područjima, prije svega mislim na getoizirane sredine, sa naglaskom na Romkinjekinje, koje su sve manje vidljive, i moramo raditi na konkretnim programima.*”

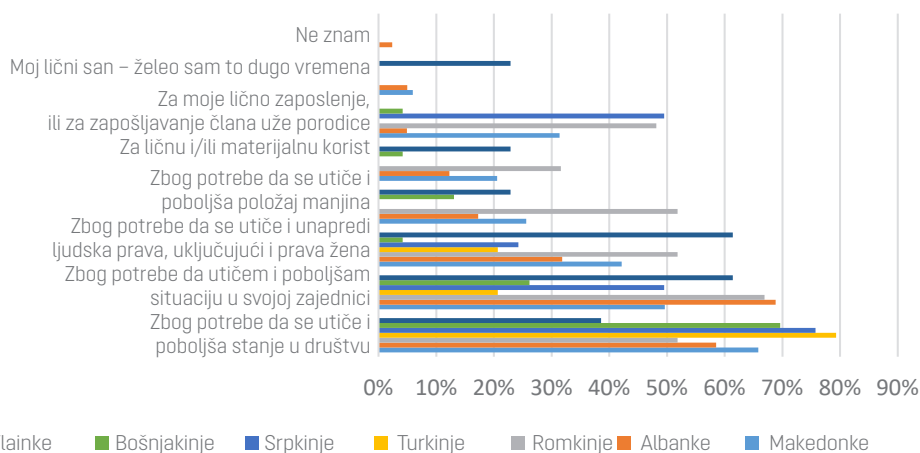
Intervjuisane političarke su se bavile i razlogom i motivacijom žena da se uključe u politiku uopšte, a njihovi odgovori su se preklapali sa nalazima ankete. Poslanica iz redova albanske zajednice istakla je: „*Žene ne ulaze u politiku iz ličnih interesa, jer se žene mnogo muče, razmišljaju i spremaju pre nego što se upuste u politiku, pa kada uđu u politiku, ulaze sa mnogo iskustva.*” Poslanica iz manje zajednice dalje je izjavila: „*Čini mi se da su žene sve*

svjesnije činjenice da sam ja ta koja odlučuje za sebe i želim da budem dio političkih procesa, pa ću se odlučiti za sebe i u ime svih žena u Sjevernoj Makedoniji“.

Štaviše, jedna albanska političarka je u svojoj izjavi naglasila da je potreba da žene budu direktno uključene u procese donošenja odluka za nju bila primarna motivacija: „Kada sam radila kao novinarka tokom ratova 1990-ih, shvatila sam da se ono što se dešava na terenu je posljedica onoga što politika odlučuje... Moja motivacija je bila da budem tamo gdje se donose odluke, to je ono što me je natjeralo da budem dio politike.“

Potreba da utiču i poboljšaju stanja u svojoj zajednici glavna je motivacija velike većine Albanski, Romkinjkinja i Vlainka, dok je većina žena iz drugih zajednica motivisana potrebom da utiču i poboljšaju stanje u društvu kao cijelinu.

Grafikon 5. Ako se uključim u politiku, to ću učiniti zbog: (%)

Velika većina žena iz svih zajednica izjavila je da su glasale na prethodnim izborima. Tačnije, rezultati etničkih zajednica pokazuju da je na prošlim izborima glasalo 95% žena iz turske zajednice, kao i 91% Vlainki, 88% Makedonki, 85% Srpkinja, 75% Bošnjakinja, 73% Albanski i 63% Romkinjkinja. Za svaku zajednicu je uočljivo da je konkretan procenat žena koje su glasale veći od zabeleženog opšteg odziva na republičkom nivou na prošlim izborima (lokalni izbori 2021. – izlaznost u prvom krugu 51,44%, u drugom krugu 49,56%).⁵⁶ Međutim, ovaj politički angažman je značajno manji kod Romkinjkinja u odnosu na žene iz drugih zajednica (Grafikon 6).

⁵⁶ Pankovski i dr., "(2021) Priručnik za lokalne izbore u Republici Severnoj Makedoniji 2021", Fondacija Konrad Adenauer u Republici Severnoj Makedoniji, Institut za demokratiju "Societas Civilis" - Skoplje. Dostupno na: https://izbor-naarhiva.mk/wp-content/uploads/2021/12/belegexemplar_2021_the_republic_of_north_macedonias_2021_local_elections_handbook_mk_version.pdf.

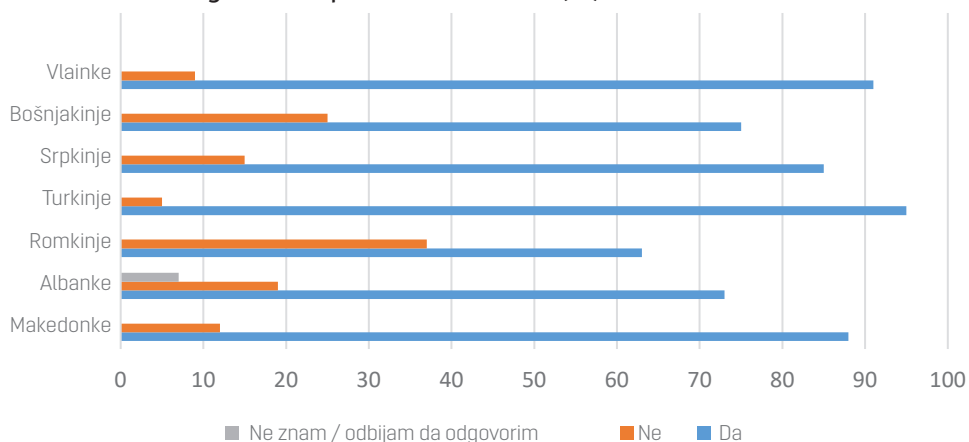
Lična politička uvjerenja i dosljedne političke vrijednosti jedina su osnova na kojoj glasa većina žena u bilo kojoj zajednici. Ovaj procenat je najveći među Srpkinjama (86%), Bošnjakinjama (77%) i Makedonkama (77%), a niži među Albankama (47%) i Romkinjekinjama (54%). Međutim, u nekim etničkim zajednicama, značajan procenat žena se prilikom glasanja oslanja na političko uvjerenje muških članova porodice. Tako je skoro trećina Turkinjeinja (31%) i Albanski (30%) i četvrtina Romkinjekinja (23%) i Bošnjakinja (23%) izjavila da glasaju na isti način kao što glasaju članovi porodice. Među ostalim zajednicama, ovaj procenat je znatno manji (Vlajinke 8%, Makedonke 4%, Srkinje 0% - Grafikon 7).

Glasanje na način koji će donijeti ličnu korist (zapošljavanje, poslovanje, itd.) primijećeno je u gotovo svim zajednicama. Tako se 16% Romkinjekinja, 14% Srkinja, 11% Albanski, 10% Makedonki i 9% Vlajinki izjasnilo da glasaju na način koji bi im pružio ličnu korist. Ličnu korist, kao podsticaj da se glasa na određeni način, nisu tražili samo Bošnjaci. 20% Vlajinki nije sigurno zašto glasa na izborima, mišljenje deli 9% Albanski, 8% Makedonki i 7% Romkinjekinja (Grafikon 7).

U skladu sa ovim nalazima, intervjuisana direktorica jedne državne institucije, koja pripada manjoj zajednici, utvrdila je nizak nivo slobode koju žene imaju u izražavanju svojih političkih uvjerenja kroz pravo glasa: „Smatram da žene imaju samo djelomičnu slobodu da samostalno izražavaju svoje političke stavove i glasaju prema svojim uvjerenjima. Također mislim da postoje razlike između različitih zajednica po ovom pitanju.”

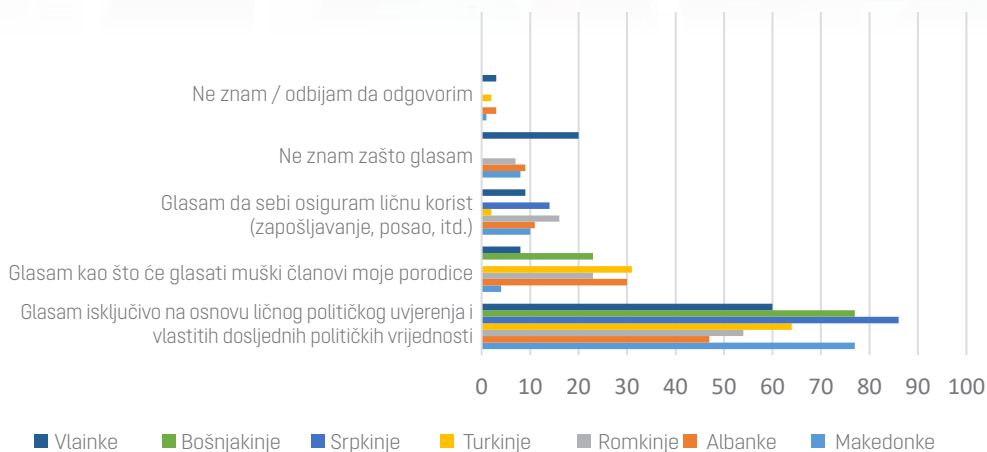
Korištenje biračkog prava očito je najmanje među Romkinjekinjama.

Grafikon 6. Da li ste glasali na prošlim izborima? (%)

Iako većina žena glasa prema svojim političkim uvjerenjima, u nekim zajednicama značajan procenat žena slijedi odluku muških članova porodice.

Grafikon 7. Kada glasam na izborima: (%)

Kada je u pitanju angažman u političkim partijama, oko 10% žena iz gotovo svih zajednica su članice političke stranke. Izuzetak su bošnjačka i makedonska zajednica, jer se 25% i 17% žena iz ovih zajednica izjasnilo da pripadaju nekoj političkoj stranci (Grafikon 8).

Dalje ispitivanje njihovog angažmana u političkim partijama pokazalo je da je samo 12% Albanski i 5% Makedonki koje su članice političke partije dobilo neki specifičan angažman unutar stranke, a van partije nemaju nikakvu posebnu ulogu (Grafikon 9).

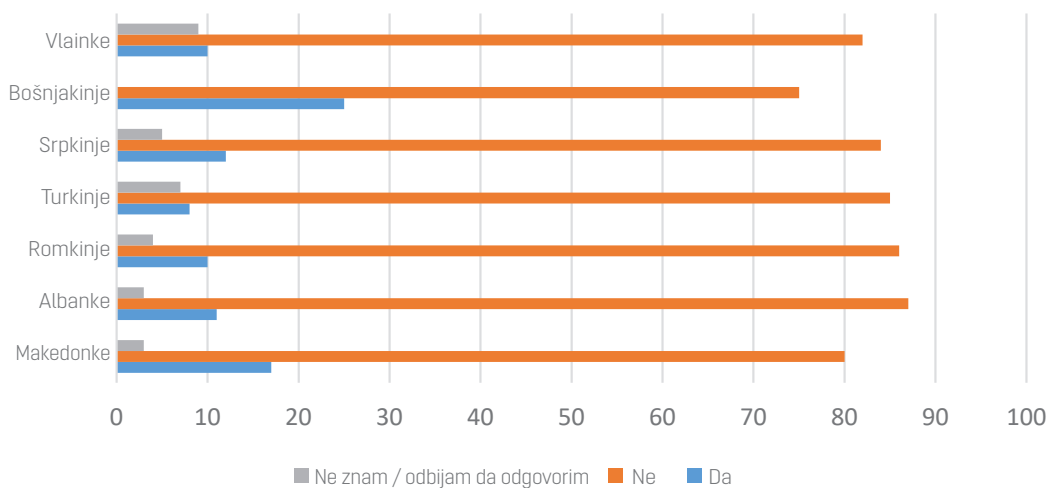
Kada smo razgovarali o načinu i okolnostima pod kojima su ispitanice ušle u politiku, u pet od šest slučajeva pojavio se određeni obrazac među intervjuisanim političarkama. Naime, njih petoricu je lider stranke prepoznao kao osobe koje mogu doprinijeti određenoj stvari, bez prethodnog aktivnog ili značajnijeg angažmana unutar političke stranke. Jedna od poslanica svjedoči: „Nisam ni znala da ću biti na listi za parlamentarne izbore, saznala sam iz Sitel vesti... Tada nisam znala šta je kampanja, a za to zašto sam se suptilno distancirala od te grupe.“ Želela sam da idem svojim putem i vidim da li je politika za mene ili ne.“ Druga poslanica, na sličan način uvučena u politiku, izjavila je: “Nikada nisam imala nameru da počnem političku karijeru, sve se dogodilo iznenada, kada me je lider stranke lično kontaktirao i zamolio da uđem u izvršni odbor stranke.” Jeden poslanik, po nacionalnosti Albanke je, prisjećajući se okolnosti pod kojima se uključila u politiku, u šali izjavila da su muškarci odlučili da postane političarka: „Šef filijale je bio vani sa mojim mužem i rekao mi: ‘Zašto ne pustiš svoju ženu trčati?’ Moj muž je odbacio tvrdnje da mi zabranjuje da postanem političarka i tog dana je odlučeno da se kandidujem. Šef filijale je rekao da misli da treba da se kandidujem i da će moje ime proslijediti u štab”.

Predstavnica vlasti, koja je etnička Albanka, a čije je bavljenje politikom slično ranijim slučajevima, dodala je da je čak i kada je vrh stranke izašao s takvim prijedlogom, tvrdeći da je svojim vještinama bila odgovarajući kandidat za tu funkciju, diskriminatorski riječnik prema ženama je još uvijek bio prisutan: „Ponudena mi je pozicija jer su mislili da sam prikladna za to mjesto, ali je i ovdje bilo malo diskriminacije, jer mi je rečeno da je ovo mjesto za žene, jer zahteva puno pričanja, a ne puno rada.”

Međutim, političarke su isticale potrebu da se uključe u politiku kao način da direktno utiču na procese donošenja odluka u zemlji. Neke od sagovornica su dalje naglasili da bi bavljenje politikom trebalo da se desi u ranoj mladosti. Jedna poslanica je izjavio: “Mlade generacije ne treba da se plaše izazova ulaska u politiku, jer su oni ključni i oni moraju biti ti koji odlučuju o svojoj budućnosti”.

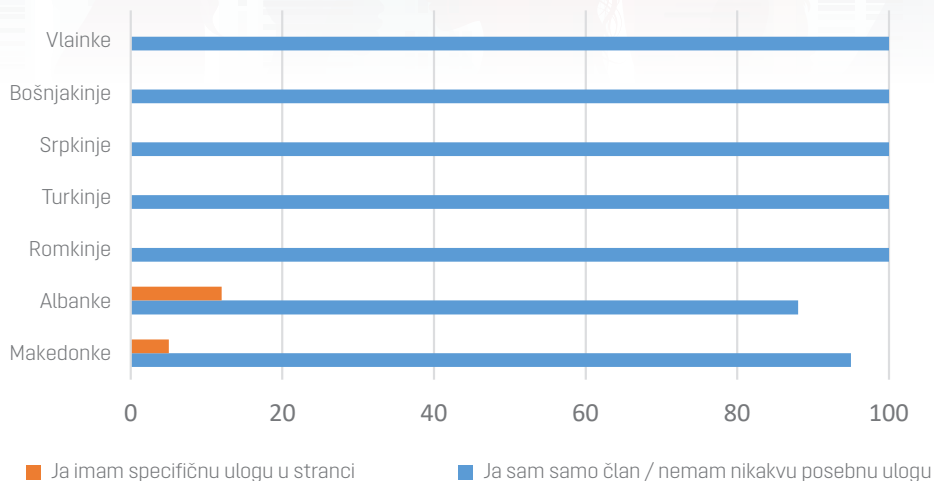
Bošnjačka i makedonska zajednica prednjače prema procentu žena koje su članice političke stranke.

Grafikon 8. Da li ste član političke stranke? (%)

Učešće žena u političkim strankama je u osnovi ograničeno samo na članstvo.

Grafikon 9. Koja je Vaša uloga u političkoj stranci? (%)

Žene su pitane o direktnom političkom angažmanu u njihovom neposrednom društvenom okruženju. U tom smislu, oko četvrtine ili više žena iz svih zajednica izjavilo je da ima rođaka i/ili prijateljicu koja je članica političke stranke. Bošnjačke žene prednjače u ovom pogledu, 44% njih je izjavilo da imaju takve rođake/prijateljice, zatim 38% Romkinjekinja, 33% Makedonki, 29% Albanski, 27% Turkinjeinja, 26% Vlainki i 21% Srpkinja (Grafikon 10).

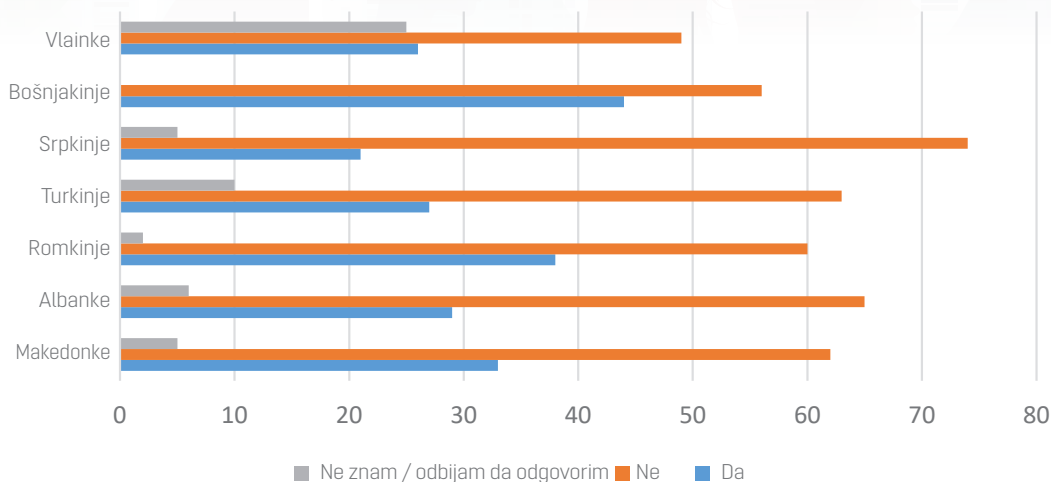
Dalje ispitivanje pola rođaka/prijatelja koji su članovi političke stranke pokazuje da su, u slučaju svih zajednica, oko dvije trećine ili više muškaraca. Najveći procenat rodbine/prijateljica koje su članice političke stranke uočava se među Turkinjeinjama, gdje su 42% pomenutih članica stranke, zatim Makedonke sa 41%, Romkinjekinja sa 39% i Bošnjakinje sa 37%. Ovaj procenat među Albanskama je 34%, među Turkinjeinjama 30%, a među Vlainkama 30% (Grafikon 11).

Oko 10% žena iz gotovo svih zajednica ima neke rođake ili prijateljice koji imaju visoke političke funkcije na nacionalnom ili lokalnom nivou ili su u prošlosti bili na visokim pozicijama. Izuzetak su Romkinjekinja u ovom pogledu, gdje nijedna ispitanica nije izjavila da u njenom najbližem društvenom krugu postoji visoko pozicionirana političarka (Grafikon 12).

Žene koje su pozitivno odgovorile na pitanje su dalje pitane o spolu njihove prijateljice/rođake koja ima ili je imala visoku političku funkciju. Analiza je pokazala da muškarci dominiraju sa više od dvije trećine odgovora svih zajednica. Najveći procenat rodbine/prijateljica visokog ranga je među Makedonkama - 37%, a slijede Srpkinje (30%), Albanke (27%), Turkinjeinja (27%) i Bošnjakinje (17%). Kao što je navedeno, svi rođaci/prijatelji na visokim političkim pozicijama među Bošnjakinjama su muškarci (Grafikon 13).

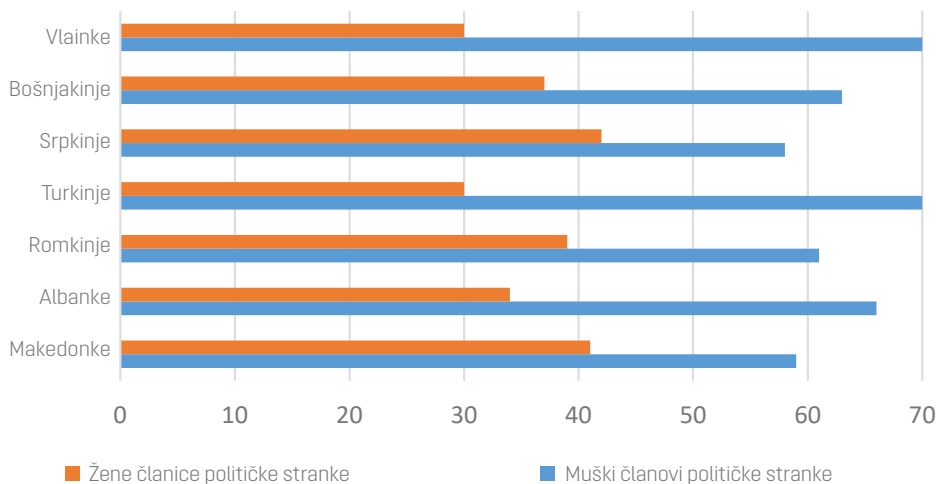
Otprilike četvrtina ili više žena iz svih zajednica izjavilo je da imaju rođake i/ili prijatelje koji su članovi političke stranke

Grafikon 10. Da li je neko iz vaše porodice/prijatelja član političke stranke? (%)

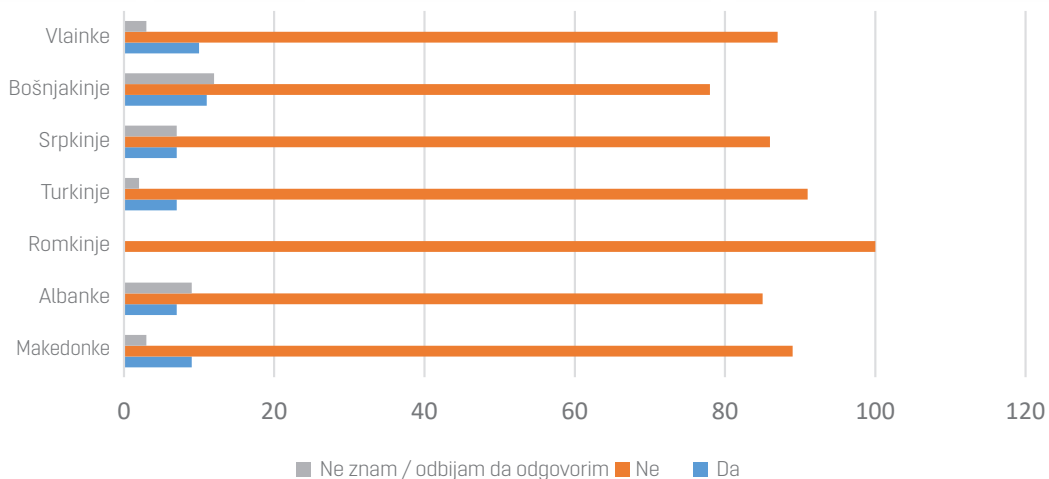
Među svim zajednicama dominiraju muški rođaci/prijatelji koji su članovi političke stranke.

Grafikon 11. Ako žene imaju članove porodice/prijatelje koji su članovi političke stranke, kog su spola? (%)

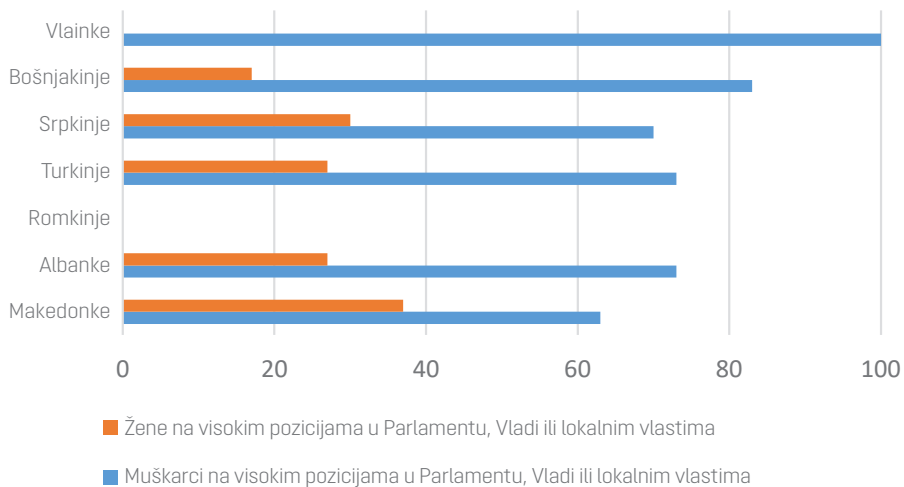
Romkinjekinje najvjerojatnije nemaju nikoga u svom neposrednom okruženju na visokom političkom položaju.

Grafikon 12. Da li je neko od članova vaše porodice ili prijatelja sada ili u prošlosti na visokom položaju u Parlamentu, Vladi ili lokalnim vlastima? (%)

Među svim zajednicama dominiraju muški rođaci/prijatelji koji imaju ili su imali visoke političke funkcije.

Grafikon 13. Ako žene imaju članove porodice/prijatelje koji su sada ili u prošlosti bili na visokom položaju u Parlamentu, Vladi ili lokalnim vlastima, kog su pola? (%)

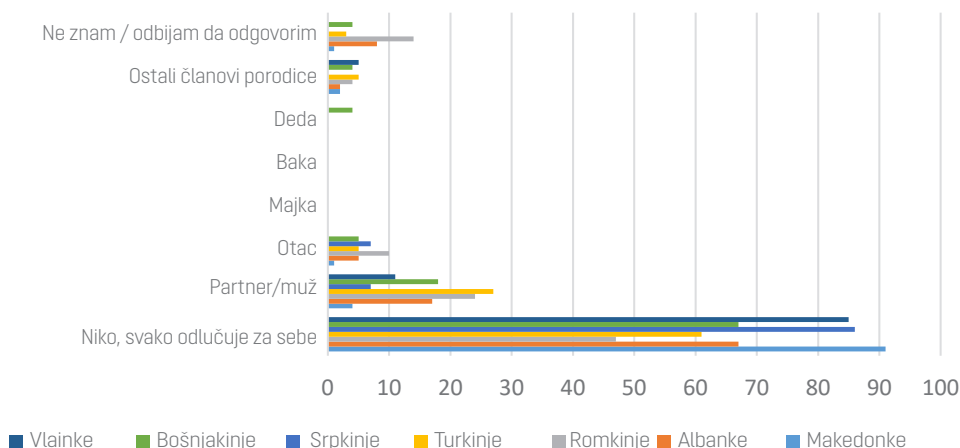
Osvrćući se na političku kulturu u porodicama, u pogledu toga ko odlučuje o političkim vrijednostima članova porodice, većina ispitanika iz svih zajednica navodi da u svom domaćinstvu svako odlučuje za sebe, iako se taj procenat značajno razlikuje između zajednica. Najveći procenat porodica u kojima svaki član samostalno odlučuje o svojim političkim stavovima uočen je među Makedonkama (91%), zatim Srpkinjama (86%) i Vlajnkama (85%). To je slučaj i sa preko dvije trećine porodica Albanski (67%), Bošnjakinja (67%) i Turkinjeinja (61%). Samo u manje od polovine Romkinjeskih porodica (47%) članovi su nezavisni u praćenju svojih političkih stavova (Grafikon 14).

Druge porodice slijede političku odluku muškog člana porodice, obično partnera/muža ili oca. Oko četvrtine porodica Turkinjeinja (27%) i Romkinjekinja (24%) slaže se sa političkim stavovima svog partnera/muža, što je slučaj i sa 18% Bošnjakinja, 17% Albanski, 11% Vlajinki, 7% Srpkinja i 4% Makedonki. Otac ima posljednju političku riječ u 10% porodica Romkinjekinja, 7% Srpkinja, 5% Bošnjakinja i Albanski i 1% Makedonki (Grafikon 14).

Naše sagovornice su ovu situaciju prepoznale kao problem i slažu se da su posebno žene koje dolaze iz manjih, zatvorenih sredina podložnije namjetanju političkih vrijednosti od strane drugih članova porodice. Jedna poslanica, pripadnica manje zajednice, dalje je navela da su potrebne određene mjere da se stvari po tom pitanju pRomkinjeijene, posebno se osvrćući na povećanu svijest kod žena: „Žene treba da razmišljaju u pravcu: 'Zašto da odlučuješ umjesto mene, kada ja mogu sam donijeti odluku. Neću čekati da neko drugi riješi moje probleme, ja ću se aktivno uključiti u rješavanje svog problema i problema drugih...' Za postizanje ovog nivoa svijesti potrebno je vrijeme, ali mislim da ima pomaka.”

Makedonke, Srpkinje i Vlajinke su najsamostalnije u pogledu praćenja svojih političkih vrijednosti, dok su Romkinjekinje najzavisnije.

Grafikon 14. Ko diktira političke vrijednosti u porodici? (%)

Ispitanici su zamoljeni da ocijene, na skali od 1 (uopšte me nije briga) do 5 (mnogo mi je stalo), ličnu važnost nekoliko vrijednosti. Oko polovina ili više od polovine žena iz svih zajednica ocijenilo je važnom (ocjena 4) ili veoma važnom (ocjena 5) potrebu da se njihovim interesima uzmu u obzir prilikom donošenja političkih odluka. Ovaj procenat je najveći među Bošnjakinjama (87%), a niži od 50% samo kod Romkinjekinja (44%). Procenat Romkinjekinja koje su izjavile da ih uopšte nije briga da li se pri donošenju političkih odluka vodi računa o njihovim interesima je također ogrominjean u odnosu na druge zajednice, i iznosi 42%. Drugi najveći procenat u odnosu na ovu problematiku bilježe Vlainke i Turkinjeinje (po 15%, grafikon 15).

Želja za učešćem u građanskim aktivnostima i inicijativama je u određenoj mjeri prisutna kod žena iz svih etničkih zajednica. U tom smislu, najambicioznije su Bošnjačke žene (61%) i Albanke (51%) koje cijene kao važnu (ocjena 4) ili veoma važnu (ocjena 5) potrebu da budu aktivni u građanskim aktivnostima. Ovi procenti među ženama iz drugih zajednica kreću se od 20% među Vlainkama i 22% među Romkinjekinjama, 28% među Srpkinjama, 36% među Turkinjeinjama i 39% među Makedonkama. Romkinjeinje i Bošnjakinje ukazuju na najveći stepen nezainteresovanosti za učešće u građanskim inicijativama, gde je preko polovine ispitanica u obje zajednice odgovorilo na ovo pitanje sa 1 – to im uopšte nije bitno (Romkinjeinje 54%, Vlainke 52%). Potpuna nezainteresovanost za učešće u građanskim inicijativama primetna je i kod Turkinjeinja (39%) i Makedonki (26%), dok se kod Albani, Srpkinja i Bošnjakinja taj procenat kreće od 16% do 19% (Grafikon 16).

Više od polovine žena iz bošnjačke (61%), srpske (52%) i albanske (51%) zajednice izrazilo je spremnost da reaguje ako je politička odluka protiv njihovih interesa (ocene 4 i 5). Ovaj procenat za Makedonke i Turkinjeinje je 45%, za Vlainke 38%, a za Romkinjeinje 27%. Ponovo su najnegativniji stav po ovom pitanju izrazile Romkinjeinje, preko dvije trećine (65%) je odgovorilo da im nije važno ili uopće nije važno (ocene 1 ili 2) da reaguju ako je odluka protiv njihovog interesa, od kojih je 46% odgovorilo sa 1 – da im to uopšte nije bitno. Ovaj negativan stav prate Vlainke (38%), Turkinjeinje (37%), Srpkinje (36%) i Makedonke (31%), a u manjoj mjeri zastupljene su i Albanke (20%) i Bošnjakinje (10%) (Grafikon 17).

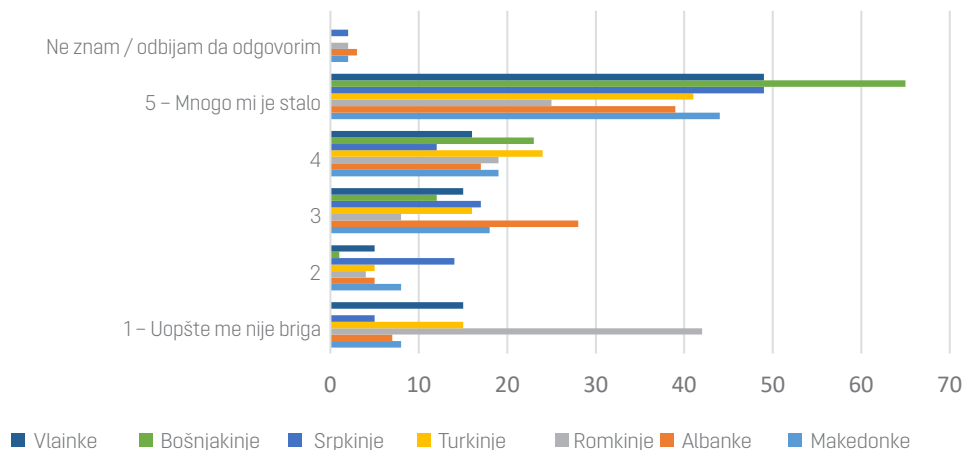
Jedna poslanica je istakla važnost upoznavanja žena sa svojim političkim pravima i koliko je važno insistirati i boriti se da ih se čuje: *„Žene treba da znaju da kada idete da kupite hlijeb, svaki put kada kupite hlijeb – to je politička odluka, svaki put plaćaš račune – to je politička odluka, kada plaćaš porez – to je vezano za tvoje političke odluke, to je tvoj život, tvoja budućnost. Kada vodite dijete u vrtić – to je povezano sa političkim sistemom ili obrazovnim sistemom u državi, znači da sam pogođen na sve moguće načine.”*

Druga zastupnica je istakla važnost aktivizma kao alata za političke i društvene pRomkinjeinje i naglasila potrebu da se žene počnu redovno baviti aktivizmom: *„Dugo sam*

bila građanska aktivistica i možda odatle sada dolazi moja moć u politici. Aktivizam podiže svijest i kritičnu masu koja može donijeti željene p[ro]mkinjejene."

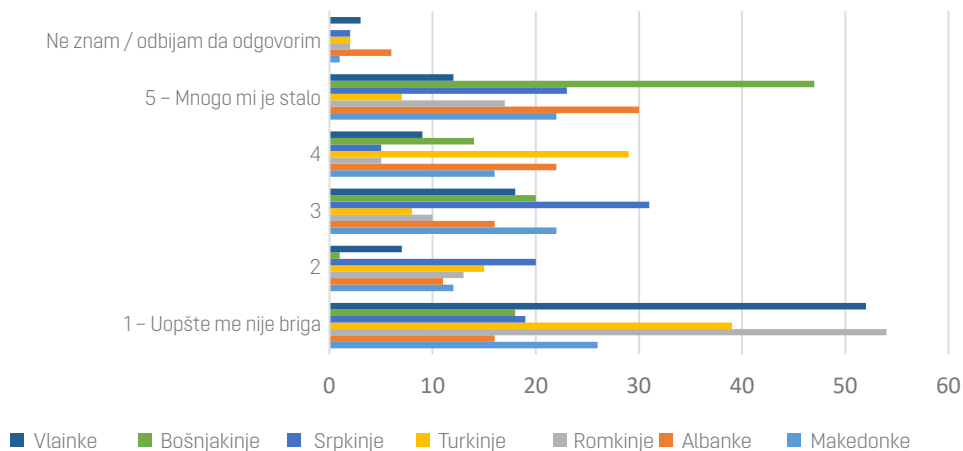
Otprilike polovina ili više od polovine žena iz svih zajednica želi da se njihovi interesi uzmu u obzir kada se donosi politička odluka.

Grafikon 15. Na skali od 1 (uopšte me nije briga) do 5 (mnogo mi je stalo), koliko su sljedeće vrijednosti važne u vašem životu? - Kada se donosi politička odluka, treba voditi računa o mojim interesima

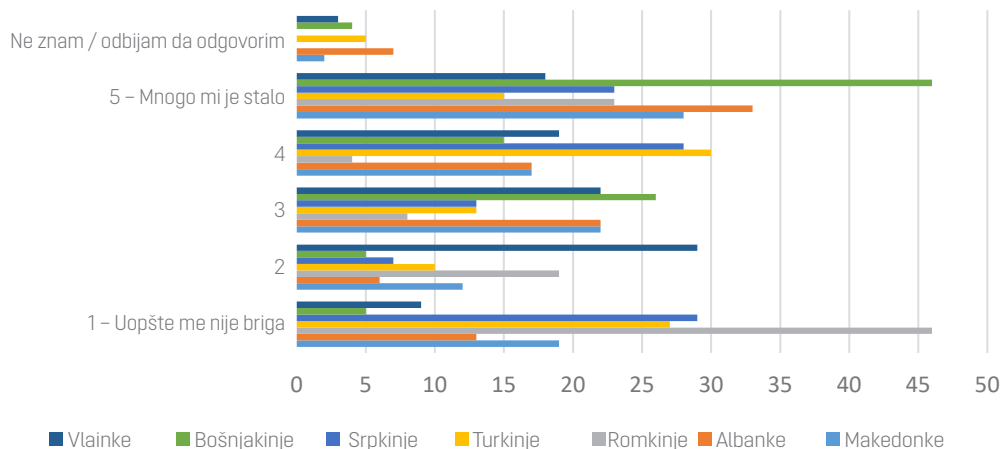
Želja za učešćem u građanskim aktivnostima i inicijativama, u određenoj mjeri, prisutna je kod žena iz svih etničkih zajednica.

Grafikon 16. Na skali od 1 (uopšte me nije briga) do 5 (mnogo mi je stalo), koliko su sljedeće vrijednosti važne u vašem životu? - Učestvovati u građanskim aktivnostima/inicijativama

Bošnjačke, Srпкиnje i Albanke su izrazile najveću spremnost da reaguju ako je politička odluka protiv njihovih interesa, za razliku od Romkinjekiња, gdje je više od dvije trećine izjavilo da im je ova vrsta reakcije od malog značaja.

Grafikon 17. Na skali od 1 (uopšte me nije briga) do 5 (mnogo mi je stalo), koliko su sljedeće vrijednosti važne u vašem životu? - Javno reagovati ako je politička odluka protiv mojih interesa (%)

Ispitanicima je postavljen niz pitanja o tome kako i sa kakvom posvećenošću dobijaju informacije o političkim temama. Političke TV debate su manje popularne među Romkinjekiњama, sa visokim udjelom od 86% koje ne gledaju takve TV programe, a slijede Srпкиnje (63%), Makedonke (58%), Turkinjeinje (46%), Albanke (45%), Bošnjakinje (42%) i Vlainke (35%). Većina žena koje gledaju političke debate na televiziji to rade u proseku 1 do 2 sata nedeljno, pri čemu Turkinjeinje vode u tom pogledu sa 43%, slijede Makedonke sa 30%, Vlainke 24%, Albanke 23%, Srпкиnje 19% i Romkinjeinje 10% (Grafikon 18).

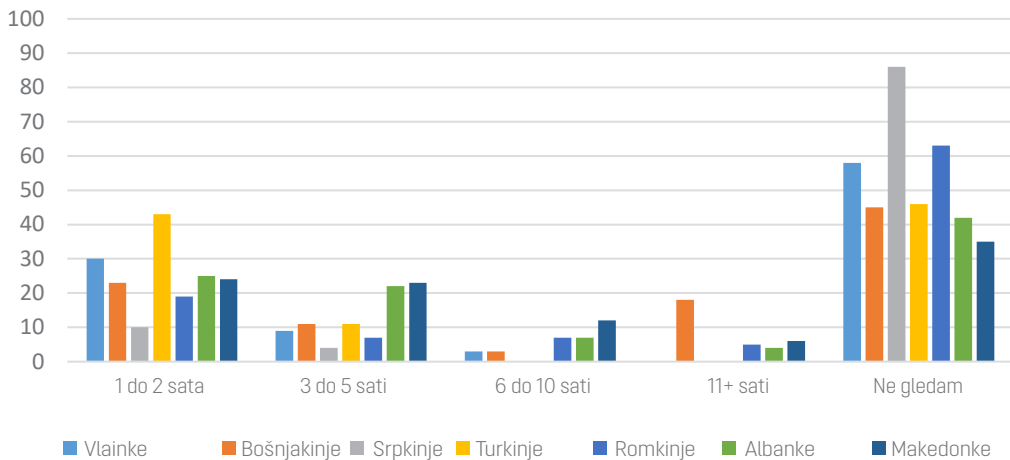
Žene su također upitane da li su političke teme dio njihove svakodnevne komunikacije sa rođacima i prijateljima. Većina žena razgovara o političkim temama sa rodbinom i prijateljima do 5 sati sedmično, a tu prednjače Bošnjakinje (70%) i Vlainke (68%), zatim Turkinjeinje (61%), Makedonke i Srпкиnje (po 54%), Albanke (34%) i Romkinjeinje (23%). Politička pitanja nikada nisu tema svakodnevnog razgovora među 74% Romkinjekiња, dok je ovaj procenat upola ili više manji među ostalim zajednicama (44% među Albancima, 43% među Makedoncima, 40% među Srпкињama, 35% među Turkinjeinјama, 20% među Vlainkama i 16% među Bošnjakinјama, Grafikon 19).

Više od polovine žena iz gotovo svih etničkih zajednica provede najmanje jedan ili više sati sedmično gledajući TV vijesti. Većina žena gleda vijesti do 5 sati sedmično, odnosno Turkinjeinje 65%, Makedonke 64%, Bošnjakinje 58%, Vlainke 55%, Albanke 46%, Srпкиnje 43% i Romkinjekinje 33%. TV vijesti su najslabije rangirane među Romkinjekinjama, od kojih je 59% izjavilo da uopće ne prati ovu informativnu emisiju (Grafikon 20).

Većina žena koje traže političke informacije na internetu to radi manje od 2 sata sedmično (Turkinjeinje 53%, Makedonke 43%, Albanke 35%, Bošnjakinje 34%, Vlainke 31% i Romkinjekinje 10%). Međutim, značajan je i procenat žena koje ne pretražuju političke informacije na internetu, a među Romkinjekinjama taj procenat dostiže 82%. Srпкиnje i Vlainke slijede po ovom pitanju sa 52% odnosno 50%, Makedonke 44%, Bošnjakinje 39%, Turkinjeinje 36% i Albanke 35% (Grafikon 21).

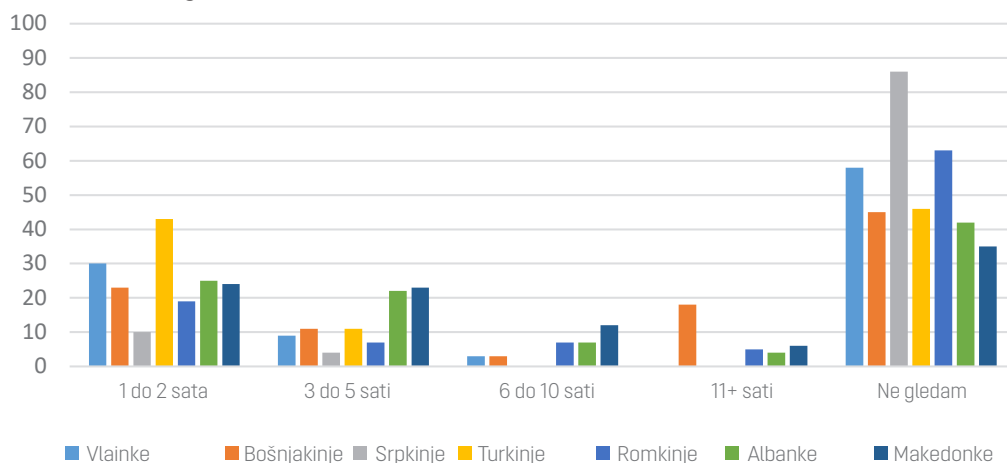
Najmanje jedna trećina žena u gotovo svim zajednicama prati političke debate na televiziji do 10 sati sedmično, osim Romkinjekinja, kod kojih samo 14% ima ovaj običaj.

Grafikon 18. Koliko sati sedmično obično provodite na ovim aktivnostima? – Gledanje političkih debata na televiziji (%)

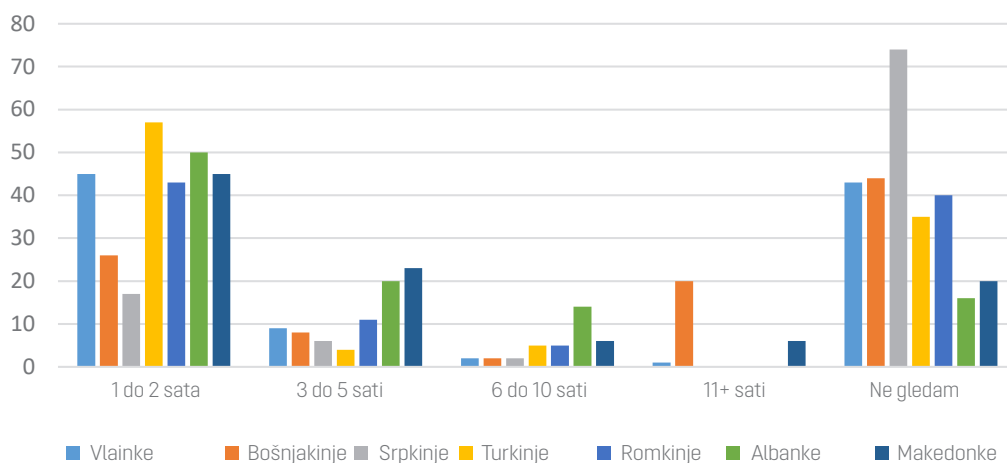
Većina žena iz gotovo svih zajednica razgovara o političkim temama sa rođacima i prijateljima, sa izuzetkom Romkinjeka, kod kojih je 74% izjavilo da ove teme nisu dio njihovih svakodnevnih razgovora.

Grafikon 19. Koliko sati sedmično obično provodite na ovim aktivnostima? – Razgovaranje o političkim temama sa prijateljima / porodicom / kolegama (%)

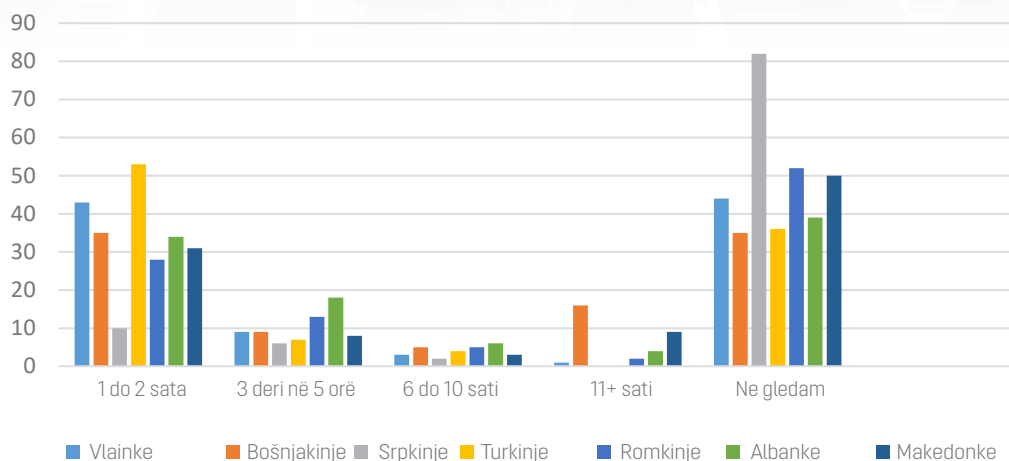
Žene svih zajednica prate TV vijesti kao glavni izvor informacija o političkim i društvenim temama.

Grafikon 20. Koliko sati sedmično obično provodite na ovim aktivnostima? – Gledanje vijesti na televiziji (%)

Većina žena provede i do 2 sata tražeći političke informacije na internetu.

Grafikon 21. Koliko sati sedmično obično provodite na ovim aktivnostima? – Traženje političkih informacija na internetu (%)

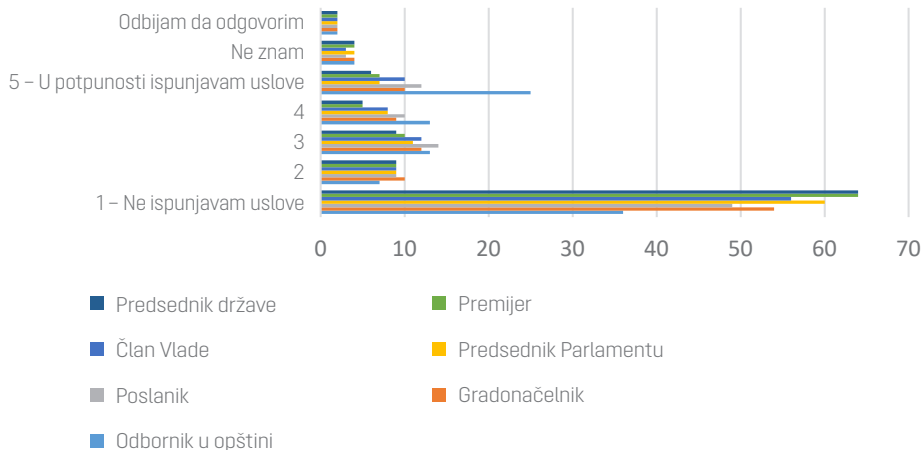

Istraživanje je također provjeravalo samopouzdanje žena u smislu da li vjeruju da posjeduju potrebno znanje i vještine za obavljanje političkih funkcija. Rezultati pokazuju da se većina žena iz svih zajednica ne osjeća sposobnim za političku poziciju. Ova neizvjesnost raste što je politička pozicija predložena u upitniku veća.

Dakle, kada je od žena zatraženo da ocijene svoje vještine od 1 (ne ispunjavaju uslove) do 5 (potpuno ispunjavaju uslove), polovina i više od polovine svih žena ocijenilo je sebe najnižom ocjenom (1) kada je u pitanju mjesto poslanika (49%), gradonačelnika (54%), člana Vlade (56%), predsjednika Parlamenta (60%), premijera (64%) i predsjednika države (64%). Procenat žena koje su se ocijenile najvišom ocjenom (5) je ispod 2% za svaku poziciju. Za razliku od ovih visokih političkih pozicija, žene se osjećaju najspremnijim da postanu općinski vijećnici, pri čemu je 25% dalo sebi najveću ocjenu (5), a 36% najnižu (1) (Grafikon 22).

U principu, žene nemaju povjerenja da svojim vještinama i znanjem mogu zauzeti visoke političke pozicije.

Grafikon 22. Da li smatrate da svojim znanjem i sposobnostima ispunjavate uslove da postanete: (%) (1 – ne ispunjavam uslove; 5 – u potpunosti ispunjavam uslove)

Ovi opšti nalazi se i dalje razlikuju među samim zajednicama. Što se tiče političke pozicije opštinske vijećnice, najveću spremnost su pokazale žene iz srpske (45%), bošnjačke (45%), makedonske (41%) i albanske (36%) zajednice koje su se ocijenile 4 ili 5 prema skali. Slijede žene iz turske (28%) i vlaške (23%) zajednice sa nižim samopoštovanjem. Međutim, najveće odstupanje je uočeno u ocjenama Romkinjekinja, gdje samo 6% smatra da djelimično ili u potpunosti ispunjavaju uslove da postanu općinski odbornici (4 ili 5 ocjena na skali), a visokih 79% smatra da ne ispunjavaju u potpunosti ili djelimično njihove uslove (bodove 1 ili 2), pri čemu je 67% dalo sebi najnižu ocjenu (1). Posebno je visok procenat Vlajki (69%) i Turkinjekinja (61%) koje smatraju da nemaju osnovne vještine i znanja da se kandiduju za općinske vijećnike. Ovi procenti među ženama iz drugih zajednica kreću se od 34% među Bošnjakinjama do 42% među Makedonkama. U skladu sa ovim nalazima, prosječan skor (na skali od 1 do 5) najniži je među odgovorima Romkinjekinja (1,5), dok je najviši prosjek (3,1) zabilježen kod Srpkinja i Bošnjakinja (Grafikon 23, Grafikon 23a).

Analiza je pokazala da kako se politička pozicija povećava, tako raste i ionako krhka samoprocjena spremnosti žena da upravljaju tom pozicijom. Dakle, nijedna Romkinjekinja ne vjeruje da djelimično ili u potpunosti ispunjava uslove da postane gradonačelnica, zbog čega je 90% njih ocijenilo sebe najnižom ocjenom (1). Slijede Vlajke, od kojih je 77% izjavilo da ne posjeduju vještine da postanu gradonačelnici (ocjena 1), a samo 9% smatra da ih u potpunosti ili djelimično posjeduju (ocjena 5). Negativna samoprocjena (ocena 1 ili 2) primećena je kod 73% Turkinjekinja, 69% Srpkinja i 67% Makedonki, za razliku od njihovih vršnjakinja, odnosno 18% Turkinjekinja, 9% Srpkinja i 16% Makedonki

koje su svoje znanje i sposobnosti da postanu gradonačelnice ocijenile sa 4 ili 5. Najveće samopouzdanje u ovom pogledu imaju Albanke i Bošnjakinje, a 26% cijeni da u potpunosti ili djelimično ispunjavaju uslove (ocjene 4 ili 5), a 48% i 46% respektivno misle suprotno (ocjene 1 ili 2). Prosječna ocjena (na skali od 1 do 5) ovog pitanja je najveća kod Bošnjakinja i Albani (2,5), a najniža kod Romkinjekinja (1,1) (Grafikon 24, Grafikon 24a). Ova percepcija se također odražava u sljedećim predloženim političkim stavovima. Na pitanje da li smatraju da su njihovo znanje i sposobnosti dovoljni da postanu poslanice, Romkinjekinje ostaju najmanje samouvjerene. Naime, njih 88% smatra da ne ispunjavaju uslove da postanu poslanici, a samo 4% smatra da u potpunosti ili donekle ispunjavaju uslove (ocjena 4 ili 5). U poređenju sa drugim zajednicama, Bošnjaci imaju najveće povjerenje da svojim znanjem i sposobnostima ispunjavaju uslove da postanu narodni poslanici, a trećina njih (33%) ocjenjuje ovo pitanje najvišom ocjenom (ocjena 4 ili 5). Slijede Albanke, gdje 25% vjeruje u svoje vještine u određenoj mjeri (ocjena 4 ili 5), zatim Makedonke (22%), Srпкиnje (18%), Turkinjeinje (18%) i Vlainke (18%). Prosječna ocjena (na skali od 1 do 5) po ovom pitanju je najveća kod Bošnjakinja (2,7), a najmanja kod Romkinjekinja (1,3) (Grafikon 25, Grafikon 25a).

Samopouzdanje kod ispitanika dodatno opada kada se govori o najvišim pozicijama u izvršnoj vlasti. Samo četvrtina Bošnjakinja (29%) i Albani (25%) smatra da je spremna da postane članica Vlade, dok je ovaj procenat za ostale zajednice 15% među Makedonkama i Turkinjeinjama, 8% među Vlainkama, 7% među Srпкиnjama i 2% među Romkinjekinjama. U skladu sa ovim rezultatima, najveći prosječni rezultat (na skali od 1 do 5) zabilježen je kod Albani (2,4) i Bošnjakinja (2,3), a najmanji kod Romkinjekinja (1,2) (Grafikon 26, Grafikon 26a).

Nadalje, nijedna od Romkinjekinja i Vlainki ne smatra da su njihovo trenutno znanje i sposobnosti dovoljni da postanu premijerke. U ostalim zajednicama 19% Albani i Srпкиnje je donekle uvjereno da ispunjavaju uslove, kao i 16% Turkinjeinja, 15% Bošnjakinja i 9% Makedonki. Prosječna ocjena u cjelini (na skali od 1 do 5) je najveća među Albankama (2,1), a niža je od 2 u ostalim zajednicama, a pada na 1,1 među Romkinjekinjama i Vlainkama (Grafikon 27, Grafikon 27a).

Ova situacija se donekle ponavlja i za mjesto predsjednika države. Opet, nijedna od Romkinjekinja i Vlainka ne smatra da su njihovo znanje i vještine dovoljni za tu političku poziciju. Najveći procenat ispitanika sa samopouzdanjem u ovom pogledu je među Srпкиnjama (21%), zatim Albankama (17%), Bošnjakinjama (15%) i Makedonkama (9%). Prosečna ocjena (na skali od 1 do 5) je najviša među Albankama (2,1), i ponovo je niža od 2 u ostalim zajednicama, padajući na 1,1 kod Romkinjekinja (Grafikon 28, Grafikon 28a).

Na istom su mišljenju i intervjuisani političari – da žene generalno nisu sigurne u svoje sposobnosti i znanje, ali i da ih kulturna sredina u našoj zemlji uči poniznosti i ne podstiče njihove ambicije. Predstavnica Vlade, etnička Albanka, svedoči da se sa istim sumnjama suočavala u svojoj karijeri: „*Imala sam mnogo ponuda koje nisam prihvatila,*

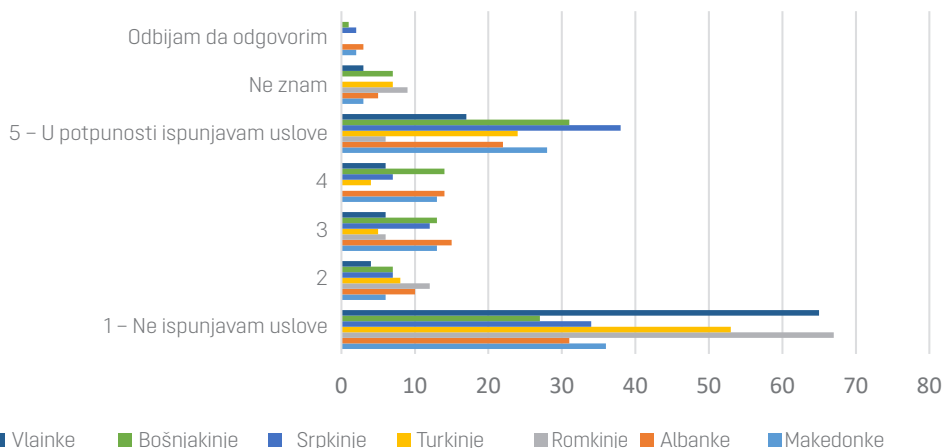
misleći da nisam kompetentna. A ljudi koji su se za mnom postrajili na tim pozicijama nisu imali vještine i znanja koje ja imam za takve pozicije." Jedna poslanica, etnička Albanka, potvrdila je da je i ona imala te nesigurnosti u svom znanju i vještinama prije ulaska u politiku, te da sada žali zbog niskog samopouzdanja koje je tada imala: „Kada sam vidjela podršku biračkog tijela, moje najveće razočarenje u sebi je bilo to što prije nisam mogla vidjeti potencijal koji sam imala u sebi, a drugi su vidjeli potencijal... Želim da ostavim trag iza sebe u stranci, ali i kao poslanica. Nisam uplašena kao na početku, sada sam mnogo sigurnija.”

Jedna poslanica je dala primjer koji odražava situaciju u kojoj se mnoge žene nalaze u svom profesionalnom razvoju: „Mi imamo ovaj problem u svim oblastima, ne samo u politici; na primjer, ako sam ja tvoja savršena sekretarica, a ti si muški šef, ja ću ostati savršena sekretarica do penzije. E, sad, da je sekretar muško, posle par sastanaka i piva bi postao kandidat za odbornika ili zamjenika za nekih 6 mjeseci... Dakle, očekivano mjesto za kvalitetnu ženu je sekretarica, ne više od toga.”

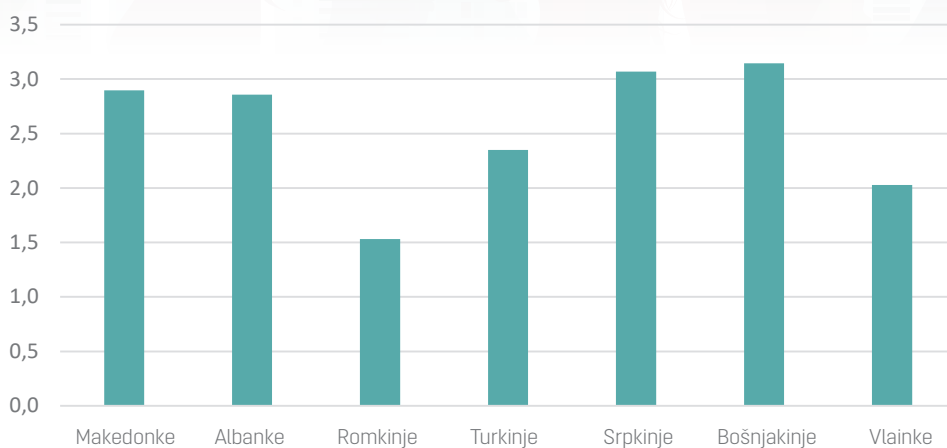
Bez obzira na navedeno, druga zastupnica je istakla važnost postojanja uzora na političkoj sceni, u čijem odrazu žene vide sebe, te demistifikacije politike kao mogućeg puta za njihov profesionalni razvoj: „Mislim da mi žene u politici, služiti ćemo kao primjer drugim ženama, posebno Romkinjkinjama i drugim ženama iz manjinskih zajednica, i moći ćemo im pomoći da razbiju te prepreke. Veliki broj ovih žena je obrazovan, ima potencijal i već su se ostvarile unutar svoje zajednice, pa će, slijedeći naš primjer, biti ohrabrene da uđu u politiku.”

Bez obzira na etničku pripadnost, žene su generalno podijeljene u pogledu toga da li posjeduju potrebno znanje i vještine da postanu općinske vijećnice, sa izuzetkom Romkinjkinja, za koje samo 6% smatra da ispunjavaju uslove za ovu političku poziciju.

Grafikon 23. Da li smatrate da svojim znanjem i sposobnostima ispunjavate uslove da postanete odbornik u opštini (%)

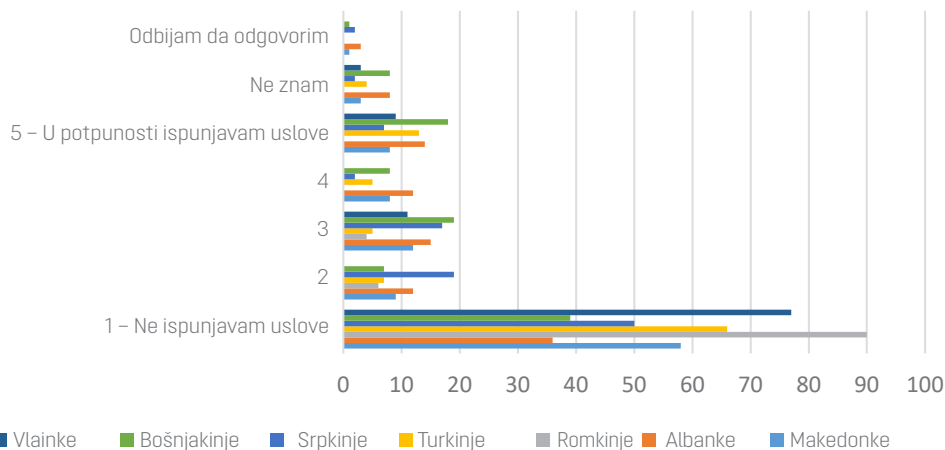

Grafikon 23.a.: Da li smatrate da svojim znanjem i sposobnostima ispunjavate uslove da postanete odbornik u opštini (1 – ne ispunjavam uslove; 5 – ispunjavam u potpunosti uslove) – prosječna ocjena

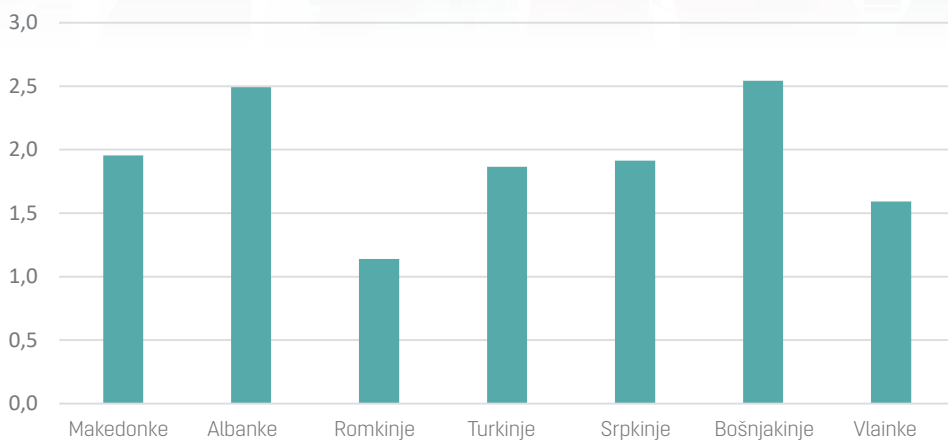

Nijedna Romkinjkinja ne vjeruje da djelimično ili u potpunosti ispunjava uslove da postane gradonačelnica. Ovaj procenat među ženama iz drugih zajednica ne prelazi 26%.

Grafikon 24. Da li smatrate da svojim znanjem i sposobnostima ispunjavate uslove da postanete gradonačelnik (%)

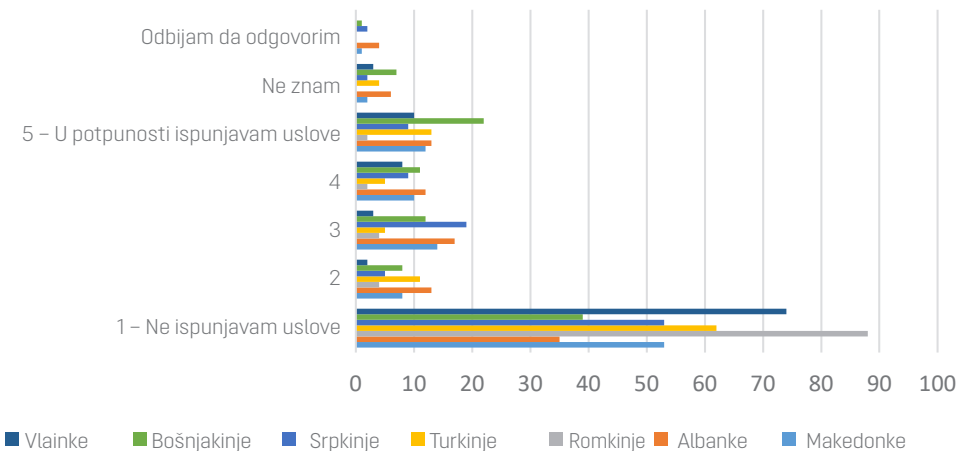

Grafikon 24a. Da li mislite da svojim znanjem i sposobnostima ispunjavate uslove da postanete gradonačelnik (1 – ne ispunjavam uslove; 5 – ispunjavam uslove u potpunosti) – prosječna ocjena

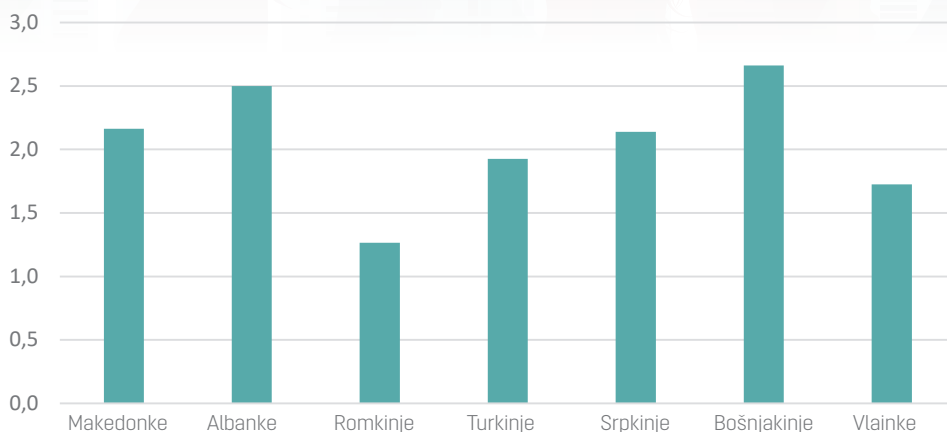

Sa trećinom pozitivnih odgovora, Bošnjačke žene su najuvjerenije da njihove vještine i znanje ispunjavaju kriterijume da postanu poslanice. S druge strane, samo 4% Romkinjekinja dijeli isto samopouzdanje u pogledu znanja i sposobnosti.

Grafikon 25. Da li mislite da svojim znanjem i sposobnostima ispunjavate uslove da postanete narodni poslanik (%)

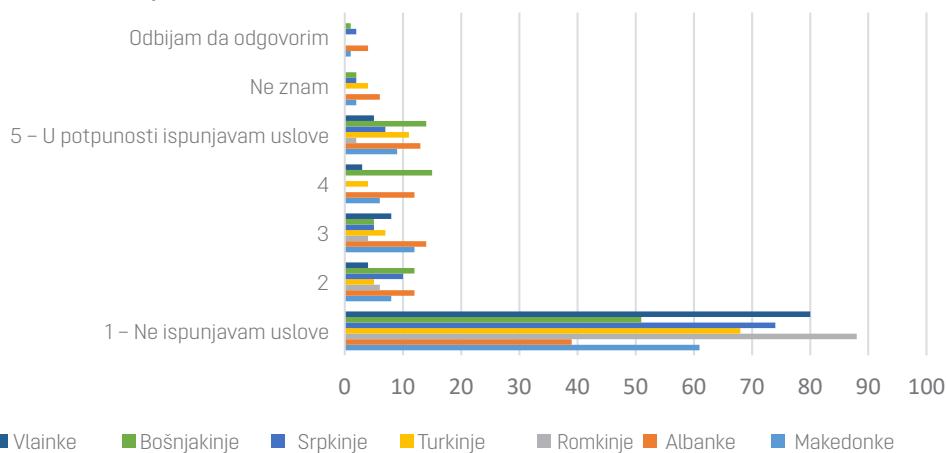

Grafikon 25.a: Da li smatrate da svojim znanjem i sposobnostima ispunjavate uslove da postanete narodni poslanik (1 – ne ispunjavam uslove; 5 – ispunjavam uslove u potpunosti) – prosečan rezultat

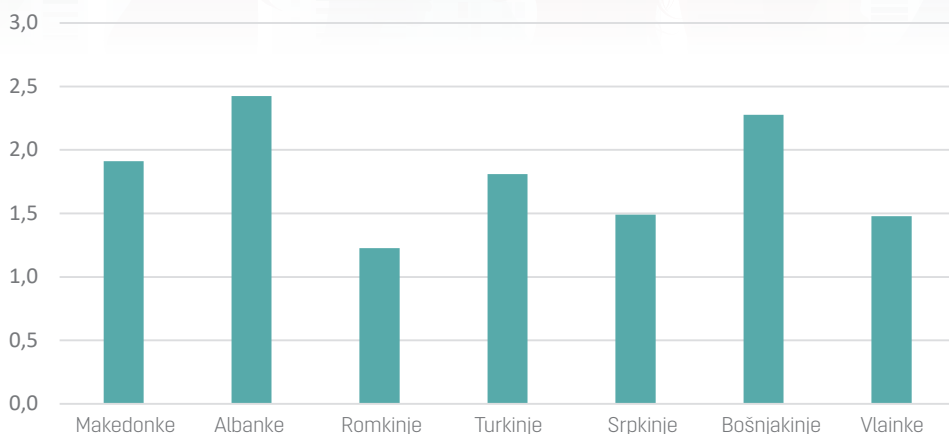

Četvrtina Bošnjakinja i Albanke smatra se u određenoj mjeri spremnim za članstvo u Vladi, dok je ovaj procenat među ostalim zajednicama ispod 15%.

Grafikon 26. Da li smatrate da svojim znanjem i sposobnostima ispunjavate uslove da postanete član Vlade (%)

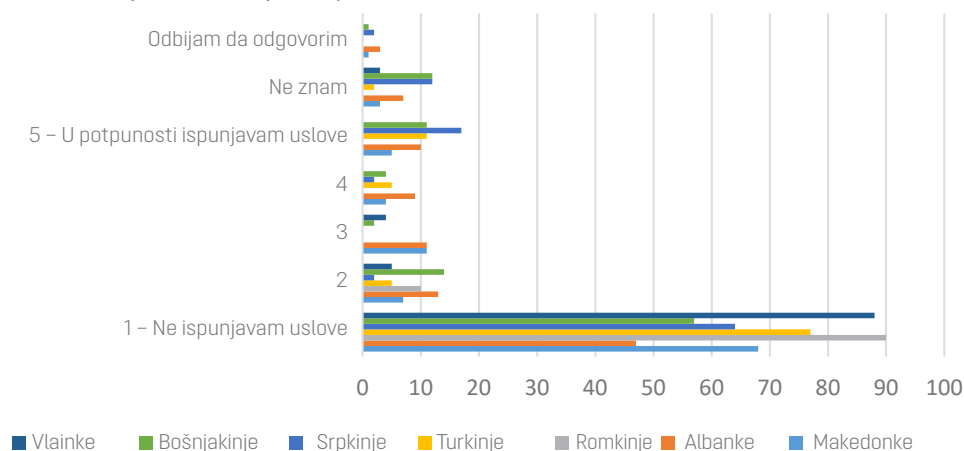

Grafikon 26.a: Da li smatrate da svojim znanjem i sposobnostima ispunjavate uslove da postanete član Vlade (1 – ne ispunjavam uslove; 5 – ispunjavam uslove u potpunosti) – prosječna ocjena

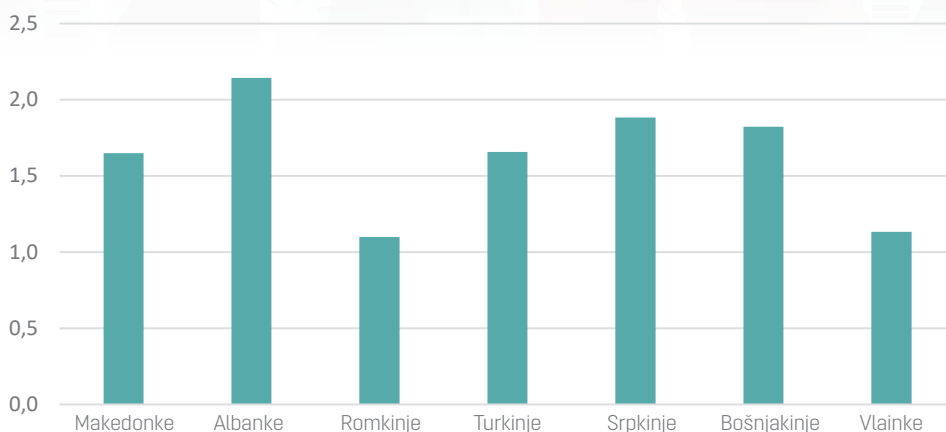

Nijedna od Romkinjekinja i Vlainki ne vjeruje da su njihova sadašnja znanja i sposobnosti dovoljni da postanu premijerke. Albanke i Srpkinje su najsigurnije u to, sa 19% obe zajednice koje veruje da ispunjavaju uslove za to.

Grafikon 27. Da li mislite da svojim znanjem i sposobnostima ispunjavate uslove da postanete premijer (%)

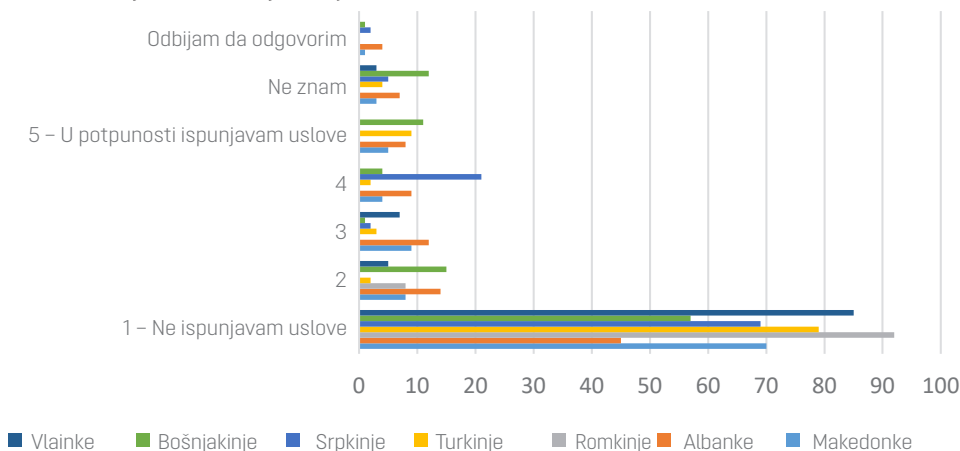

Grafikon 27a. Mislite li da svojim znanjem i sposobnostima ispunjavate uslove da postanete premijer (1 – ne ispunjavam uslove; 5 – ispunjavam uslove u potpunosti) – prosječna ocjena

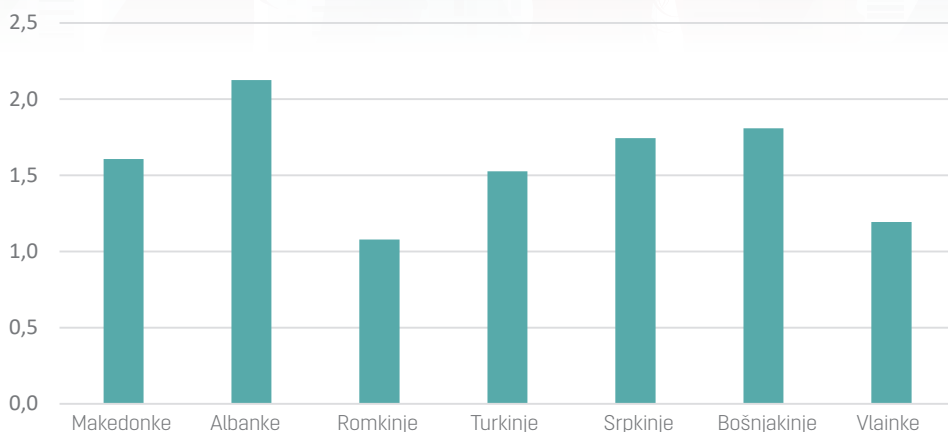

Nijedna Romkinjkinja i Vlainka ne vjeruje da ispunjava uslove da postane predsjednica države. Srpkinje su dale najviše pozitivnih odgovora za ovu političku poziciju – 21%.

Grafikon 28. Mislite li da svojim znanjem i sposobnostima ispunjavate uslove da postanete predsjednik države (%)

Grafikon 28a. Da li mislite da svojim znanjem i sposobnostima ispunjavate uslove da postanete predsednik države (1 – ne ispunjavam uslove; 5 – ispunjavam uslove u potpunosti) – prosječna ocena

2. Percepcije žena iz zajednice u politici – etničke i kulturne percepcije, perspektive i izazovi

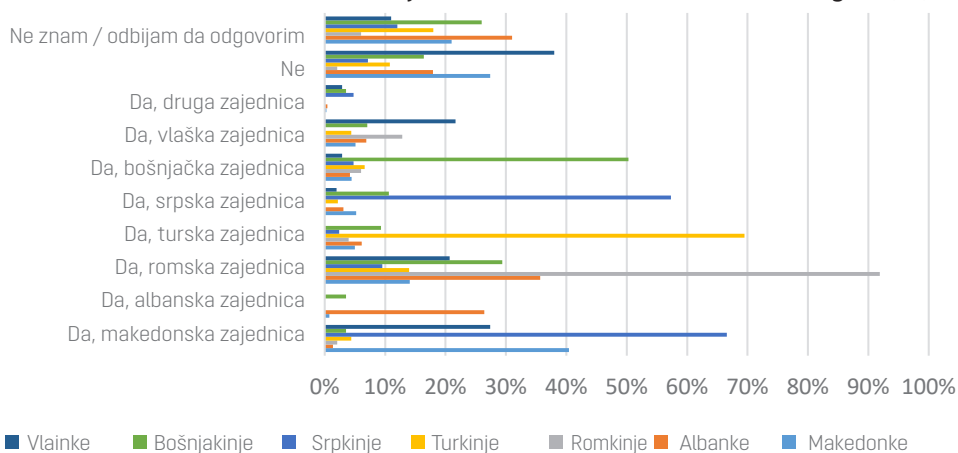
Žene su zamoljene da navedu za koje zajednice smatraju da su više diskriminirane od drugih. S tim u vezi, većina njih, iz gotovo svake zajednice, naznačila je upravo zajednicu u kojoj se prepoznaju. Izuzetak su Srpkinje (67%) i Vlainke (27%), gdje većina smatra da su Makedonke više diskriminirane. Međutim, značajan procenat svih zajednica je naveo da su Romkinjkinje više diskriminirane po tom pitanju, odnosno 36% Albanski se slaže sa ovom tvrdnjom, kao i 29% Bošnjakinja, 21% Vlajinki, 14% Makedonki i Turkinjeinja i 10% Srpkinja. 92% Romkinjkinja takođe vidi svoju zajednicu kao najdiskriminiraniju u zemlji (Grafikon 29).

Sve intervjuisane političarke potvrdile su se suočavale ili se još uvijek susreću s nekim oblikom diskriminacije, kako u svom profesionalnom angažmanu u politici, tako i u društvu općenito. Dalje se slažu, u određenoj mjeri, da je to više vezano za njihov spol, međutim, u nekim slučajevima, to je i kombinacija njihovog spola i etničke pripadnosti. S tim u vezi, jedna poslanica albanske nacionalnosti je rekla: „Kada sam počela studije medicine u Skoplju, što je oduvek bila moja strast, morala sam da odem nakon godinu dana jer sam se suočila sa etničkom diskriminacijom, koju više nisam mogla da podnesem i odlučila sam da odem a da nisam obavestila roditelje i postala sam novinar.“

Povodom diskriminacije Romkinjeske zajednice, Romkinjeska zastupnica je navela da su i dalje prisutni stereotipni stavovi prema ovoj zajednici, ali je dodala da su političari dužni da aktivno učestvuju u rušenju tih prepreka: „*Iskreno nisam osjećala nikakav pritisak niti izazov, naprotiv, to mi je bila motivacija. Ovdje sam vidjela pozitivan izazov da iz šire perspektive ukažem na probleme koji pogađaju Romkinjesku zajednicu, a što je najvažnije, to mi je bila motivacija da razbijem stereotipe, predrasude i prepreke koje neRomkinjeske žene imaju prema Romkinjekinjama.*”

Značajan procenat svih zajednica smatra da je Romkinjeska zajednica više diskriminisana od ostalih.

Grafikon 29. Mislite li da su neke zajednice više diskriminisane od drugih? (%)

Makedonke su gotovo podijeljene u pogledu toga da li poznaju ženu iz svoje zajednice koja ima visoku političku poziciju (47% je odgovorilo pozitivno, a 46% negativno). Međutim, ovaj omjer je značajno neuravnotežen među ostalim zajednicama. Visokih 86% Srпкиnja i 80% Romkinjekinja izjavilo je da ne poznaje ni jednu ženu iz svoje zajednice koja ima visok politički položaj, kao i 75% Bošnjakinja, 70% Turkinjeinja, 55% Albanke i 52% Vlajinke (Grafikon 30).

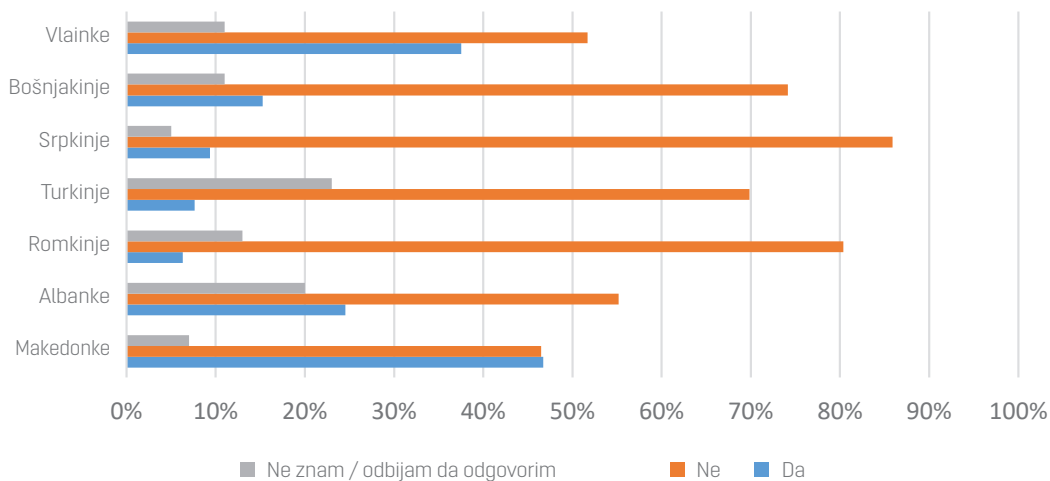
Žene koje poznaju neke visokorangirane političarke iz svoje zajednice su dalje upitane da li vjeruju da je ona koristila svoj utjecaj da poboljša živote ljudi u svojoj zajednici. Odgovori se razlikuju između različitih zajednica, pri čemu je 77% Bošnjakinja i 57% Albanke odgovorilo pozitivno, zatim trećina Romkinjekinja (33%) i Bošnjakinja (32%) i četvrtina Makedonki (27%) i Srпкиnja (25%). U istom pravcu, polovina makedonskih (50%) i srpskih (49%) ispitanica odgovorila je negativno, dok se među ostalim zajednicama procenat negativnih kretao između 20% među Turkinjeinjama i 33% među Romkinjeinjama. 80% Turkinjeinja nije bilo sigurno kako odgovoriti na ovo pitanje (Grafikon 31).

Na pitanje o stepenu angažovanja i uticaja koji naši sagovornici ulažu u rešavanje problema specifičnih za njihovu zajednicu, određeni nivo angažovanja je prisutan u svim slučajevima, ali se razlikuje između zajednica. Međutim, posvećenost Romkinjeskih političara problemima sa kojima se suočava njihova zajednica je znatno veća. Osvrćući se na ovu temu, poslanik Romkinjkinja je izjavila: „Pristala sam na ovu poziciju, vjerujući da sam, nakon toliko godina rada u civilnom sektoru i poznavajući sve izazove sa kojima se suočava zajednica kojoj pripadam, rekla sebi – hajde da probamo ovo, ja sam dobila ovu drugačiju priliku da kreiram kolektivna rješenja za Romkinjesku zajednicu kao dio parlamentarnog sastava... Znaite, nevećinske zajednice nemaju političku moć i to je naša najslabija tačka.”

S druge strane, druga poslanica, koja pripada drugoj zajednici, protivila se političkom angažmanu na etničkoj osnovi, napominjući da su razlike u pogledu ženskih prava i njihovog položaja u društvu mnogo izraženije na nivou urbano-ruralnog mjesta stanovanja: „Moja zajednica od mene očekuje da prvenstveno govorim o problemima s kojima se suočava, ali se ne slažem s takvim načinom rada. Po mom mišljenju, najveći jaz je između urbanih i ruralnih žena, bez obzira na njihovu etničku pripadnost. Ne vjerujem da Turkinjeinja ili Bošnjakinja koja živi u gradu ima drugačiji status od Makedonke koja živi u gradu.” Međutim, na etničkoj osnovi, istakla je i nivo posvećenosti Romkinjeskih političarki i pritisak koji imaju od strane Romkinjeske zajednice u tom pogledu: „U pogledu etničke pripadnosti vidljiva je razlika između Romkinjkinja i žena iz drugih zajednica. Moja koleginica iz Romkinjeske zajednice osjeća taj pritisak značajno i stalno brine da li dovoljno govori i da li dovoljno podržava Romkinjesku zajednicu u svom radu.”

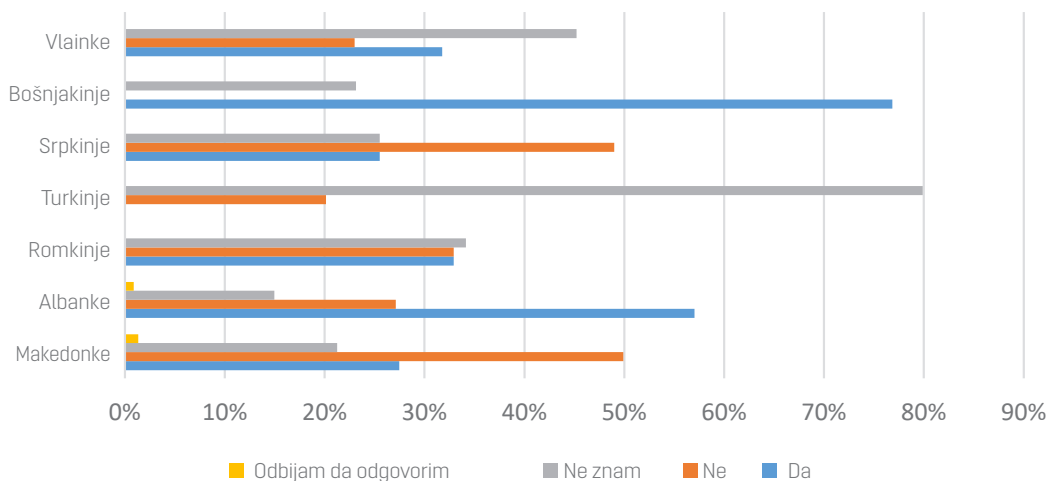
Više od polovine žena iz manjinskih zajednica ne poznaje ni jednu ženu iz svoje zajednice koja je na visokom političkom položaju u zemlji.

Grafikon 30. Da li poznajete neku ženu iz vaše zajednice koja ima visoku političku poziciju u državi? (%)

Albanke i Bošnjakinje su najzadovoljnije onim što su političarke iz njihove zajednice učinile za svoju zajednicu.

Grafikon 31. Da li mislite da ona (žena iz vaše zajednice koja ima visoku političku funkciju) koristi svoj uticaj da poboljša živote ljudi iz vaše zajednice? (%)

Ispitanicima je predstavljen niz izjava i, na osnovu njihovih percepcija i vrijednosti, od njih je zatraženo da ocijene svaku tvrdnju na skali od 1 (ne slažem se) do 5 (u potpunosti se slažem). Sa prve tri tvrdnje ispitanice su procijenile nivo i potrebu angažmana žena u politici. Naime, većina žena, od 49% Vlajinki do 79% Srpkinja, delimično ili u potpunosti se slaže da su žene nedovoljno zastupljene u političkom i javnom životu Sjeverne Makedonije (Grafikon 32). Slično je i drugoj tvrdnji, da je *“zastupljenost žena iz nevećinskih zajednica u političkom i javnom životu u Sjevernoj Makedoniji praktički nevidljiva”*, gdje se postotak potvrđenih odgovora među različitim zajednicama kretao između 46% (među makedonskim ispitanicima) i 78% (među srpskim ispitanicima, grafikon 33). Žene iz svih zajednica se gotovo jednoglasno slažu sa tvrdnjom da bi *„za državu bilo bolje da više žena bude uključeno u politički život države“*. Preko dvije trećine žena iz svih zajednica se djelimično ili u potpunosti slaže sa ovom tvrdnjom, pri čemu se procenat kreće od 69% (kod Albanski) do 84% (kod Vlajinki, Grafikon 34).

Visok nivo slaganja među zajednicama uočava se i u vezi sa tvrdnjom da *“žene trebaju, prije svega, biti dobre supruge, majke i brinuti o domu”*. Međutim, u poređenju sa slaganjem oko drugih tvrdnji, dijapazon procentualnih razlika između zajednica ovde je najširi, odnosno počinje od 41% Srpkinja i 47% Makedonki koje se delimično ili potpuno slažu sa tvrdnjom, a zatim se nastavlja sa 52% Vlajinki, 60% Albanski, 77% Bošnjakinja i Turkinjeinja i 84% Romkinjekiinja (Grafikon 35).

Intervjuisane političarke se slažu da su žene nedovoljno zastupljene u politici i prepoznaju nekoliko različitih razloga za ovu situaciju. Jedna od poslanica je istakla da je jedan od razloga nedostatak ambicije i upornosti žena uopšte za uključivanje u ovu sferu: „Muškarci nikada neće dobrovoljno dati ženama mjesto u politici, koliko god da je ta retorika raširena i popularna. Zависи od nas, moramo biti glasnije, agresivnije.” Također je naglasila loš pristup resursima koje žene imaju u politici: „Žene imaju manji pristup resursima koji mogu podržati njihov ulazak u politiku. Za uspješnu političku kampanju potrebni su vam resursi, a na kraju se sve svodi na to koliko će stranka uložiti u vašu kampanju.”

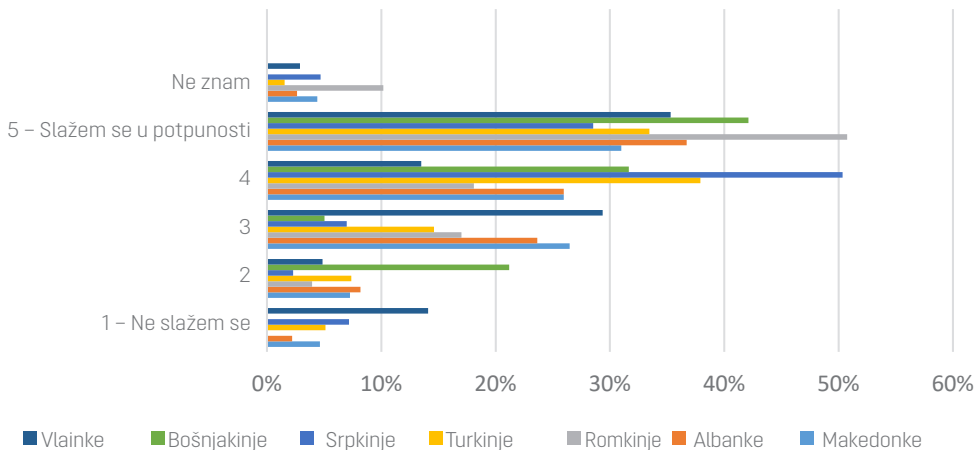
Osvrćući se na političku zastupljenost žena iz manjih zajednica, jedna poslanica, pripadnica manje zajednice, zaključila je da naša politika i naše društvo u osnovi izjednačavaju etničku raznolikost sa zastupljenošću makedonske i albanske zajednice, isključujući druge zajednice: „Nažalost, kada je u pitanju etnička raznolikost, fokus je uglavnom na dvije najveće zajednice. To je vidljivo i u radu Kluba poslanika. “Različitost i etnička zastupljenost se i dalje posmatraju veoma usko, što je zapravo ogledalo društva.”

Sa političarkama je razgovarano i o percepciji društva o ulozi žena i očekivanjima od njih. Svi ističu da društvo očekuje od žena da snose puni teret brige o domu i porodici, a žene su se tradicionalno prilagođavale tim očekivanjima, čime su ih odvrćale od aktivnog profesionalnog, a posebno političkog angažmana. Neki od ispitanika su svjedočili da su lično iskusili ovo očekivanje. S tim u vezi, jedna poslanica etnička Albanka, izjavila je: „Moja najveća muka je bila što ću ostaviti svoju decu sa ovom novom karijerom Romkinje, o čemu mnogo pričam sa svojim drugim kolegama. Muškarci nemaju isti način razmišljanja kada se bave ovim poslom... Mi kao žene ograničavamo se. Međutim, imam koleginicu koja se porodila trećeg dana termina. Rekla sam joj da mislim da je heroína ovog mandata jer je vodila cijelu kampanju dok je bila trudna. To pokazuje da možemo učiniti sve u čemu ulažemo svoj um.”

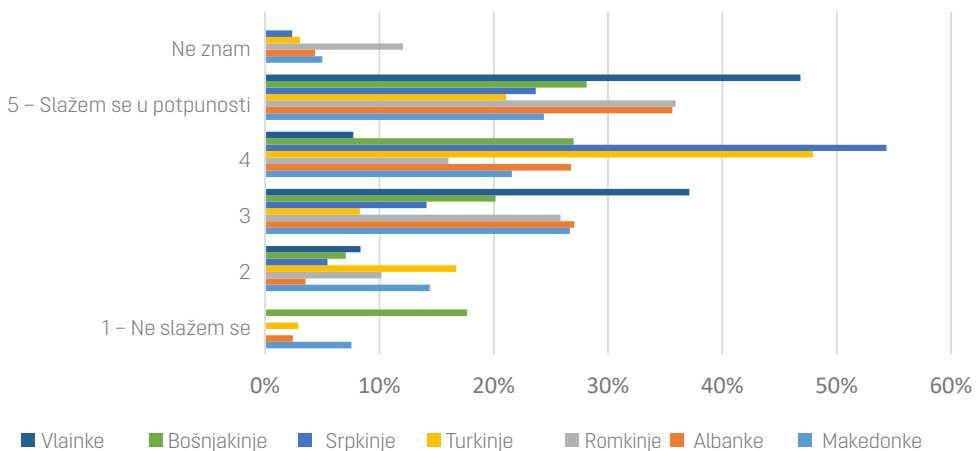
Većina žena iz svih zajednica smatra da su žene, posebno one iz nemanjinskih zajednica, nedovoljno zastupljene u političkom i javnom životu Sjeverne Makedonije i da bi bilo bolje da se više žena bavi politikom. S druge strane, takođe očekuju da primarna uloga u životu žene bude majka i žena.

Na skali od 1 (ne slažem se) do 5 (u potpunosti se slažem), u kojoj mjeri se slažete sa sljedećim izjavama:

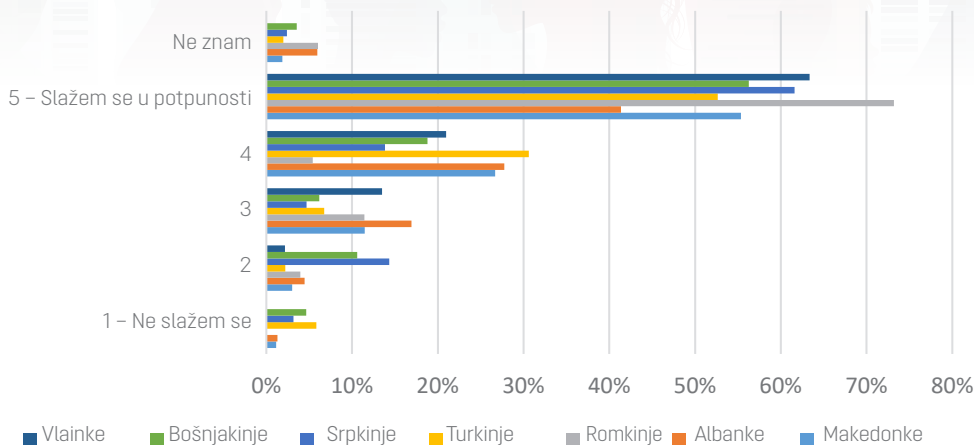
Grafikon 32. Žene su nedovoljno zastupljene u političkom i javnom životu u Sjevernoj Makedoniji (%)

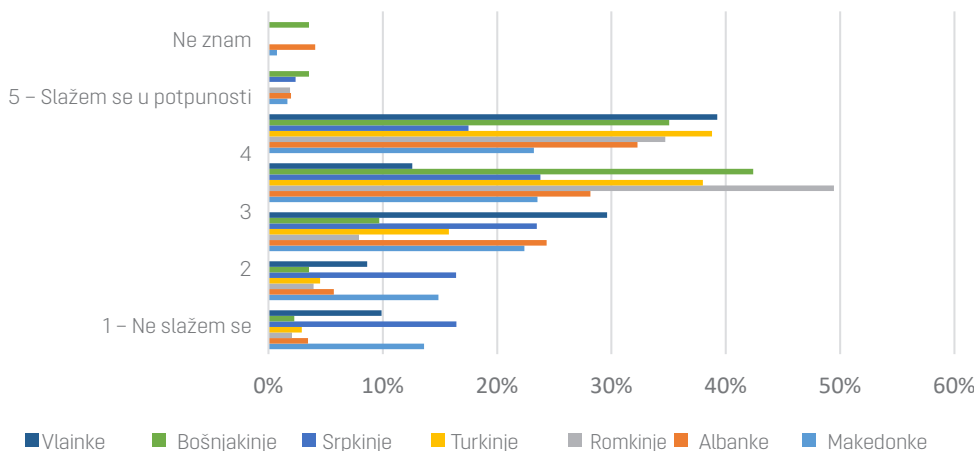
Grafikon 33. Zastupljenost žena iz nevećinskih zajednica u političkom i javnom životu Sjeverne Makedonije je praktično nevidljiva (%)

Grafikon 34. Za zemlju bi bilo bolje da ima više žena uključenih u politički život zemlje (%)

Grafikon 35. Žene prije svega treba da budu dobre supruge, majke i da brinu o domu (%)

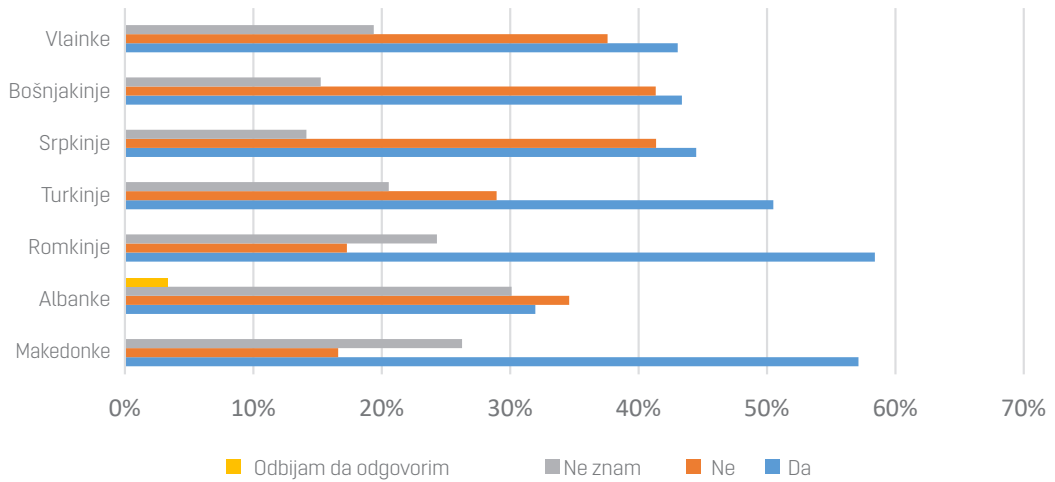
Anketa je takođe istraživala moguće jezičke barijere za dobijanje autoritativnih informacija o političkim pitanjima. Značajan procenat žena iz nemanjinskih zajednica navodi da različite jezičke grupe ne dobijaju dovoljno informacija o javnim poslovima, politici i izborima. Naime, s tim se slaže 41% Srpkinja i Bošnjakinja i 38% Vlainki, zatim 35% Albanke, 29% Turkinje i 17% Romkinje (Grafikon 36).

Na pitanje šta je po njihovom mišljenju razlog ovakvog jaza, 28% ispitanica koji su prepoznali ovaj problem navelo je da "politički akteri nisu dovoljno zainteresovani za širenje

informacija na maternjem jeziku svake zajednice”, a 20% je navelo da je problem u da “nema političke stranke koja podržava interese svoje zajednice” ili da “nema ili je vrlo malo predstavnika političkih stranaka koji su iz njihove zajednice”. Nedostatak medija na maternjem jeziku u zemlji konstatuje 14% ispitanica (Grafikon 37).

Otpriblike trećina ili više žena iz gotovo svih nevećinskih zajednica smatra da različite jezičke grupe ne dobijaju dovoljno informacija o političkim pitanjima.

Grafikon 36. Da li različite (jezičke) grupe dobijaju dovoljno informacija o državnim poslovima, politici i izborima? (%)

Grafikon 37. Koje su praznine? (%)

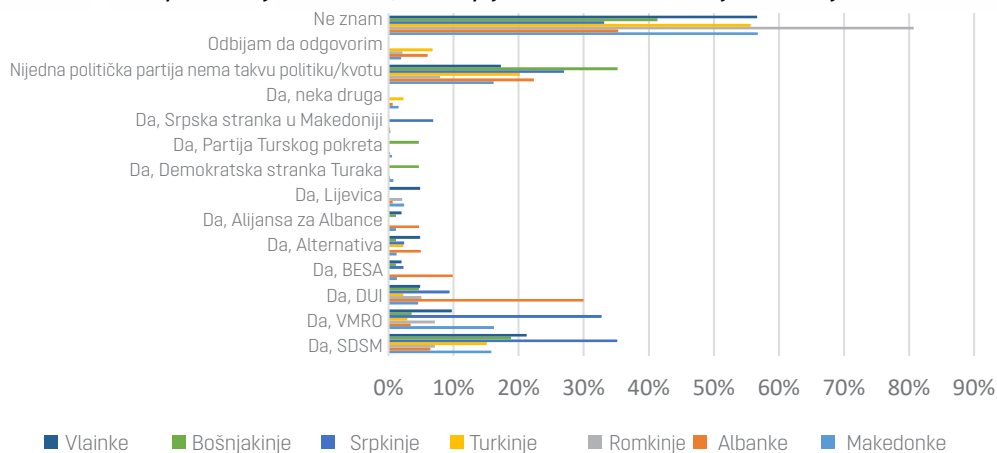
Veliki dio žena iz svih zajednica nije svjestan da li postoje političke stranke koje praktikuju politiku povećanja političkog prisustva žena iz manjinskih zajednica. Ovaj procenat je najveći među Romkinjkinjama (81%), zatim kod 57% Makedonki i Vlainki, 56% Turkinjeinja, 41% Bošnjakinja i kod 35% i 33% Albanski i Srpkinja, respektivno. Značajan procenat žena iz svih zajednica smatra i da ne postoji politička partija koja neguje ideju povećanja broja žena iz nemanjinskih zajednica u politici, pri čemu se taj procenat kreće od 8% za Romkinjkinje, 16% i 17% među Makedonkama, odnosno Vlainkama, 22% među Albankama, 27% među Srpkinjama i 35% među Bošnjakinjama. Većina ispitanica, koji su naveli političke stranke iz gotovo svih zajednica, izdvojili su SDSM, odnosno 35% Srpkinja, 21% Vlainki, 19% Bošnjakinja, 16% Makedonki i 7%, odnosno 6% Romkinjkinja i Albanski (Grafikon 38).

Intervjuisane političarke se slažu da političke stranke igraju suštinsku ulogu u povećanju broja žena u politici. Jedna poslanica je istakla ovaj zaključak: *„Političke stranke igraju ključnu ulogu u tom pogledu. Stranka iz koje dolazim imala je smisla da prepozna kvalitet žena iz različitih grana, različitih profesija i stavi muško-žensko, muško-žensko... na kandidatsku listu na prošlim parlamentarnim izborima... Ova praksa je premostila jaz između muškaraca i žena i primjerom Romkinje pokazao da i druge političke stranke treba da daju prilike i šanse ženama. U domenu lokalne samouprave još uvijek nemamo dovoljnu zastupljenost žena.“* Poslanica je dalje navela da se pitanje osnaživanja žena iz nevećinskih zajednica u politici uspješnije rješava kroz građanske demokratske stranke, a ne kroz političke partije koje predstavljaju određenu zajednicu.

Međutim, predstavnica Vlade, koja je etnička Albanka, takođe je naglasila da žene u političkim strankama treba da budu aktivnije, oštrije i agilnije u stvaranju prostora za sebe i druge žene u svojim političkim partijama, da deluju i napreduju: *„Osobno, da sam imala veću podršku u prošlosti, pokušala bih da utičem na više stranačkih struktura, posebno na ženske forume, da ih učinim dovoljno jakim, kako bi stranački muškarci dvaput razmislili prije nego što odbace mišljenje žena.“*

Većina žena iz svih zajednica ne prepoznaje političku stranku koja ulaže u povećanje zastupljenosti žena iz nevećinskih zajednica u politici.

Grafikon 38. Da li znate za bilo koju političku stranku koja vodi politiku ili postavlja kvote za povećanje članstva/zastupljenosti žena iz manjinskih zajednica? (%)

Žene iz svih zajednica su suštinski podjeljene oko toga da li žene iz nevećinskih zajednica koje su uključene u nacionalnu politiku imaju moć da utiču. Tako je najveći procenat pozitivnih odgovora zabilježen među Srpkinjama (40%) i Bošnjakinjama (38%), zatim Albancama (34%), Makedonkama (33%), Romkinjkinjama (31%), Turkinjeinjama (28%) i Vlainki (26%). Nasuprot tome, polovina vlaških žena (53%) je najskeptičnija kada je u pitanju moć žena iz manjinskih zajednica da utiču na politiku. Slijede Makedonke i Srпкиnje, gdje 42% ne vjeruje da političarke iz nevećinskih zajednica imaju utjecaja u svojim javnim ulogama, kao i 38% i 37% Turkinjeinja i Bošnjakinja, 33% Romkinjkinja i 30% Albanci (Grafikon 39).

Žene su također podijeljene u odgovorima na pitanje da li žene iz nevećinskih zajednica u javnim ulogama rade na temama od značaja za položaj žena. Tako polovina Bošnjaka (54%) smatra da političarke koje pripadaju manjinskoj zajednici podržavaju ženska pitanja u svom radu, dok je ovaj procenat među ostalim zajednicama manji - 41% među Albancama, 36% među Makedonkama, 31% među Romkinjkinjama i Srpkinjama, 26% među Vlainkama i 23% među Turkinjeinjama. Kao rezultat toga, 45% Srпкиnja i 42% Romkinjkinja i Vlainki (Grafikon 40) ne vjeruje da žene iz nevećinskih zajednica rade na problemima žena u svojim političkim ulogama.

Intervjuisane političarke su se složile da je moć da utiču na politiku, ne samo žena iz manjinskih zajednica, već i žena uopšte, manja u poređenju sa muškarcima. Nadalje, svi oni tvrde da je to značajno uvjetovano različitim životnim stilovima i tradicionalnim rodnim ulogama koje muškarci i žene imaju u našem društvu, a koje su direktno povezane sa praksama odlučivanja. U tom smislu, jedan poslanik, pripadnik manje zajednice, kaže: „O politici se odlučuje za vreme ručka ili večere, posle radnog vremena, u restoranima. Činjenica je da su žene znatno

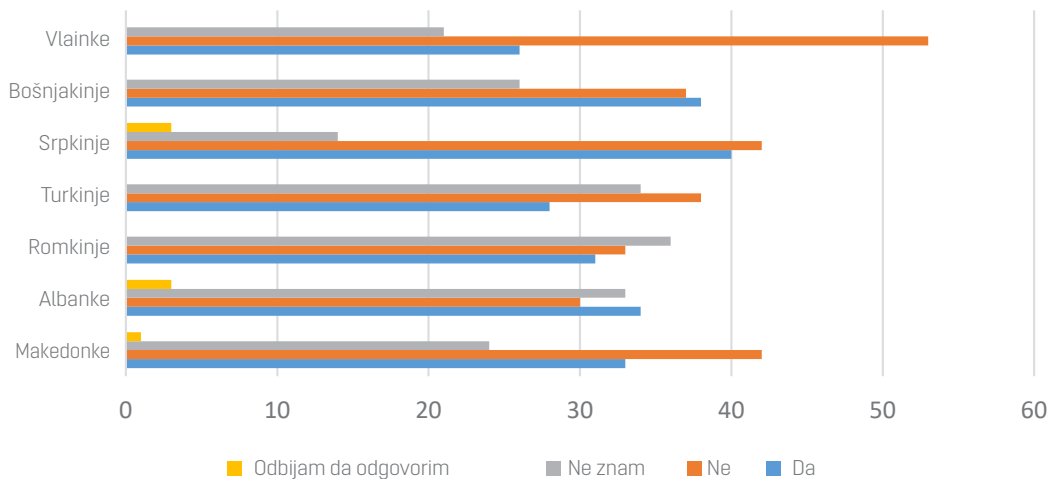
manje prisutne u takvim prostorima. Brojni su primjeri da se sastanak nastavlja nakon radnog vremena, ali političarke se ne mogu pridružiti jer imaju obaveze kod kuće oko porodice."

Jedna političarka, etnička Albanka, dalje je navela da ne samo društveno okruženje, već i muške kolege često predstavljaju prepreku ženama u ostvarivanju političke moći: „Možda bih volela da budem politički aktivna u svojoj stranci, ali kada kolege vide da imate ambicije da napredujete, oni će vam postaviti prepreke na putu, jer imaju veliku averziju prema kompetentnim ženama." S tim u vezi, poslanica albanske nacionalnosti je dodala: „Žena ima u institucijama, ali ne i na pozicijama na kojima se donose odluke. Tamo gdje ima posla, tu su i žene; gdje je roba i moć, tu su i ljudi." Međutim, neke ispitanice su naglasili da su žene iz nevećinskih zajednica u nepovoljnijem položaju kada je u pitanju politički uticaj, i to pripisali na nekoliko faktora. Jedna poslanica, etnička Albanka, rekla je: "Same žene, posebno u manjim sredinama, nemaju dovoljno interesovanja ili podrške iz svoje sredine, nemaju dovoljno obrazovanja itd."

Međutim, kada je riječ o potrebi fokusiranja političke moći na konkretna pitanja sa kojima se suočavaju žene iz njihove zajednice, postoje određene razlike u percepciji sagovornica. Jedna poslanica je izjavila da prvenstveno vidi razliku između gradskih i seoskih žena, a što se tiče etničke pripadnosti, Romkinjkinje su više diskriminirane od žena iz drugih zajednica: „Kada govorim o ženama, govorim o svim ženama. Rijetko govorim konkretno o ženama koje pripadaju mojoj zajednici i često zbog toga dobijam negativne primjedbe iz svoje zajednice... Što se tiče etničke pripadnosti, vidljiva je razlika između Romkinjkinja i žena iz drugih zajednica."

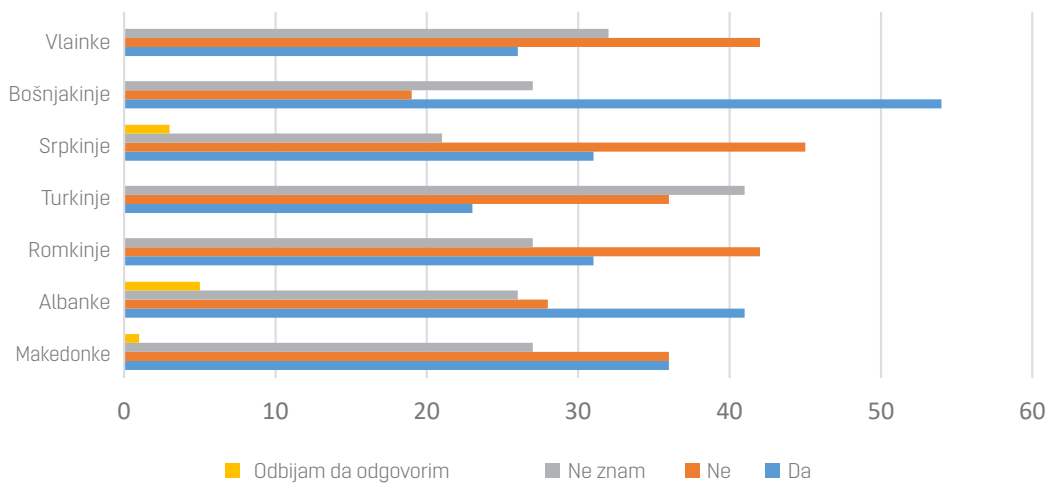
Žene iz svih zajednica su podijeljene oko toga da li žene iz manjinskih zajednica u politici imaju moć utjecaja.

Grafikon 39. Mislite li da žene koje pripadaju nevećinskim zajednicama koje imaju javnu ulogu (u nacionalnoj politici) imaju moć utjecaja? (%)

Žene iz svih zajednica su suštinski podijeljene u uvjerenju da li političarke iz manjinskih zajednica podržavaju ženska pitanja u svom radu.

Grafikon 40. Mislite li da žene iz nevećinskih zajednica koje obavljaju bilo kakvu javnu ulogu (u nacionalnoj politici) rade na pitanjima od značaja za žene? (%)

Ogromkinjena većina žena iz svih zajednica vjeruje da *“žene mogu biti dobre političarke i da ih treba ohrabriti da se kandiduju za izbore”*. Visok procenat primećuje se među Vlajinkama i Makedonkama, 91% i 90% respektivno, zatim kod 85% Srpkinja, 84% Turkinjeinja, 83% Bošnjakinja, 78% Albanski i 68% Romkinjeinja, koji se slažu ili se u potpunosti slažu sa ovom tvrdnjom (Grafikon 41).

Slično tome, većina žena iz svih zajednica smatra da žene treba da donesu samostalnu odluku da li žele da se bave politikom, bez obzira na stavove njihovih roditelja/partnera. Oko 80% ili više Turkinjeinja (87%), Srpkinja (87%), Makedonki (86%), Bošnjakinja (80%) i Vlajinki (79%) se slažu ili potpuno slažu sa ovom percepcijom. Ovo mišljenje deli i 67% Albanski i 62% Romkinjeinja (Grafikon 42).

Podrška je također visoka u smislu osiguravanja jednakih prava za žene i mogućnosti da budu izabrane na političke funkcije kao i muškarci. Ovu tačku gledišta podržava 80% ili više žena iz gotovo svih zajednica – 94% Vlajinki, 93% Srpkinja, 92% Makedonki, 86% Turkinjeinja, 83% Bošnjakinja i 80% albanskih žena. Ovaj procenat je nešto manji kod Romkinjeinja – 64% (Grafikon 43).

Štaviše, procenat žena koje se ne slažu sa tvrdnjom da su *„muškarci bolji lideri od žena”* veći je od procenta žena koje se slažu sa tvrdnjom, u svim zajednicama, osim kod Albanskama, gde se 28% žena ne slaže, a 43% se slaže. Procenat žena koje ne misle da su muškarci bolji lideri od žena je oko četiri puta veći od žena koje vjeruju suprotno, i to među Makedonkama (61% se ne slaže da su muškarci bolji lideri od žena, dok se 16%

slaže ili se u potpunosti slaže), Romkinjkinje (43% se ne slaže i 10% se slaže ili se u potpunosti slaže) i Vlajkama (53% se ne slaže i 14% se slaže ili se u potpunosti slaže). Procenat žena u srpskoj zajednici koje se ne slažu ili se u potpunosti ne slažu da su muškarci bolji lideri od žena je 57%, dok je procenat onih koji veruju suprotno skoro upola manji, odnosno 27%. 37% Bošnjakinja ne vjeruje da su muškarci bolji lideri od žena, dok 28% smatra da je tako. Ovaj procenat Turkinjeinja koje se ne slažu sa tvrdnjom (40%), samo je 3 procentna poena veći od žena koje se slažu sa njom (37%, Grafikon 44).

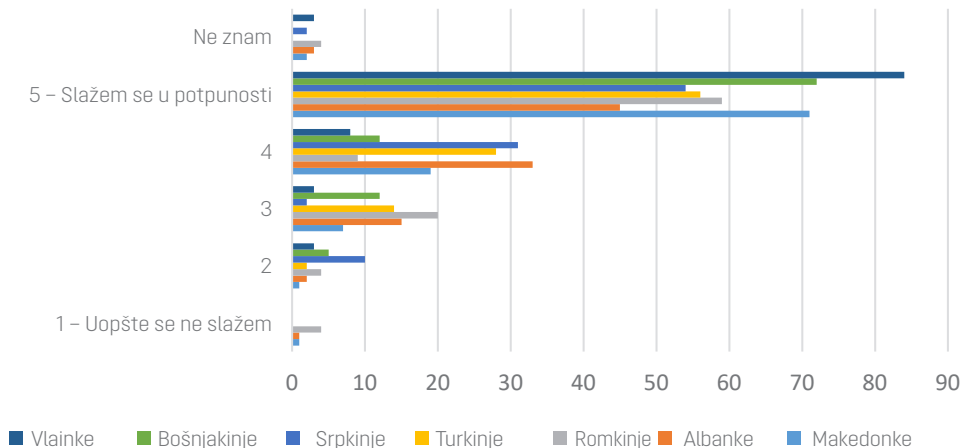
Međutim, zajednice su podijeljene u odgovorima na tvrdnju da se *“žene plaše velikih obaveza”*. Dakle, većina žena iz Romkinjeske (60%), makedonske (56%), vlaške (55%) i bošnjačke zajednice (48%) ne vjeruje da se žene plaše preuzeti veće odgovornosti, dok većina turskih (58%), albanskih (51%) i srpskih žena (31%) smatraju suprotno (Grafikon 45).

Jedna zastupnica je u intervjuu izjavila da je podrška koju žene obično dobijaju kada se uključe u politiku uglavnom stvar individualnih porodičnih vrijednosti i praksi, međutim, može se uočiti određeni obrazac među ženama iz ruralnih sredina, bez obzira na nacionalnu pripadnost: *“Mislim da je to vrlo individualno, ali postoji određeni stereotip da se manjinske zajednice smatraju manje popustljivim u tom pogledu. Po mom iskustvu, one (pripadnice) su uvijek podržane, poštovane su jer istupe, tako da se ne slažem sa stereotipom. Sada vidimo da se stereotipi o ruralnim i urbanim sredinama ovdje mogu razlikovati, jer je manja sredina zatvorenija, jer čuvaju svoje tradicionalne korijene. Međutim, može se pojaviti razlika u podršci između ruralnih i urbanih sredina, imajući u vidu da su ruralne sredine zatvorenije, gdje se zadržavaju tradicionalni korijeni. Imamo ruralna područja sa dominantnim makedonskim stanovništvom, ali oni nemaju vodu za piće, vodu za pranje, za novorođenčad. Žene koje žive u takvim uslovima ne razmišljaju kako da dođu do Skoplja i da se uključe u politiku... Hajde da pričamo o tome koliko će ove žene biti podržane od porodice da uđu u politiku - neće ih uopšte podržavati.”*

U skladu sa tim razmatranjima, predstavnica Vlade, koja je po nacionalnosti Albanka, istakla je da uprkos podršci koju žene u karijeri mogu da dobiju od porodice, društvo može biti ozbiljna prepreka: *„Imala sam sreću da imam podršku moje porodice i ja nikada nisam bila tretirana drugačije od mog brata, ali u trenutku kada sam otišla od kuće znala sam da se moram boriti za svoje mjesto...”*

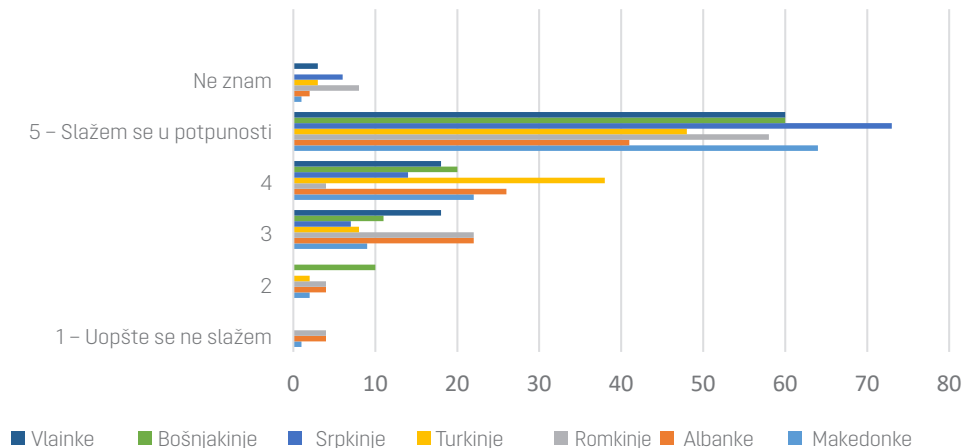
Žene iz svih etničkih zajednica su uvjerenе da žene mogu biti dobre političarke i da ih treba ohrabrivati da se kandiduju.

Grafikon 41. Na skali od 1 (uopšte se ne slažem) do 5 (potpuno se slažem), ocijenite sljedeću rečenicu: Žene mogu biti dobre političarke i treba ih ohrabriti da se kandiduju za funkcije (%)

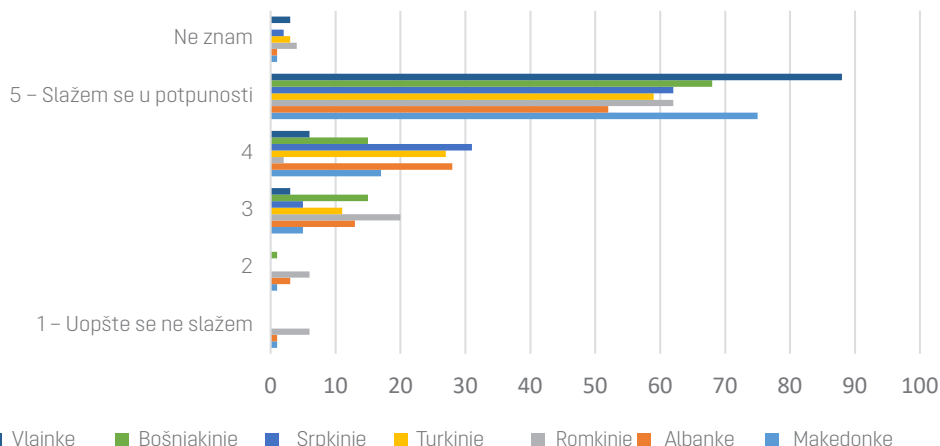
Odluka o uključivanju u politiku trebala bi biti odgovornost žena.

Grafikon 42. Na skali od 1 (uopšte se ne slažem) do 5 (u potpunosti se slažem), molimo ocijenite sljedeću rečenicu: Žene treba da se bave politikom, bez obzira na stavove njihovih roditelja/partnera (%)

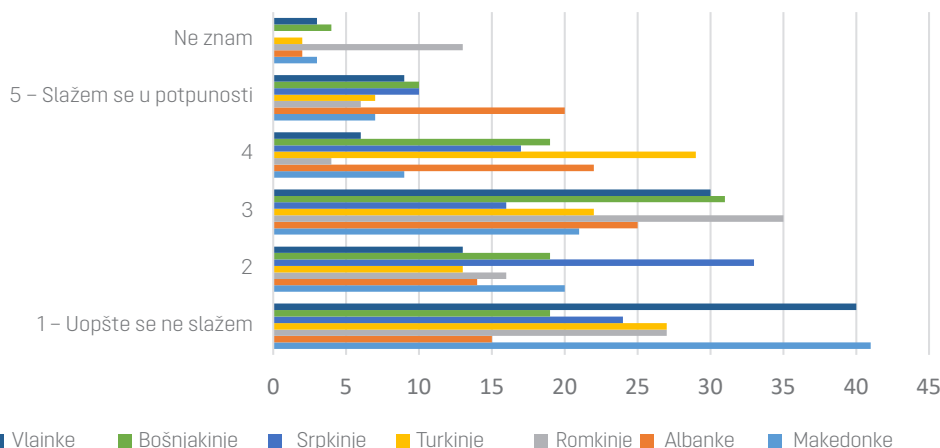
Žene treba da uživaju jednaka prava i mogućnosti da budu izabrane na političke funkcije kao i muškarci.

Grafikon 43. Na skali od 1 (uopšte se ne slažem) do 5 (potpuno se slažem), ocijenite sljedeću rečenicu: Žene treba da imaju jednake mogućnosti kao i muškarci da budu izabrane na političku funkciju(%)

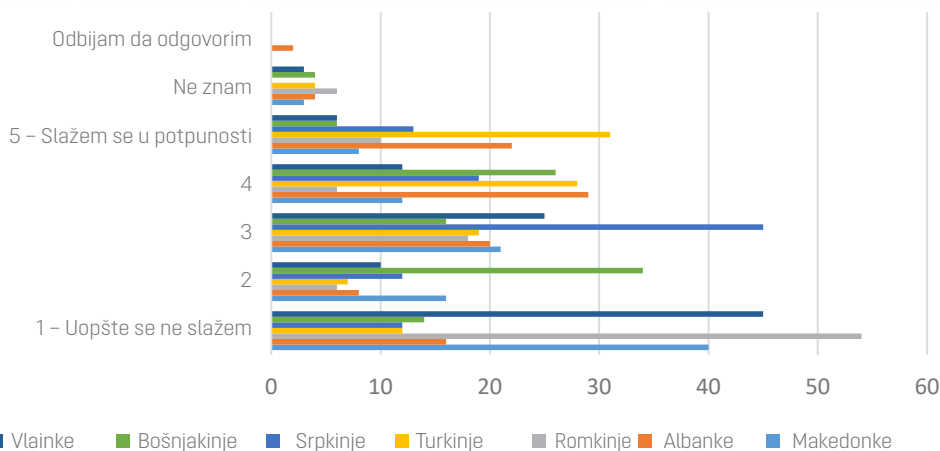
Većina žena iz svih zajednica, osim Albanski, ne veruje da su muškarci bolji lideri od žena.

Grafikon 44. Na skali od 1 (uopšte se ne slažem) do 5 (potpuno se slažem), ocijenite sljedeću rečenicu: Muškarci su bolji lideri od žena (%)

Zajednice su podijeljene u svojim percepcijama o tome da li se žene plaše ili ne da preuzmu velike odgovornosti.

Grafikon 45. Na skali od 1 (uopšte se ne slažem) do 5 (u potpunosti se slažem) ocijenite sljedeću rečenicu: Žene se boje velikih odgovornosti (%)

Većina žena iz svih zajednica glasala bi za kandidata koji podržava poboljšanje položaja žena u društvu. Turkinje (81%), Srпкиnje (78%) i Vlains (78%) najviše podržavaju takve kandidate, zatim Romkinje (74%), Bošnjakinje (74%) i Makedonke (71%). Što se tiče žena iz albanske zajednice, iako bi većina njih takođe glasala za kandidatkinju sa rodno senzitivnim programom, ovaj procenat je nešto manji u odnosu na druge zajednice, odnosno iznosi 54% (Grafikon 46).

Nadalje, žene su jednoglasno izjavile da bi se žene bolje zalagale za potrebe žena (%). Preko 70% žena iz svih zajednica se slaže ili u potpunosti slaže sa ovom tvrdnjom, odnosno 87% Bošnjakinja i Vlainski, 83% Srпкиnja, 82% Romkinjekinja i Makedonki, 74% Turkinjeinja i 72% Albanski (Grafikon 47).

Isti nivo pozitivnog odgovora dobijen je kada su ih konkretnije pitali da li vjeruju da će političarke bolje predstavljati potrebe žena u njihovoj zajednici. Naime, 88% žena iz turske zajednice se slaže ili u potpunosti slaže sa ovom tvrdnjom, zatim 84% Vlainski, 83% Bošnjakinja, 81% Makedonki, 80% Romkinjekinja, 77% Albanski i 76% Srпкиnja (Grafikon 48).

Većina žena takođe tvrdi da bi politički život u zemlji bio manje korumpiran i manje nasilan da su žene više uključene u njega. Naime, 70% Albanski i Bošnjakinja se slaže ili potpuno slaže da će žene učiniti politički život manje korumpiranim, kao i 61% Makedonki, 57% Turkinjeinja, 53% Vlainski, 52% Srпкиnja i 37% Romkinjekinja (Grafikon 49). Sličan odgovor je dobijen i na pitanje u kojoj meri se slažu sa tvrdnjom da će žene učiniti politički život manje nasilnim, sa tim što se slaže ili u potpunosti slaže 77% Bošnjakinja

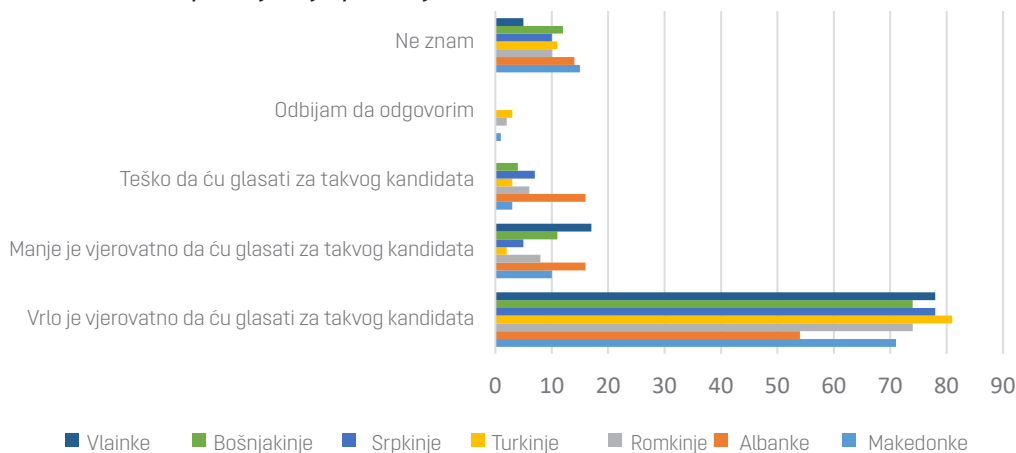
i 75% Albanci, kao i 69% Srbinje i Makedonke, 65% Turkinje, 55% Vlakinje i 37% Romkinje (Grafikon 50).

Žene također smatraju da su političarke više posvećene stanju socijalne zaštite u zemlji. Preko 60% žena iz svih zajednica vjeruje da će političarke ojačati politike socijalne zaštite. U skladu s tim, 77% Bošnjakinja se slaže ili u potpunosti slaže sa ovom tvrdnjom, zatim 73% Albanci, 70% Makedonke, 64% Vlakinje, 63% Romkinje i Turkinje i 61% Srbinje (Grafikon 51).

U skladu sa ovim rezultatom, jedan od intervjuisanih poslanica je objasnila da se kriterijumi za angažovanje žena u politici razlikuju od kriterijuma za muškarce, što je dodatna prepreka ženama u potrazi za političkom karijerom. Ona je izjavila: *“Bićeš osuđena, kao žena, za sve... Bićeš kritikovana za sve ono za šta muškarac ne bi bio kritikovan. Muškarci su kritikovani samo u slučaju finansijskih zloupotreba, žene, s druge strane – za sve. Imamo političara na Balkanu Edija Ramu čiji su zaštitni znak šarene čarape i kratke pantalone i na to se gleda sa simpatijama, da je jedinstven, da je drugačiji, da se ne može preslikati i da je to njegova harizma. Zamislite da sam to ja uradila... Hoćete li da brojite minute dok ljudi ne počnu pričati o mojim šarenim božićnim čarapama?”*.

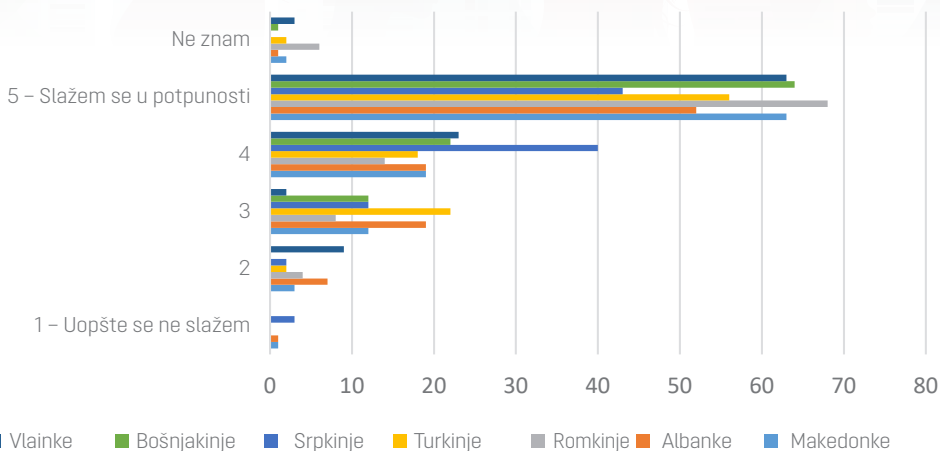
Većina žena iz svih zajednica glasa za kandidate koji u svoje programe uključuju podršku za poboljšanje položaja žena u društvu.

Grafikon 46. Da li biste glasali za kandidata koji u svoj program uključuje aktivnosti na poboljšanje položaja žena u društvu? (%)

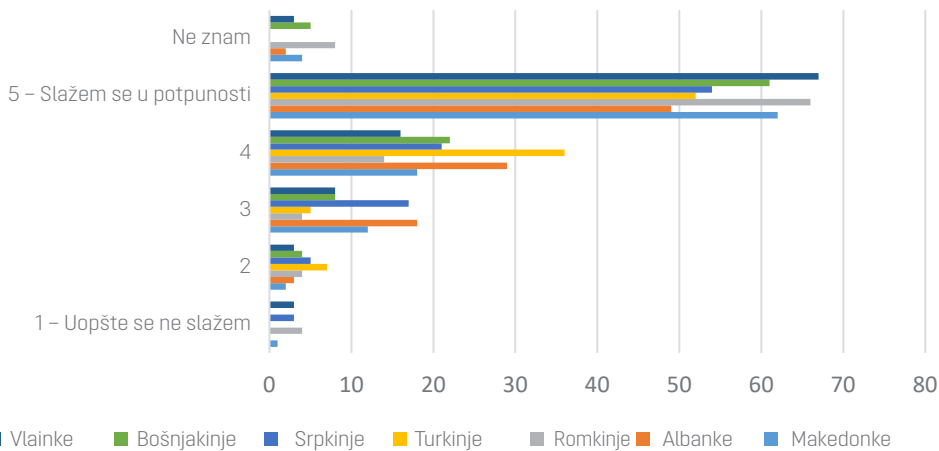
Žene se jednoglasno slažu da bi političarke bolje zastupale njihove potrebe.

Grafikon 47. Na skali od 1 (uopšte se ne slažem) do 5 (u potpunosti se slažem), ocijenite sljedeću rečenicu: Žene će bolje predstavljati potrebe žena (%)

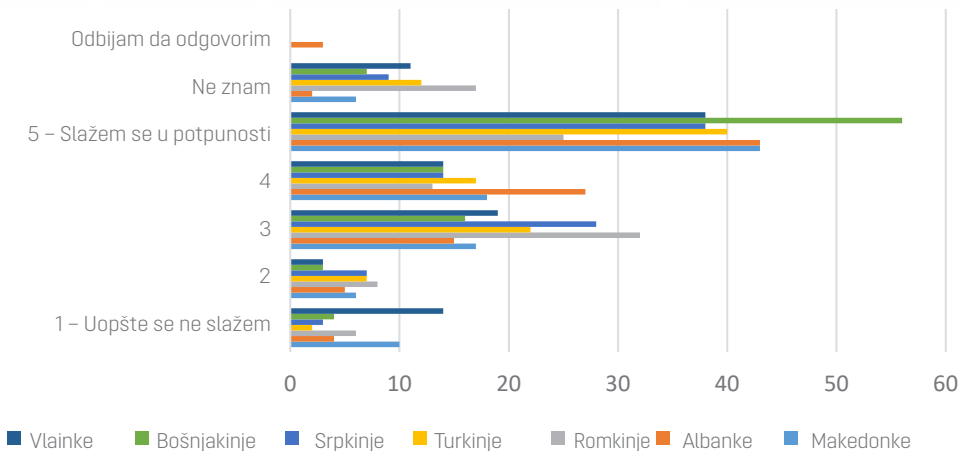
Žene vjeruju da će političarke bolje predstavljati potrebe žena u svojim zajednicama.

Grafikon 48. Na skali od 1 (uopšte se ne slažem) do 5 (u potpunosti se slažem), molimo ocijenite sljedeću rečenicu: Žene će bolje predstavljati potrebe žena u svojoj zajednici

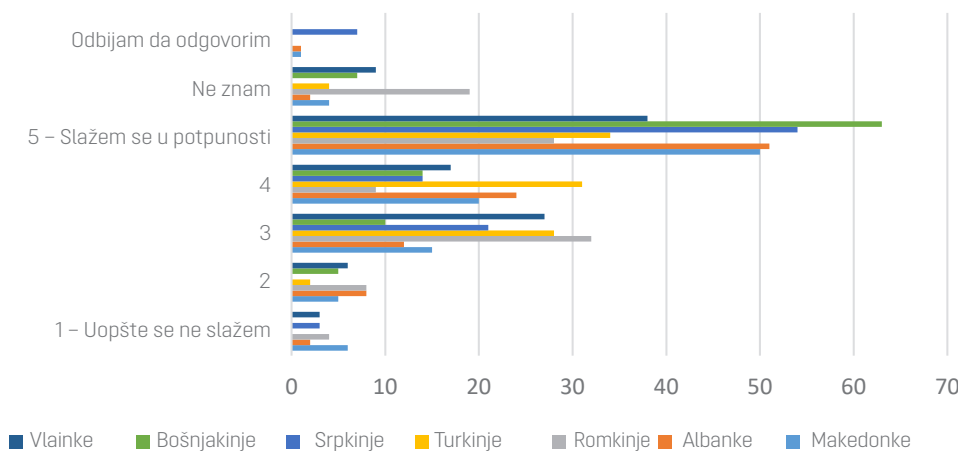
Žene vjeruju da će političarke učiniti politički život manje korumpiranim.

Grafikon 49. Na skali od 1 (uopšte se ne slažem) do 5 (u potpunosti se slažem), molimo ocijenite sljedeću rečenicu: Žene će učiniti politički život manje korumpiranim (%)

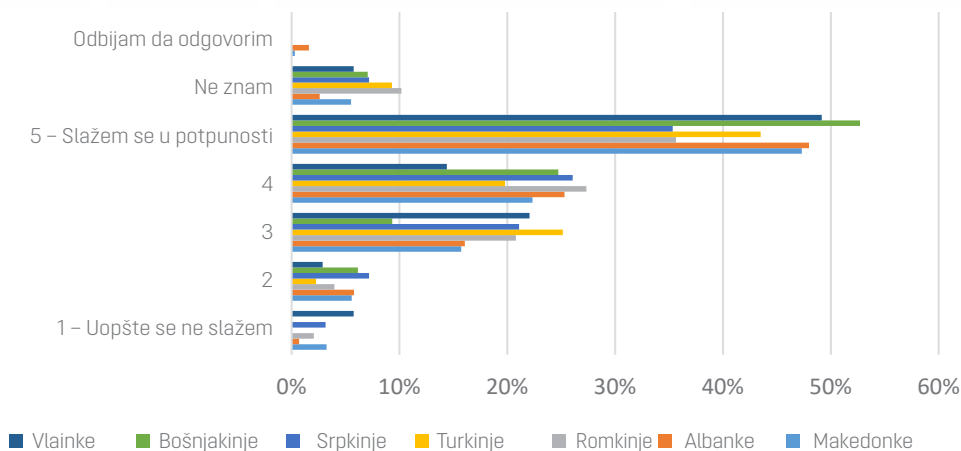
Žene vjeruju da će političarke učiniti politički život manje nasilnim.

Grafikon 50. Na skali od 1 (uopšte se ne slažem) do 5 (u potpunosti se slažem), molimo ocijenite sljedeću rečenicu: Žene će učiniti politički život manje nasilnim (%)

Političarke će ojačati socijalnu zaštitu u zemlji.

Grafikon 51. Na skali od 1 (uopšte se ne slažem) do 5 (u potpunosti se slažem), molimo ocijenite sljedeću rečenicu: **Žene će ojačati politike socijalne zaštite (%)**

Ispitanice su također upitane da li vjeruju da žene neće biti toliko uticajne kao muškarci, te da neće moći provoditi politiku koju zagovaraju u istoj mjeri kao muškarci. Rezultati pokazuju da se većina žena iz gotovo svih zajednica ne slaže sa ovom tvrdnjom. Naime, polovina Romkinjkinja (55%), Srpkinja (53%) i Makedonki (51%) se donekle ne slaže sa ovom tvrdnjom, kao i 42% Bošnjakinja i 35% Vlajinki. S druge strane, 51% Albanski se slaže ili potpuno slaže da žene neće biti toliko uticajne kao muškarci i da neće moći da sprovedu svoju politiku, dok 20% vjeruje suprotno. Procenat Turkinjeinja koje se slažu sa tvrdnjom jednak je procentu onih koji se ne slažu, odnosno 29% i 30% (grafikon 52). Samo većina Romkinjkinja (47%) i Makedonki (37%) ne slaže se sa tvrdnjom da muškarci u politici odlučuju u ime žena u politici, dok se većina žena iz drugih zajednica u određenoj mjeri slaže. Dvije trećine Vlajinki (65%), oko polovina Turkinjeinja (55%), Albanski (54%), Srpkinja (49%) i Bošnjakinja (43%) vjeruje da političari donose odluke o svojim kolegama (Grafikon 53).

Međutim, žene su podijeljene kada je u pitanju percepcija stvarnog utjecaja žena u politici. U albanskoj (42%), makedonskoj (37%) i srpskoj (31%) zajednici veći procenat žena smatra da su žene u politici donekle uticajne u odnosu na one koje smatraju da nisu (23%, 20% i 11%, respektivno). Nasuprot tome, među ostalim zajednicama percepcija je obrnuta, 42% Romkinjkinja, 34% Vlajinki, 30% Turkinjeinja i 28% Bošnjakinja smatra da žene u politici imaju mali ili nikakav uticaj, dok je procenat manje je žena iz njihovih zajednica koje vjeruju drugačije (15% Romkinjkinja, 21% Vlajinki, 19% Turkinjeinja, 18% Bošnjakinja). Međutim, značajan broj žena ostaje neodlučan po ovom pitanju

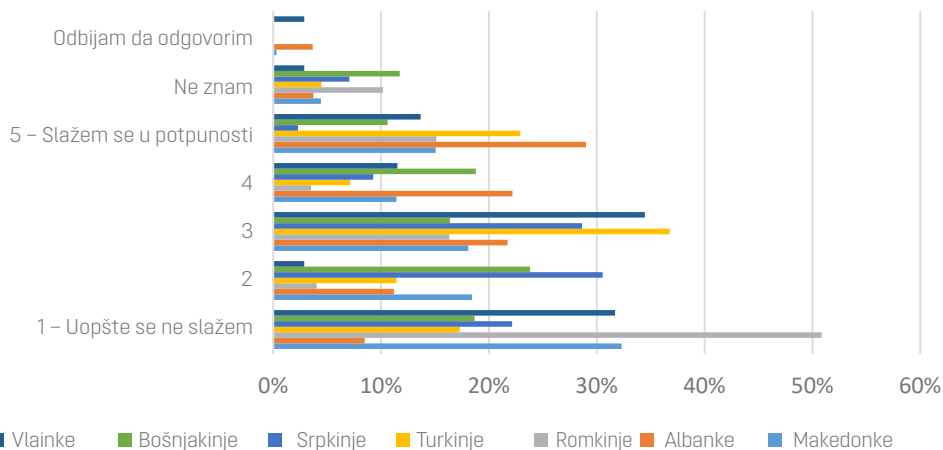
- 59% Srпкиnja, 54% Bošnjakinja, 45% Vlainki, 42% Turkinjeinja, 39% Makedonki, 37% Romkinjekinja i 28 % Albanski (Grafikon 54).

Osvrćući se na ovu percepciju, poslanica je prenijela iskustvo o specifičnoj prepreci sa kojom se žene susreću kada pokušavaju da pokrenu pRomkinjejene i ispune svoj mandat: „*Tradicionalno u makedonskoj politici imamo izreku koju svi znamo, a to je: „Nemoj da talasaš, što znači držati vodu mirnom, bez obzira da li je voda puna krvi, sa trnjem I sl. Isto važi i za muškarce, ali tradicionalno mislim da je više namenjen ženama. Jer im je to prirodno zbog kulture, molite i ne insistirajte.*”

Većina žena ne vjeruje da političarke ne mogu biti toliko utjecajne kao muškarci u provođenju svojih politika. Albanke su izuzetak, dok većina vjeruje drugačije.

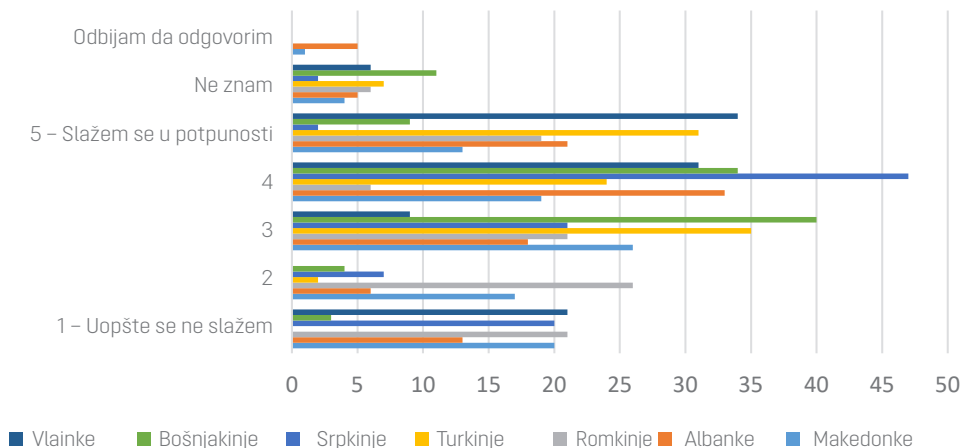
Turkinjeinja su podijeljene po ovom pitanju.

Grafikon 52. Na skali od 1 (uopšte se ne slažem) do 5 (u potpunosti se slažem), ocijenite sljedeću rečenicu: **Žene neće biti toliko utjecajne kao muškarci i neće moći provoditi svoje politike (%)**

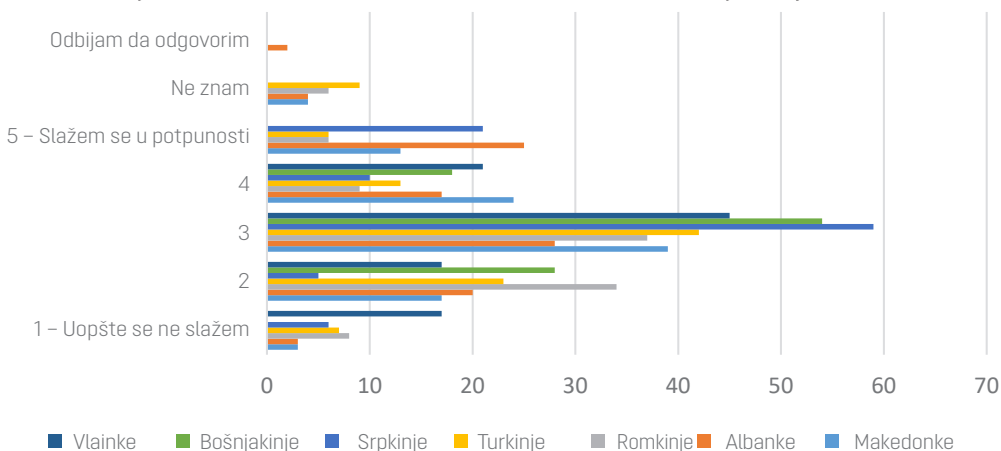
Većina žena iz gotovo svih zajednica vjeruje da muškarci u politici donose odluke u ime žena u politici. Većina Romkinjkinja i Makedonki vjeruje suprotno.

Grafikon 53. Na skali od 1 (uopšte se ne slažem) do 5 (potpuno se slažem), ocijenite sljedeću rečenicu: Muškarci u politici donose odluke u ime žena u politici (%)

Većina žena je neodlučna o tome koliko su žene uticajne u politici. Procenat žena iz različitih zajednica koje imaju specifično mišljenje o ovom pitanju ukazuje na podelu.

Grafikon 54. Na skali od 1 (nemam utjecaja) do 5 (veoma utjecajan), ocijenite sljedeću rečenicu: Koliko mislite da su žene uticajne u politici? (%)

Više od polovine žena iz gotovo svih zajednica podržava obavezne kvote za zastupljenost žena na kandidatskim listama političkih stranaka. Dakle, 77% Turkinjeinja je za

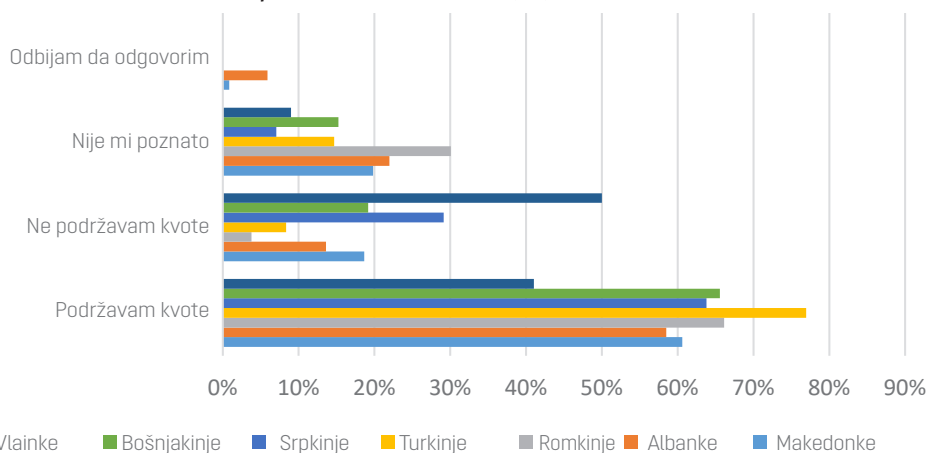
kvote, kao i 66% Romkinjkinja i Bošnjakinja, 64% Srpkinja, 61% Makedonki i 59% Albanski. Žene iz vlaške zajednice su izuzetak, polovina njih (50%) je protiv, a 41% je za kvote. Pored toga, protiv kvota je i 29% Srpkinja, kao i 19% Bosanki i Makedonki, 14% Albanski, 8% Turkinjeinja i 4% Romkinjkinja. Međutim, značajan procenat ispitanica je naveo da nije upoznat sa kvotama, i to 30% Romkinjkinja, 22% Albanski, 20% Makedonki, 15% Turkinjeinja i Bošnjakinja, 9% Vlajinki i 7% Srpkinja (Grafikon 55).

Od žena koje ne podržavaju kvote dalje je traženo da objasne svoj stav, a skoro polovina njih (47%) je rekla da spol ne treba da bude kriterijum da neko bude na listi kandidata. Nadalje, 18% smatra da nema potrebe za kvotama jer žene već imaju jednaka politička prava kao i muškarci, 14% je reklo da politička stranka ima pravo da uredi svoju kandidatsku listu kako želi, a 6% da su političarke pod kontrolom svojih kolega muškaraca. Samo 3% smatra da je normalno da su žene manje zastupljene u politici od muškaraca (Grafikon 56).

Mišljenja intervjuisanih političarki se razlikuju u pogledu njihove percepcije o korisnosti i korištenju kvota, te da li postoji alternativni način da se zadrži i poveća broj žena u politici. Jedan poslanica je rekla: *“Ako ima više žena za stolom, dodajte stolice, zašto koristiti kvote?” U grupi muškaraca u upravi, ako dvije žene smiju da sjednu, odmah se postavlja pitanje: - ‘Kako su dospjeli tu?’, a u pozadini svira pjesma ‘Čija si?’ Smeta mi, ne da mi ne smeta, ali me plaši i to što onog trenutka kada se ukinu kvote neće biti žena na političkoj sceni. Dakle, pitanje je da li žene tada neće posegnuti za političkom pozicijom ili im jednostavno neće biti dozvoljeno, ili će to biti kombinacija i jednog i drugog.”* S druge strane, njena kolegica u Parlamentu je istakla da podržava kvotu i zalaže se za njeno povećanje: *„Hajde da radimo na povećanju kvote sa 40 na 50 odsto, za više žena u izvršnoj vlasti“.*

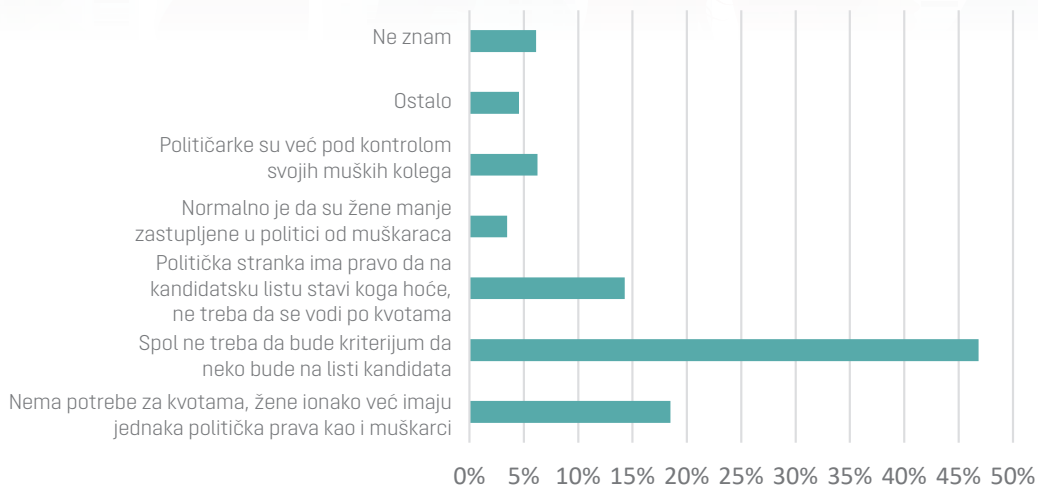
Većina žena iz gotovo svih zajednica podržava kvote za zastupljenost žena na kandidatskim listama političkih stranaka.

Grafikon 55. Da li podržavate obavezne kvote za zastupljenost žena na kandidatskim listama političkih stranaka? (%)

Polovina žena koje su protiv kvota rekla je da spol ne treba da bude kriterijum da neko bude na listi kandidata.

Grafikon 56. Ako ne podržavate kvote, zašto to radite? (%)

Žene su upitane da li su upoznate sa radom vijećnica u svojim općinskim vijećima, u koje je uključeno 84% Romkinjkinja, 78% Vlainki i 77% Turkinjeinja, kao i 70% Turkinjeinja, 69% Makedonki, 58% Albanski i 53% Bošnjakinja negativno su odgovorile. Samo oko trećine Bošnjakinja (36%), Albanski (27%) i Makedonki (27%) izjavilo je da su upoznate, a što se tiče ostalih zajednica, ovaj procenat se kretao između 11% kod Romkinjkinja i 18% među Romkinjkinjama. Srpkinjama (Grafikon 57).

Visok procenat žena također ne poznaje poslanice u Parlamentu. Ovo je slučaj sa dvije trećine ili više žena iz svake zajednice, počevši od 60% žena iz albanske zajednice, 67% žena iz bošnjačke zajednice, 69% žena iz makedonske zajednice, 74% žena iz srpske zajednice, 75% žena iz vlaške zajednice i 91% žena iz Romkinjeske zajednice. Manje od trećine Makedonki (27%) izjavilo je da poznaje poslanice, kao i 21% žena iz albanske zajednice, 19% žena iz srpske i vlaške zajednice, 18% žena iz bošnjačke zajednice, 11% žena iz turske zajednice i 9% žena iz Romkinjeske zajednice (Grafikon 58).

Ispitanici su zamoljeni da imenuju političkog lidera u zemlji čiji stil rukovođenja doživljavaju pozitivno. Iako je velika većina žena iz svih zajednica izjavila da takvog lidera nema ili da ga ne poznaju, međutim, među ženama koje su odgovorile na pitanje iz gotovo svih zajednica, prevladala su imena muških političkih lidera. Muške lidere navodi trećina Srpkinja (35%) i Romkinjkinja (32%), dok političke liderke navodi 9% i 2% obe zajednice, respektivno. Sličan je slučaj i za vlašku i makedonsku zajednicu, gdje je 30% Vlakinja navelo muško ime, a 13% žensko, odnosno 20% Makedonki navelo je muško, a 12% žensko ime. Razlika je manje primetna u albanskoj zajednici, gde je 11% navelo

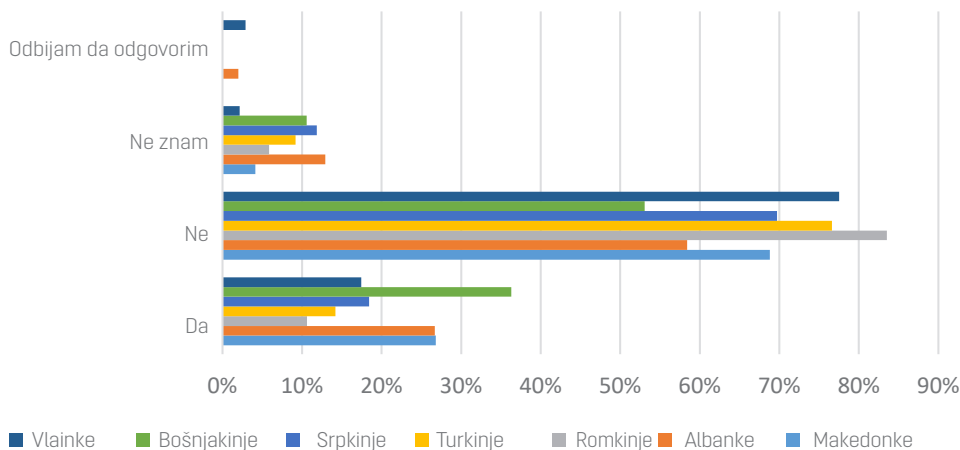
političara i 6% žena; dok su procenti jednaki unutar turske (7% – muškarci, 6% – žene) i bošnjačke zajednice (15% – muškarci, 16% – žene, Grafikon 59).

Istraživanje je dalje pokazalo da se o političarkama koje pripadaju nevećinskim zajednicama rijetko, ako uopće, čuje u javnost. Naime, u pet od sedam zajednica, preko 83% žena izjavilo je da nije čulo ili pročitalo govor žene iz manjinske zajednice u politici. To je slučaj sa 92% Turkinjeinja, 88% Makedonki, 87% Romkinjekinja, 86% Srpkinja i 83% Vlajinki. Iako značajan, ovaj procenat je još uvijek niži kod Bošnjakinja (75%) i Albanki (62%, Grafikon 60).

Jedna poslanica, koja pripada manjinskoj zajednici, priznala je da su političarke manje vidljive u javnosti, a ovaj problem je istakla kao direktnu posljedicu malog broja resursa koje žene imaju na raspolaganju u pRomkinjeotivne svrhe: „U stvarnosti, žene su manje prisutne od muškaraca u medijima se manje pRomkinjeoviraju, a jedan od razloga za sve to je alokacija sredstava.”

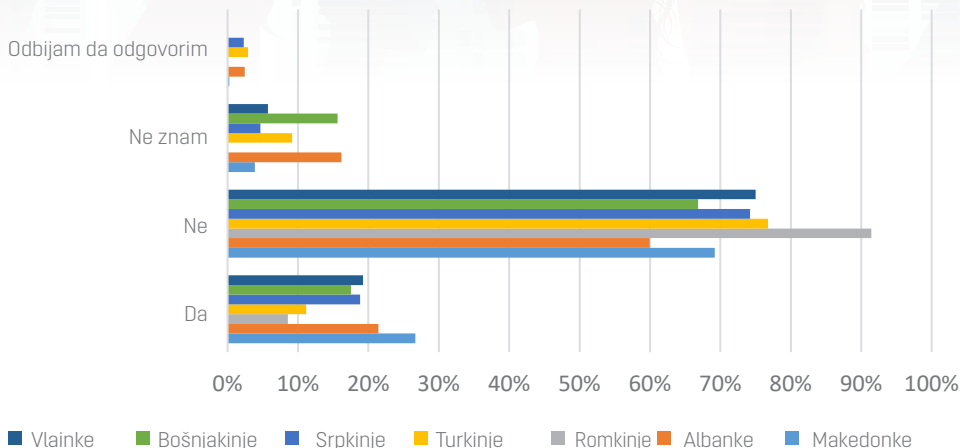
Žene iz svih različitih zajednica uglavnom nisu upoznate sa radom vijećnica u svojim općinskim vijećima.

Grafikon 57. Da li ste upoznati sa radom vijećnica u Vijeću vaše opštine?

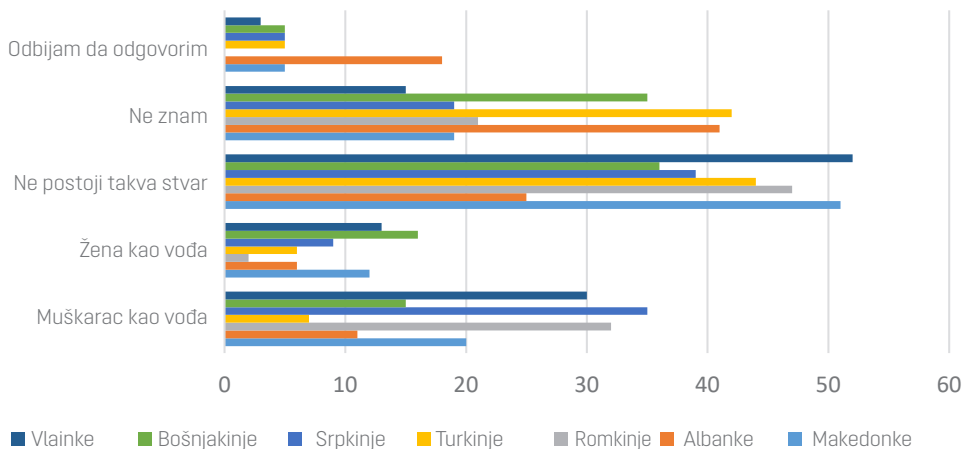
Žene iz svih zajednica uglavnom nisu upoznate sa poslanicama.

Grafikon 58. Da li ste upoznati sa poslanicama? (%)

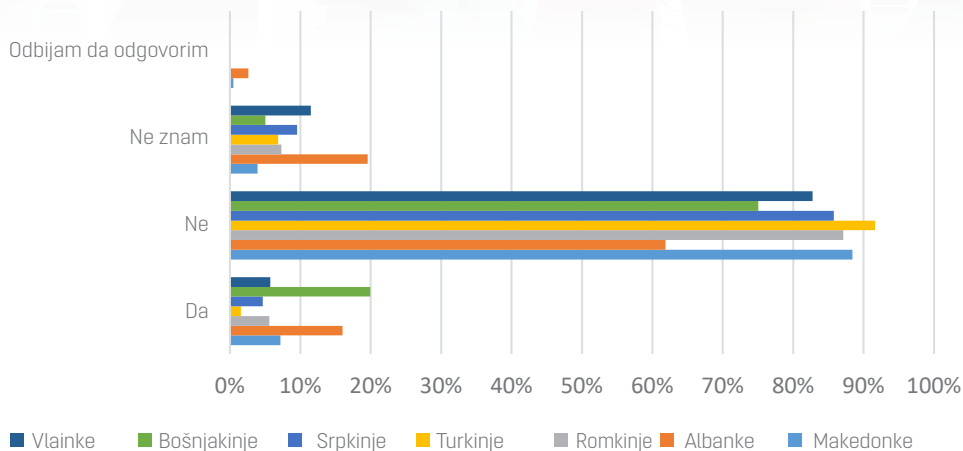
Žene iz svih zajednica prvo navode muškog lidera kao pozitivan primjer stila vođenja.

Grafikon 59. Navedite političkog lidera u Sjevernoj Makedoniji čiji stil vođenja smatrate pozitivnim (% , višestruki izbor)

Žene nisu izložene govorima političara koji dolaze od pripadnika manjinske zajednice.

Grafikon 60. Da li ste u proteklih 7 dana čuli (ili pročitali) govor žene iz manjinske zajednice u politici? (Na televiziji, lično, na internetu, u novinama... %)

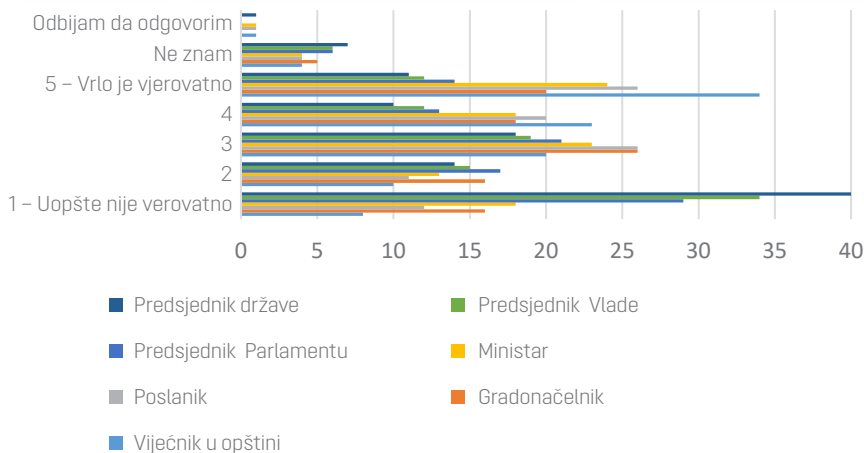

Žene su također skeptične u pogledu vjerovatnoće da će se žene iz nevećinskih zajednica u bliskoj budućnosti naći na visokim političkim pozicijama. Na pitanje na skali od 1 (malo vjerovatno) do 5 (veoma vjerovatno) da ocijene vjerovatnoću da žene iz manjinskih zajednica zauzmu određenu visoku političku poziciju, više od polovine žena (54%) smatra da je malo vjerovatno da će žena iz manjinskih zajednica manjinske zajednice da postane predsjednik države. 40% njih je čvrsto uvjereno da se to uopće neće dogoditi. S druge strane, 21% misli suprotno, odnosno da je vjerovatno ili vrlo vjerovatno da će žena iz manjinske zajednice doći na ovu poziciju. Ovi rezultati su donekle slični kada su u pitanju političke pozicije premijerke i predsjednice Parlamenta, pri čemu 49% žena ne vjeruje da će žena iz manjinske zajednice postati premijerka (34% njih je reklo da bi tako nešto verovatno se nikada neće desiti), a 46% ima isto mišljenje o poziciji predsjednika Parlamenta (29% njih je odgovorilo sa 1 – uopšte nije verovatno). Nasuprot tome, 24% žena vjeruje da je moguće da žena od nevećinskih zajednica postane premijer, a 27% smatra isto za predsjednika Parlamenta (Grafikon 61).

Procenti su optimističniji u slučaju političkih pozicija ministra, zamjenika, načelnika i općinskog vijećnika. Gotovo polovina ispitanika (46%) izjavila je da je vjerovatno ili vrlo vjerovatno da žena iz manjinske zajednice ima zamjenika, 42% smatra da je isto vjerovatno i za političku poziciju ministra u Vladi, a 38% za mjesto gradonačelnika. Procenat žena koje se ne slažu sa ovim je 23% za mjesto zamjenice, 31% za mjesto ministra i 32% za gradonačelnika. Žene su najpouzdanije kada je u pitanju politička pozicija člana općinskog vijeća, gde je skoro dve trećine (57%) odgovorilo da je verovatno ili vrlo verovatno da će žena iz manjinske zajednice biti izabrana za općinskog vijećnika, dok samo 18% smatra suprotno (Grafikon 61).

Kako politička pozicija dobija sve veću političku moć, žene postaju sve manje uvjerene da će žena iz manjinske zajednice ikada biti izabrana na tu funkciju.

Grafikon 61. Kolika je vjerovatnoća da žene iz nevećinskih zajednica imaju neku od sljedećih rukovodećih pozicija: (%)

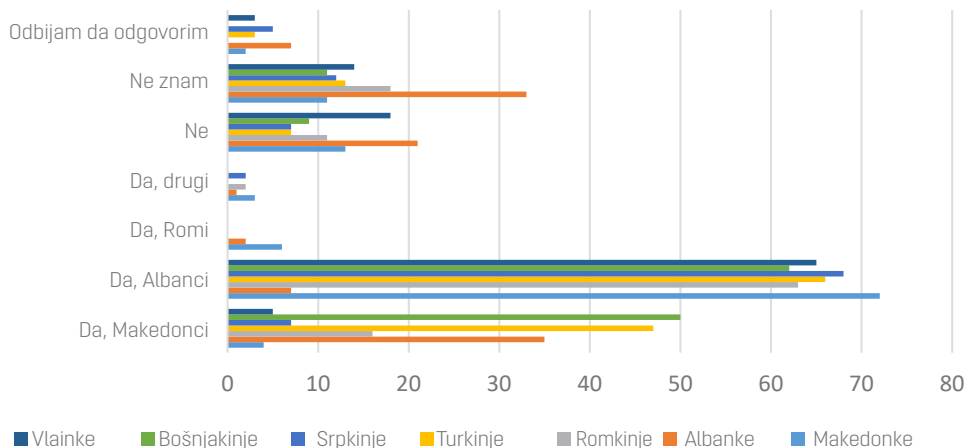

Preko dvije trećine žena iz svih zajednica, osim albanske, smatra da je albanska zajednica previše zastupljena u političkom i javnom životu države. Ovu percepciju dijeli 72% Makedonki, 68% Srпкиnja, 66% Turkinjeinja, 65% Vlainki, 63% Romkinjeinja i 7% Albanski. Makedonska zajednica slijedi u tom pogledu, što ukazuje 50% Bošnjakinja, 47% Turkinjeinja, 35% Albanski, 16% Romkinjeinja, 7% Srпкиnja, 5% Vlainki i 4% Makedonki (Grafikon 62).

Intervjuisane političarke složile su se da je političko predstavljanje svake zajednice i svake grupe u riziku od socijalne isključenosti ključno za demokratski razvoj zemlje. S tim u vezi, jedna poslanica je izjavila: „*Da nisam bila u ovoj skupštini, problemi moje zajednice bi se vukli u nedogled*“. *Uvijek je pozitivno imati predstavnika iz određene zajednice, koji poznaje probleme i može ponuditi sistemsko rješenje. To je efikasniji pristup i ima veću težinu. Dakle, mene, kao predstavnicu te zajednice, pogađaju problemi i znam ih, radila sam na tim problemima i svojim prisustvom lakše uvjerim svoje kolege da riješe problem.*“

Žene iz svih različitih zajednica, osim albanske, smatraju da je albanska zajednica previše zastupljena u političkom i javnom životu države. Makedonska zajednica slijedi u tom pogledu.

Grafikon 62. Smatrate li da su neke zajednice previše zastupljene u političkom i javnom životu u zemlji? (%)

Od žena je zatraženo da na skali od 1 (uopšte) do 5 (apsolutno da) ocijene tri stereotipne izjave o položaju žena u političkom životu na osnovu ličnog prosuđivanja i uvjerenja. Dakle, na pitanje da li žene treba da budu pasivne i šutljive u političkom životu države/zajednice, više od polovine žena iz svih zajednica se ne slaže. Međutim, brojke variraju između različitih zajednica, pri čemu je najveći stepen eksplicitnog neslaganja (ocjena 1) uočen među Makedonkama (ocjena 1 – 62%; ocjena 1 ili ocjena 2 – 80%), Romkinjekinjama (ocjena 1 – 61%, ocjena 1 ili ocjena 2 – 67%) i Vlajinkama (ocjena 1 – 60%, ocjena 1 ili ocjena 2 – 70%). Generalno, procenat žena koje se ne slažu sa tvrdnjom (ocjena 1 ili ocjena 2) kreće se između 52% među Albancima, 60% među Bošnjakinjama, 64% među Turkinjejinjama, 67% među Romkinjekinjama, 70% među Vlajinkama i 80% među Makedonkama (Grafikon 63).

S druge strane, u poređenju, značajno je manji procenat žena iz svih različitih zajednica koje ne smatraju da žene treba da slijede muškarce u političkom životu države/zajednice. Naime, više od polovine žena iz srpske (69%), makedonske (64%) i bošnjačke (55%) zajednice ne slaže se da žene treba da slijede muškarce u političkom životu, a 7% Srpkinja, 15% Makedonki se sa tim složilo kao i 25% Bošnjakinja. Albanke i Turkinjejinje su podjednako podijeljene u ovom pogledu, odnosno 36% Albanci se ne slaže, dok se 35% slaže, a 35% Turkinjejinja se ne slaže, a 36% se slaže. Što se tiče ostalih zajednica, sa tvrdnjom se ne slaže 33% Vlajinki i 25% Romkinjekinja, a sa tvrdnjom se slaže 25% Vlajinki i 19% Romkinjeske zajednice (Grafikon 64).

Žene su također podijeljene u percepciji da li su žene naučene da moć i političko vodstvo nisu za njih (%). Dakle, procenat žena koje se ne slažu sa tvrdnjom veći je od procenta žena koje misle suprotno među Romkinjekinjama (66% se ne slaže, naspram 11% koji se slažu), među Makedonkama (58% se ne slaže, naspram 19% koji se slažu), među Albankeama (39% se ne slaže, naspram 30% koji se slažu) i kod Turkinjeinja (34% se ne slaže, naspram 29% koji se slažu). Slučaj je drugačiji u drugim zajednicama, gdje je procenat žena koje se slažu da ih žene uče da moć i političko vodstvo nisu za njih (%) veći od žena koje se ne slažu. Naime, 46% Srпкиnja se slaže, a 38% se ne slaže sa tvrdnjom, odnosno 39% Vlainki se slaže, a 34% se ne slaže, dok se 28% Bošnjakinja slaže i 22% se ne slaže (Grafikon 65).

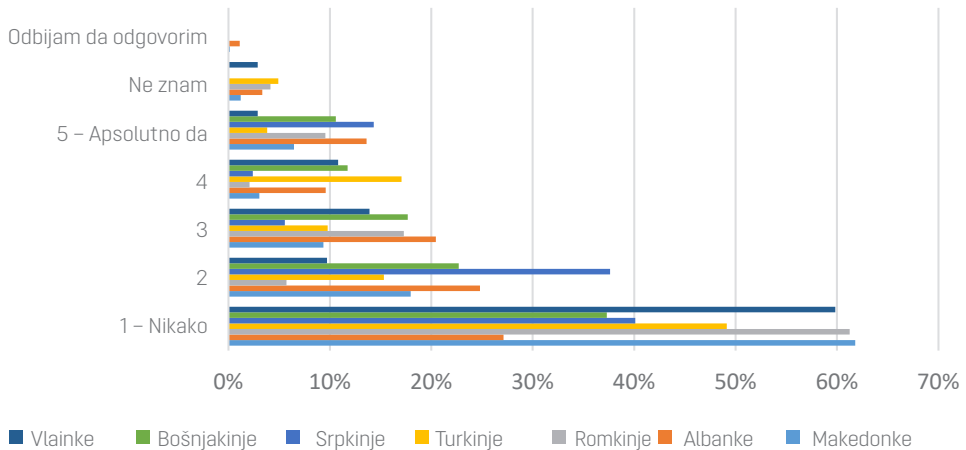
S obziromkinje na to kako društvo i različite zajednice u cjelini vide ulogu žena u politici, sve ispitanice su se složile da se osnova za to često postavlja u ranim fazama djetinjstva. Jedna poslanica iz manjinske zajednice izjavila je da se te razlike utvrđuju u trenutku rođenja djeteta, mnogo prije nego što se biološke posebnosti mogu smatrati faktoromkinje: *„Drugačiju retoriku ćete dobiti kada vam ljudi čestitaju rođenje sina u odnosu na ćerku. Dobio je SINA! Oh, jesi li dobio ćerku? Ton glasa je potpuno drugačiji. Kad dječak padne, kažemo mu da ne plače, ti si dječak, ti si muškarac. Kada curica padne, tatina i mamina princeza je pala, da se samo ne povredi? Od dječaka se očekuje da budu nestašni, čak i kada još nemaju testosteron kao biološki faktor. Ali ako se djevojčica tako ponaša, šalje-mo je na dječiju kliniku na dijagnozu, u kakvu li će ženu izrasti.”* Njen parlamentarni kolega dalje precizira da je situacija alarmantnija u ruralnim i socijalno izolovanim sredinama: *„U ruralnim i izolovanim sredinama podrška je veća za mušku nego za žensku decu... kada kažem da deca zaslužuju jednaku podršku, da je loše obrazovanje, imali smo problem u mojoj zajednici, muška djeca su se upisivala u školu, ženska djeca nisu. PRomkinjejenom zakona o obaveznom osnovnom i srednjem obrazovanju brojke su se počele izjednačavati, ali porodice moraju pružiti jednaku podršku svojoj djeci.*

Podsećajući na svoje lično iskustvo, poslanica etnička albanka je izjavila da žene ne mogu da imaju uspešnu karijeru i da istovremeno obavljaju svoju ulogu majke i supruge, što je utisak koji se, prema njenim rečima, nastavio, ali, nažalost, i dalje prisutan: *“Kada sam bila student, mislila sam da je nebo granica. Onog trenutka kada sam se udala stvari su se pRomkinjeenile. Očekivanja društva su bila da budem najbolja žena, majka, nevesta... Nisam tužna što trošim vreme na podizanje dece, ali sam izgubila mnogo godina misleći da moji lični ciljevi ne idu uz porodični život... Odgajajte naše djevojke da ih pripremite za bračni život.”*

U skladu sa ovim dijalogom, predstavnica Vlade, koja je etnička Albanka, dodatno je istakla ulogu obrazovnog sistema u uspostavljanju različitih karijera za devojčice, gurajući ih ka obrazovnim i brižnim profesijama: *„Nastavnici, čak i učiteljice, bi savetovali djevojčicama da postanu učiteljice, jer je to najbolje zanimanje koje će nama kao ženama omogućiti da brinemo o porodici i djeci.”*

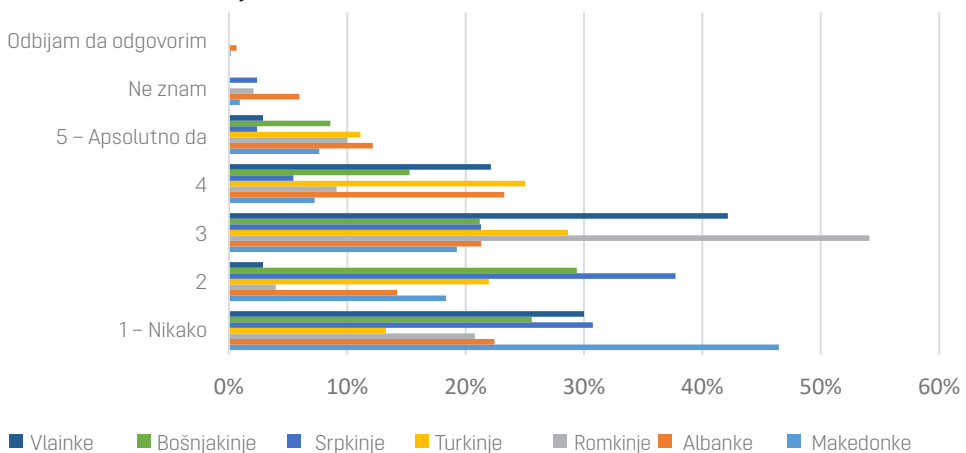
Većina žena iz svih zajednica se ne slaže da žene treba da budu pasivne i šutljive u političkom životu države/zajednice.

Grafikon 63. Na skali od 1 (uopšte) do 5 (apsolutno da), u kojoj mjeri se slažete sa sljedećom tvrdnjom: Žena treba da bude pasivna i tiha u političkom životu države/zajednice (%)

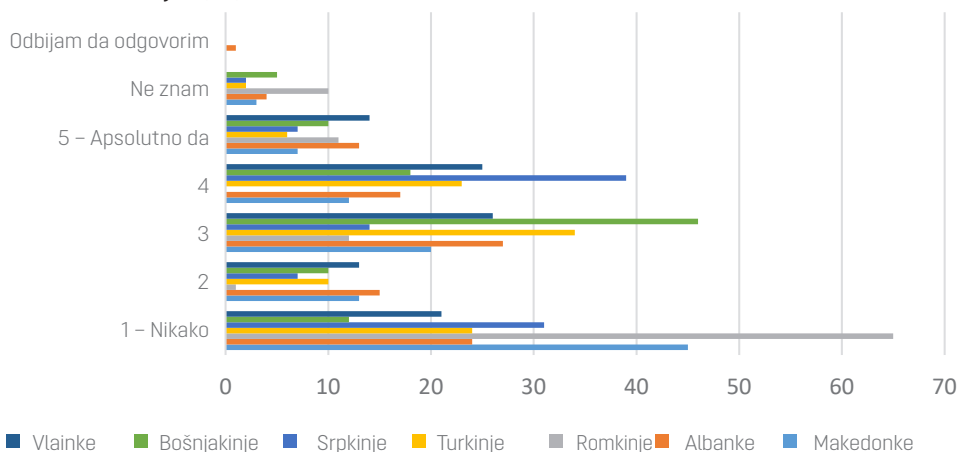
Žene su generalno podijeljene između zajednica u smislu u kojoj se mjeri slažu da žene treba da slijede muškarce u političkom životu države/zajednice.

Grafikon 64. Na skali od 1 (uopšte) do 5 (apsolutno da), u kojoj mjeri se slažete sa sljedećom tvrdnjom: Žena treba da prati muškarca u političkom životu države/zajednice

Žene su također široko podijeljene po zajednicama u pogledu toga u kojoj se mjeri slažu da su žene naučene da administracija i političko vodstvo nisu za njih.

Grafikon 65. Na skali od 1 (uopšte) do 5 (apsolutno da), u kojoj mjeri se slažete sa sljedećom tvrdnjom: Žene su naučene da moć i političko vodstvo nisu za njih (%)

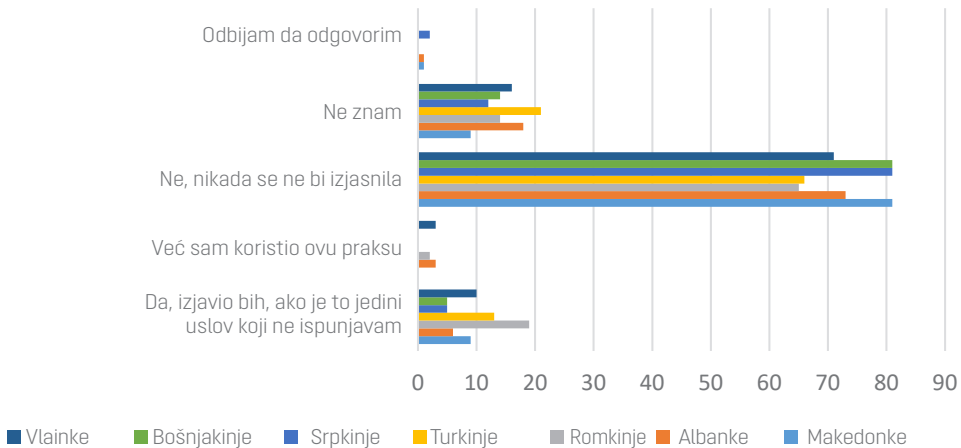
Više od dvije trećine žena navelo je da se nikada ne bi izjasnile da pripadaju drugoj zajednici, ako je ispunjavanje kvote za određenu zajednicu jedini uslov za zaposlenje u državnoj instituciji. Naime, to je slučaj sa 81% Makedonki, Srpkinja i Bošnjakinja, 73% Albanski, 71% Vlainki, 66% Turkinjeinja i 65% Romkinjeinja (Grafikon 66).

Određeni procenat žena je dalje naveo da poznaje nekoga u svojoj zajednici ko je iskoristio ovu praksu. Ovaj procenat je najveći među Bošnjakinjama (39%), a najmanji među Vlainkama (13%) i Albanskama (7%). Među ostalim zajednicama, taj procenat je oko 20% (24% među Turkinjeinjama, 21% među Srpkinjama, 20% među Romkinjeinjama i 17% među Makedonkama, Grafikon 67).

S druge strane, žene iz svih različitih zajednica vjeruju da se ova praksa često koristi u njihovoj zajednici. Naime, preko dvije trećine Romkinjeinja (68%) i Makedonki (64%) izjavilo je da se ljudi iz njihove zajednice povremeno ili češće izjašnjavaju da pripadaju drugoj nacionalnosti kako bi se zaposlili. Isti odgovor dobilo je više od polovine žena iz bošnjačke (51%) i vlaške (56%) zajednice, kao i 42% Turkinjeinja i Srpkinja. U poređenju sa drugim zajednicama, ova percepcija je manje uobičajena kod albanskih žena, gde 32% veruje da se Albanci povremeno ili češće izjašnjavaju o drugoj etničkoj pripadnosti radi zapošljavanja (Grafikon 68).

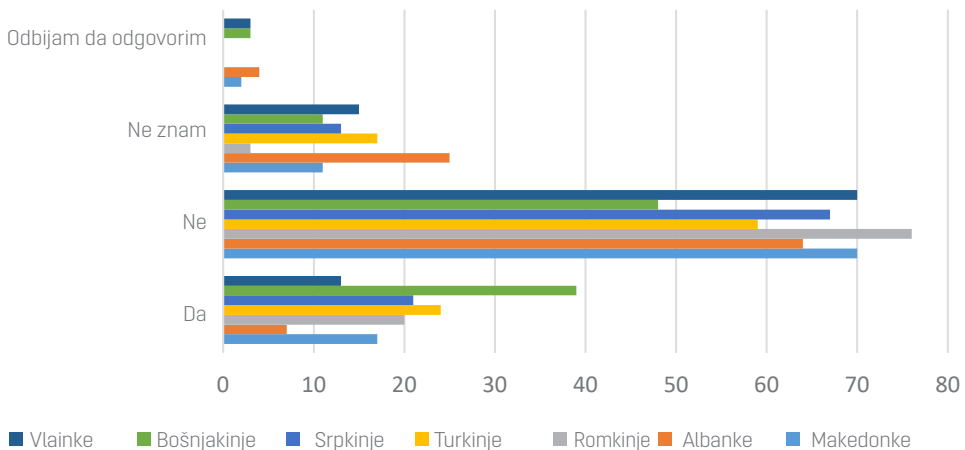
Više od dvije trećine žena se nikada neće izjasniti da pripadaju drugoj zajednici da bi dobile posao.

Grafikon 66. Da li biste se ikada izjasnili kao pripadnik neke druge zajednice, ako je ispunjavanje kvote za određenu nacionalnu pripadnost jedini uslov koji vam stoji na putu da dobijete posao u državnoj instituciji (%)

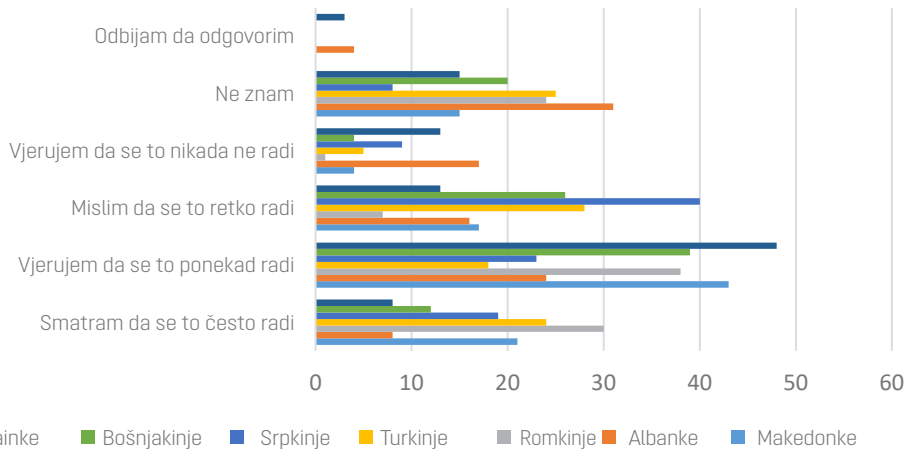
Određeni broj žena iz svih zajednica poznaje nekoga iz svoje zajednice ko se izjasnio da pripada drugoj nacionalnosti da bi se zaposlio u državnoj upravi.

Grafikon 67. Da li poznajete nekoga iz vaše zajednice koji se izjasnio kao pripadnik druge etničke zajednice da bi dobio posao u državnoj upravi? (%)

Uobičajena je percepcija među ženama iz svih zajednica da je praksa izražavanja različite etničke pripadnosti za zapošljavanje u određenoj mjeri prisutna u svakoj zajednici.

Grafikon 68. Smatrate li da se ova praksa izjašnjavanja kao pripadnika druge zajednice radi zapošljavanja u toj zajednici često koristi u vašoj zajednici? (%)

VI. Zaključci

Svrha ove studije je sagledavanje političkog učešća žena iz manjinskih zajednica u Sjevernoj Makedoniji, naglašavajući njihov položaj i percepcije. **Generalno, nedostaju institucionalni podaci o političkoj participaciji žena iz manjinskih zajednica. Vladine institucije i ministarstva rijetko imaju raščlanjene podatke relevantne za procjenu položaja žena iz nevećinskih zajednica, što otežava proces kreiranja politike.**

Povećana uključenost žena u politiku Sjeverne Makedonije posljedica je kontinuiranih poboljšanja izbornih propisa i upornih napora da se predstavljaju žene političarke i aktivistice. Osnivanje Kluba poslanika 2003 godine i formiranje Komisije za jednake mogućnosti žena i muškaraca u Parlamentu 2006 godine odraz je institucionalnih koraka ka rješavanju rodnog zakonodavstva. Uvođenje rodne kvote 2002 godine nalagalo je da 30% kandidata na izbornim listama, kako na nacionalnom, tako i na lokalnom nivou, bude od nedovoljno zastupljenog spola. Naknadnim izmjenama i dopunama iz 2006 godine precizirano je da svaki treći kandidat na listi mora pripadati nedovoljno zastupljenom spolu, čime se značajno povećava učešće žena u Parlamentu Republike Sjeverne Makedonije. Izbornim zakonikom iz 2014 godine uveden je dodatni mehanizam zaštite zastupljenosti žena u političkom životu države, pod uslovom da ako žena podnese ostavku na poslaničko mjesto, sljedeća žena na kandidatskoj listi može je zamijeniti. U 2015 godini izmjenama Izbornog zakona rodna kvota je povećana na 40%. Usprkos ovim poboljšanjima, postoje izazovi u obezbjeđivanju pristupa strukturama odlučivanja za određene grupe žena, kao što su Romkinjkinje, žene iz ruralnih područja i žene sa invaliditetom.

Žene iz manjinskih zajednica suočavaju se sa dvostrukom diskriminacijom na osnovu svoje etničke pripadnosti i na osnovu svog spola. Dakle, u poređenju sa ženama iz većinske zajednice, one su u jednoj od najranjivijih pozicija u društvu. Često se suočavaju s isključenjem iz javnog života i rijetko imaju moć da utiču na politiku. **Ova nepovoljna pozicija se također uočava širomkinje sveta i, u izvesnoj meri, odražava se kako u bogatim zemljama tako i u regionima u razvoju.**

Sjeverna Makedonija ima širok normativni i institucionalni okvir koji se odnosi na pRomkinjeociju rodne ravnopravnosti u zemlji, koji je općenito čvrsto uspostavljen i usklađen sa međunarodnim direktivama i konvencijama koje se odnose na ovo pitanje. Njegov značajan razvoj započeo je nakon 2000 godine, što je katalizirano:

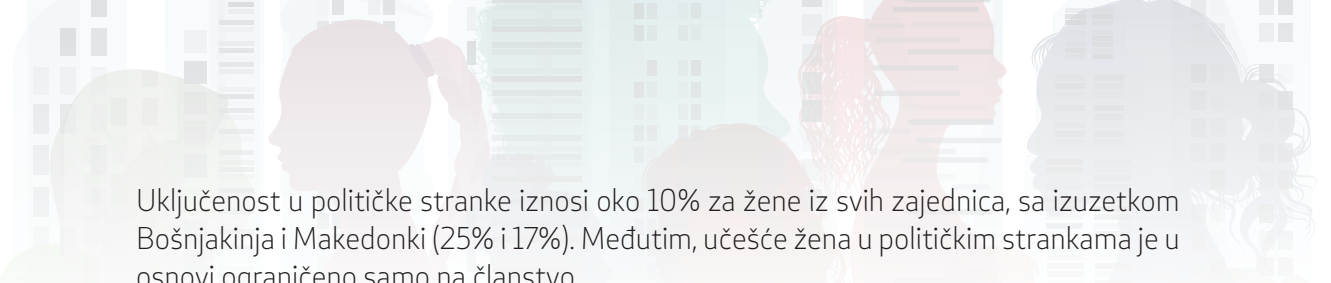
(i) povećanjem broja žena u politici – poslanica nakon uvođenja kvota za nedovoljno zastupljen spol na kandidatskim listama 2002 godine, te vijećnica u lokalnoj samoupravi nakon uvođenja kvote u 2004 godini; (ii) sticanje statusa zemlje kandidata za članstvo u Evropskoj uniji 2005 godine, što je dovelo do usklađivanja makedonskog zakonodavstva sa zakonodavstvom EU (rodno osjetljivo); i (iii) usvajanje Zakona o jednakim mogućnostima žena i muškaraca 2006 godine, koji je bio osnova za dalju izgradnju rodno osjetljivog institucionalnog i normativnog uređenja države. Međutim, implementacija ovog normativnog okvira je slaba, kako u pogledu njegove prakse, tako i u smislu kazni za njegovo kršenje. Međunarodne institucije i domaće organizacije civilnog društva istakle su pitanje implementacije kao ključno za unapređenje rodne ravnopravnosti u zemlji.

Iako je pravni okvir za jednake mogućnosti za političko učešće zadovoljavajući, on se ne pretvara uvijek u direktnu praktičnu primjenu. Političko učešće žena iz nevećinskih zajednica, osim, u određenoj meri, Albanski, je na značajno niskom nivou. Slična je situacija i na izvršnom i na lokalnom nivou, jer su žene, generalno, nedovoljno zastupljene, dok žene iz nevećinskih zajednica tamo praktično i ne postoje. **Podaci iz primarnih istraživanja također pokazuju nizak nivo učešća žena u političkom i građanskom životu. Međutim, postoji povoljan položaj u pogledu budućeg angažmana žena u politici.**

Unatoč značajnom napretku u integraciji rodnih pitanja u zakonodavstvo i mjere i programe za pRomkinjeoviranje jednakih mogućnosti za žene i muškarce, njihovu implementaciju i dalje koči niska svijest o pitanjima vezanim za rodnu ravnopravnost, rodne pristrasnosti, rodne stereotipe i restriktivno razmišljanje, stavove, vrijednosti, uvjerenja i percepcije, čineći proces pRomkinjejene stavova, ponašanja i rodnih stereotipa u korist rodne ravnopravnosti dugoročnim, ali suštinskim opredjeljenim.

Primarni podaci također potvrđuju da su rodne uloge još uvijek preovlađujuće u društvu u cjelini; međutim, žene iz manjinskih zajednica prolaze gore, jer su takvi stavovi češći. Općenito, političko učešće žena iz zajednica u Sjevernoj Makedoniji je ekvivalentno glasanju na izborima. Kao rezultat toga, 72% ili više žena iz svih zajednica nije direktno uključeno i nemaju ličnih ambicija da se uključe u politiku. Preovladava odgovor da je glavni razlog njihove odluke da ne uđu u politiku nezainteresovanost svih zajednica. Žene koje se bave politikom, ili koje imaju ambiciju da se uključe, to čine (ili će to učiniti) jer treba da utiču i poboljšaju situaciju u društvu, kao i da utiču i poboljšaju situaciju u svojim zajednicama.

Ostvarivanje prava glasa na prošlim izborima očigledno je najniže među Romkinjekinjama, pri čemu je dvije trećine žena izjavilo da su glasale na izborima, u poređenju sa drugim zajednicama, gdje se izlaznost kretala između 73% i 95%. U glasanju, lična politička uvjerenja i dosljedne političke vrijednosti jedini su osnov za većinu žena iz svih zajednica.

Uključenost u političke stranke iznosi oko 10% za žene iz svih zajednica, sa izuzetkom Bošnjakinja i Makedonki (25% i 17%). Međutim, učešće žena u političkim strankama je u osnovi ograničeno samo na članstvo.

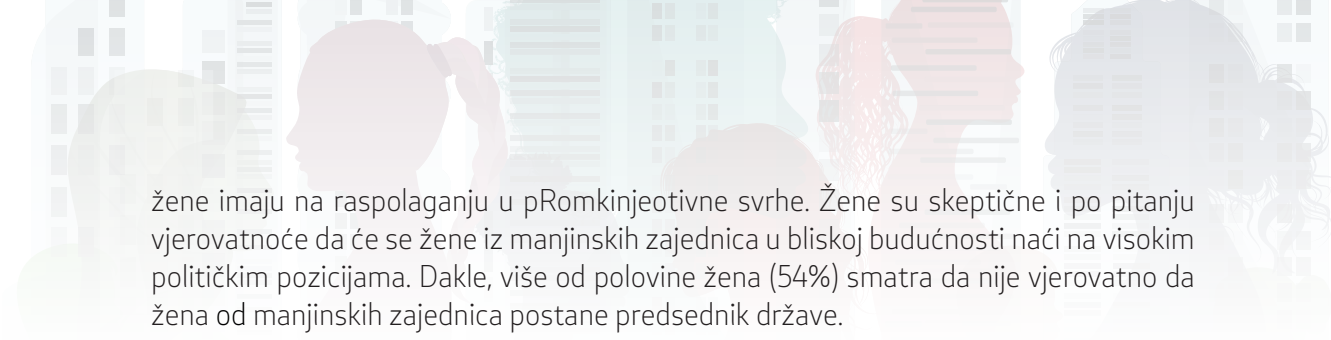
Otrprike polovina ili više žena iz svih zajednica želi da se njihovi interesi uzmu u obzir prilikom donošenja političkih odluka. Nadalje, želja za učešćem u građanskim aktivnostima i inicijativama prisutna je među ženama iz svih zajednica. Procenat žena koje su pokazale slab ili nikakav interes kada je u pitanju spremnost da reaguju ako je politička odluka protiv njihovih interesa najveći je među Romkinjkinjama (65%).

Ženama nedostaje povjerenje da njihove vještine i znanje ispunjavaju uslove za postizanje visokih političkih pozicija. Najveće samopouzdanje bilježi predložena pozicija na lokalnom nivou, općinski vijećnik, gdje su žene iz svih zajednica podijeljene u pogledu posjedovanja potrebnih znanja i vještina. Izuzetak su Romkinjkinje, kod kojih samo 6% smatra da ispunjavaju uslove za ovu političku poziciju. Takva neizvjesnost raste što je politička pozicija predložena u anketi veća.

Značajan procenat svih zajednica smatra da je Romkinjeska zajednica više diskriminisana od ostalih. Sve intervjuisane političarke potvrdile su da su se suočavale sa diskriminacijom uglavnom u vezi sa svojim spolom, ali u nekim slučajevima i zbog kombinacije spola i etničke pripadnosti. Većina žena se slaže da su žene nedovoljno zastupljene u političkom i javnom životu. Ova percepcija se ponovo ogleda u zastupljenosti žena iz manjinskih zajednica u političkom životu. Žene iz svih zajednica se slažu da bi za društvo bilo bolje da ima više žena uključenih u politički život zemlje. Visok nivo saglasnosti među zajednicama se takođe primećuje u vezi sa raspravom o tome da li žene, pre svega, treba da budu dobre supruge i majke i da se brinu o svojim domovima. Političarke se slažu da su žene nedovoljno zastupljene u politici, a kao jedan od glavnih razloga navele su nedostatak ambicije i upornosti da se uključe u ovu sferu, kao i loš pristup resursima za žene u politici.

Žene iz svih zajednica su podijeljene u pogledu toga da li žene iz nevećinskih zajednica imaju moć da utiču na politiku, pri čemu je najveći procenat pozitivnih odgovora zabeležen kod Srpkinja (40%), a najmanji kod Vlajinki (26%). Intervjuisane političarke su se složile da je moć da utiču na politiku, ne samo žena iz manjinskih zajednica, već i žena uopšte, manja u poređenju sa muškarcima. Oni dalje tvrde da na to značajno utiču različiti stilovi života i tradicionalne rodne uloge muškaraca i žena u našem društvu, koje su direktno povezane sa praksama donošenja odluka.

Žene iz svih zajednica dijele uvjerenje da će političarke učiniti politički život manje korumpiranim, manje nasilnim i ojačati socijalnu zaštitu u zemlji. Kada su upitani da imenuju političkog lidera na čiji stil rukovođenja gledaju pozitivno, velika većina žena iz svih zajednica navela je muškog političkog lidera. Štaviše, žene političarke koje pripadaju nevećinskim zajednicama se rijetko, ako uopće, čuju u javnost. Jedna poslanica je potvrdila da su političarke manje vidljive u javnosti i povezala ovaj problem sa malo resursa koje

žene imaju na raspolaganju u promotivne svrhe. Žene su skeptične i po pitanju vjerovatnoće da će se žene iz manjinskih zajednica u bliskoj budućnosti naći na visokim političkim pozicijama. Dakle, više od polovine žena (54%) smatra da nije vjerovatno da žena od manjinskih zajednica postane predsednik države.

Više od dvije trećine ispitanica navelo je da se nikada ne bi izjasnili kao pripadnici druge zajednice, ako je ispunjavanje kvote za određenu etničku pripadnost jedini uslov za zaposlenje u državnoj instituciji. S druge strane, žene iz različitih etničkih grupa smatraju da se ova praksa često koristi u njihovoj zajednici.

VII. Preporuke

Postoji hitna potreba za povećanjem zastupljenosti žena iz različitih zajednica u politici kroz političke stranke. Političke stranke treba podsticati da aktivno regrutuju i podržavaju kandidatkinje iz različitih etničkih zajednica za izborne funkcije i uvedu rodne kvote unutar svojih partija kako bi se osigurala jednaka zastupljenost, posebno u Vladi i općinama. Nadalje, političke stranke treba da kreiraju ciljne programe za aktivno uključivanje žena iz manjinskih zajednica u političke aktivnosti, uključujući obezbjeđivanje resursa i podrške za njihovo učešće u političkim procesima i donošenju odluka.

Političke stranke treba da pruže jednaku podršku i resurse muškarcima i ženama u politici. Žene u politici treba da imaju jednak pristup inicijativama, obuci, mentorstvu, finansijskoj podršci, mogućnostima umrežavanja i resursima za kampanju kao i njihove muške kolege u svojoj političkoj stranci.

Ulaganje u obrazovanje i povećanje svijesti o ženama u politici i političkim pravima općenito. Postoji potreba za edukativnim kampanjama za podizanje svijesti o važnosti učešća žena u politici i za pružanje informacija o političkom procesu, pravu glasa i načinu uključivanja u lokalnu i centralnu vlast. Poseban fokus treba staviti na manjinske zajednice, posebno žene i djevojke.

Stvaranje i podsticanje omogućujućeg okruženja za aktivno uključivanje žena u politiku. Političke organizacije treba da stvore kulturu koja vrednuje i pRomkinjeoviše učešće žena u politici, koja se aktivno bori protiv seksizma i diskriminacije u političkoj sferi i koja pRomkinjeoviše inkluzivnije i raznovrsnije političko okruženje.

Postoji hitna potreba za jačanjem nivoa implementacije politika koje sprječavaju nasilje, uznemiravanje, diskriminaciju i govor mržnje na osnovu spola i etničke pripadnosti, s naglaskom na slučajeve usmjerene protiv žena u politici. Neophodno je da nadležne institucije intenzivnije reaguju na ovakve slučajeve i obeshrabre potencijalne izazivače.

Za žene u politici, a posebno za žene iz nevećinskih zajednica, ključno je da imaju jednak udio zastupljenosti u svim tijelima odlučivanja, provođenjem politika koje pRomkinjeovišu različitost i inkluziju. Neophodno je da žene imaju glas i uticaj u tijelima koja donose odluke, uključujući lokalnu i centralnu vlast.

Važno je riješiti kulturne i društvene prepreke za aktivno uključivanje žena u politiku. Neophodno je osporiti tradicionalne rodne uloge i stereotipe, kao i etničke stereotipe, te pRomkinjeovirati značaj učešća žena u politici, posebno među ženama iz

manjinskih zajednica. U prijatnijem okruženju za žene, njihov angažman u politici će se povećati.

Uvođenje mentorstva i razvoja liderstva za žene u politici ili sa ambicijama da se uključe u politiku. Uspostavljanje ovih vrsta razvojnih programa, posebno prilagođenih ženama iz manjinskih zajednica, pružiće im vještine, podršku i mreže potrebne da ostvare političku karijeru i postanu lideri u svojim zajednicama.

Unapređenje rodni kvota kako bi se osigurala minimalna zastupljenost žena u političkim institucijama. Ovu zakonodavnu mjeru treba dodatno unaprijediti kako bi se odrazile potrebe za ravnopravnom zastupljenošću žena, a posebno žena iz manjinskih zajednica, u zakonodavnoj i izvršnoj vlasti države, na nacionalnom i lokalnom nivou.

Postoji hitna potreba da vladine institucije i nadležna ministarstva prikupe i objave mjerodavne podatke o političkoj i društvenoj participaciji žena iz manjinskih zajednica, kao i opšte podatke koji se odnose na rodnu ravnopravnost. Ovo će doprinijeti boljem kreiranju politike i boljem pristupu poboljšanju nivoa i uslova za političko i društveno učešće ovih žena.

Postoji hitna potreba za sistematskim pristupom ex-ante rodno osjetljivom nadzoru zakona. Vlada provodi procjenu uticaja propisa (PUP) nacрта zakona, međutim, procjena uticaja na spol (PUS) se ne sprovodi u okviru PUP, a Skupština nema metodologiju za implementaciju PUS za predložene zakone od strane poslanika. Stručnjaci za rodnu ravnopravnost se ne konsultuju o svim zakonima u fazi izrade. Iako Skupština često organizuje javne rasprave o pojedinim nacrtima zakona, ova praksa se primjenjuje na manji dio usvojenih zakona. PUP i PUS će omogućiti donosiocima odluka da to uzmu u obzir različita pozadina žena i da razvijaju politike i zakone zasnovane na specifičnim okolnostima sa kojima se suočavaju žene iz različitih zajednica. Komisija za borbu protiv diskriminacije, prilikom razmatranja pritužbi žena na diskriminaciju, treba da uzme u obzir preplitanje roda i etničke pripadnosti, između ostalih identiteta.

Postoji hitna potreba za post-zakonskim nadzorom (PZN) i praćenjem implementacije zakonodavstva o rodnoj ravnopravnosti i pravima zajednica. Implementacija PZN-a će baciti svjetlo na to kako je zakonodavstvo o rodnoj ravnopravnosti i pravima zajednica funkcionisalo u praksi od njegovog usvajanja u Parlamentu i pomoći će poboljšanju vladinih politika, zakonodavstva i javnih usluga. Od ključne je važnosti da Parlament aktivno angažuje svoj nadzorni mehanizam za praćenje napretka u implementaciji rodno osjetljivih normi (kontrolna saslušanja, poslanička pitanja, anketne komisije itd.). Osim toga, potrebno je uspostaviti praksu prikupljanja informacija o primjeni rodno povezanih zakona i uticaju njihove primjene. Rješavanje prepreka ulasku: Identifikacija i rješavanje specifične barijere koje sprečavaju žene da se bave politikom, kao što su rodna diskriminacija, nedostatak pristupa brizi o djeci i ograničena finansijska sredstva.

Usvajanje novog Zakona o ravnopravnosti spolova koja ima za cilj punu rodnu ravnopravnost u svim sferama javnog i privatnog života kroz jačanje položaja i položaja žena u društvu i pružanje jednakih mogućnosti za ostvarivanje svih prava kroz promjenu rodne ravnopravnosti. Zakon koristi intersekcionalne i rodno-transformativne pristupe koji su ključni u suočavanju sa stereotipima i predrasudama i zalaže se za novu nacionalnu rodnu mašineriju.

Postoji potreba za značajnijim ulaganjem sredstava u implementaciju normativnog i institucionalnog okvira za rodnu ravnopravnost u zemlji. Potrebni su veći napor na implementaciji normativnog okvira i aktiviranju institucija odgovornih za njegovu implementaciju. Sprovođenje redovnih ex-post analiza u ovoj oblasti može značajno doprinijeti praksi i poboljšati okvir.

Potrebno je povećanje ulaganja u dječje ustanove i ustanove za stara i nemoćna lica, kao i zapošljavanje dodatnog stručnog kadra u ovim ustanovama, kako bi se ženama omogućio optimalan izbor između odluke o odbijanju profesionalnog razvoja radi brige o članovima porodice. Dostupnost takve infrastrukture i njen kvalitet najveća su prepreka za donošenje odluke i za mogućnost da se žene efektivno posvete svojoj profesionalnoj, pa i političkoj karijeri.

